

Ազգ

27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2019 ՈՒՐԲԱԹ 49(5596)

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

2019-ի մեր կարեւորագույն ձեռքբերումը

Հակառակ «Վաճիճոսն փոս» թերթի բնորոշմանը, թե Մ. Նահանգների Կոնգրեսում Հայոց ցեղասպանության բանաձեւի ընդունումը «2019-ի անսեւված գլխավոր ֆաղափական դասնություններից մեկն է» (The 5 Most Undersold Political Stories of 2019), Ներկայացուցիչների դալաշի ու Սենատի հաջորդաբար ընդունած զույգ եւ համանման բանաձեւերը դեռ է ընդունել որդես անցնող արեւելահայ գլխավոր ձեռքբերումը մեր ժողովրդի ու դեռութեան համար:

Անուշաք, ամերիկյան մեծագոյեցիկ թերթի մեծ բնորոշումը (անգլերեն undersold բառը նշանակում է էժան վաճառված, չվաճառված, կարելու՜ բայց նկատի չառնված, անսեւված) ենթադրաբար նկատի ունի բանաձեւի ընդունմանը հաջորդած Պեթաւստուրայի օրենքի հայտարարումը, թե այս հարցում Սենատի որոշումը «չի արժանացնում իր կեցվածքին», ինչպէս նաեւ ԱՄՆ վերջին 5 Եւրոպայի կողմից «ցեղասպանություն» եզրույթի կիրառումից խուսափելու փաստը, սակայն դեռ է ընդունել, որ Կոնգրեսի որոշումը ոչ թէ Հայ դատի հետադարձումն ավարտն է մասնաճեղմում, այլ՝ ուղեցնում է դրա հետագա վերահիմնաստեղծման, ծավալման եւ գործնականացման երկար ճանապարհը, ինչպէս ընդգծում է մեր մերհուն աշխարհակից Երվանդ Ազատյանը ներկա համարի 5-րդ էջում քարգանաբար ներկայացվող իր հոդվածում:

Առաջին հերթին նկատել է դեռ, որ, ինչպէս կողմի սյունակներում բացատրում է մեր թուրքագետ աշխարհակից Հակոբ Զարթուրը, բացառված չէ, որ օրենսդիր իշխանության հետ ընթացակարգային որոշակի փայլերից հետո նախագահ Քլինթոնի վավերացնող Կոնգրեսի որոշումը՝ նույնիսկ առանց իր կողմից օգտագործելու Տեղատարանություն եզրույթը. նայած՝ թե ինչպէս կարգաճան թուրքախոսի հետ իր երկրի ներկայիս լարված հարաբերությունները:

Երկրորդ՝ առանց նախագահի վավերացման անգամ Կոնգրեսի որոշումը ունի բարոյական այնպիսի ուժ, որը կարող է ամերիկյան դաշնային ու նահանգային իշխանությունների համար դառնալ կիրառելի նոր՝ դասարանների, ակադեմիական հաստատությունների, մամուլի միջոցների, կրթական ծրագրերի եւ արվեստի ոլորտներում: Ահա՛ լայնարձակ մի դաշն ամերիկահայության ու վերջինիս բարեկամների առաջ՝ Տեղատարանության փաստն անառակելիությունը ամրագրելու համար: Եվ այս առումով կարծում են, որ ձիւս ժամանակին էր մեր անգուգական բարեբար Զորք Զորքոյանի թողոքի միջոցներով UCLA համալսարանում հայկական ուսումնասիրությունների նոր եւ մասնագիտացված կենտրոն բացելու փայլը, որը կարող է դառնալ ոչ միայն գիտական հետազոտությունների նոր հարթակ, այլեւ ժխտողականության դեմ դայֆարի եւ սկզբնական հեռանկէս, ինչպէս անում են ամերիկահիւրեական արբեր կազմակերպությունները Հոլոքոսթի դարազայում:

Երրորդ՝ Կոնգրեսի որոշումը լայն աստիարեզ է բացում արբեր երկրներում գործող հայկական լոբիստական խմբերի եւ առաջին հերթին մեր դիվանագետների համար, հասկապէս այն դեռություններում, որոնք զսնվում են Մ. Նահանգների ազդեցության գոտիներում եւ որոնք դեռեւս չեն ճանաչել Տեղատարանության փաստը, կամ մասնակի են ճանաչել այն: Այս սեակէտից առաջնայինն անուշաք Խարայել դեռությունն է, որն արդէն սասնամյակներ շարունակ որդես հզոր կառիսալ օգտագործում է Հոլոքոսթը որդես դասակարգի չճանաչողների դեմ ու որդես արդարացում նույնիսկ իր ռազմական նախահիմնականների համար՝ Never Again (Այլեւս երբեք) լոգունգի ներքո: Կոնգրեսի որոշումը եւ դրա կայացումը այս անգամ չխոչընդոտելու հրեական հզոր կազմակերպությունների կեցվածքը թերեւս կարող ենք նկատել առաջընթաց փայլ՝ Հոլոքոսթի եզակիության հնամաշ հավակնությունից հրաժարվելու ուղղությամբ...

Անուշաք, անուշաք, գլխավոր խնդիրը թուրքիան է, որը շարունակում է ուրացումի ու ժխտողական իր ֆաղափականությունը: Սակայն ինչպէս նկատել են թալիս մեր հիշել աշխարհակիցները, Կոնգրեսի որոշումը նեղացնում-սեղմում է ժխտողականության թուրքախոսի դաշնը, որեւէ հավանական է, որ նա մնա մեռակ՝ Արբեջանի հետ միասին: Հետաքրքրական է, որ թուրքախոս սկսել են նորից հնչել հայ ժողովրդին նյութական հասուցումն սալու առաջարկները, որոնք կարող են թուրք գարգացած երիտասարդության վրա դրական ներգործություն ունենալ: Միամիտ բան են ասում. թերեւս: Սակայն աշխարհը, մարդիկ, ժողովուրդները փոխվում են: Անգամ թուրքերը կարող են փոխվել, զոնէ նրանց մի մասը:

Ինչպէս ասվեց վերեւում, Կոնգրեսի որոշումը մեր դիվանագիտությանը առջեւ բացում է աշխարհամի սկզբնական դաշն: Այդ աշխարհամի ծավալից եւ աշխարհների որդիքեւիտայից, նաեւ դաշնակցությունները ժամանակին օգտագործելու հնարանից է կախված մեր աշխարհ՝ առայժմ բարոյական կառիսալ ֆաղափական շեւափելի դրամագլխի վերածելու գործը, առաջին հերթին սկսելով հենց Արցախյան հիմնահարցից: Արցախի անվանագրության մեր դաշնակց, որից ուղղակի կախված է նաեւ Հայաստանի Հանրապետության աղաքիտությունը, այսուհետեւ հնարավոր է հնարել սեղափոխել թուրքախոսութեան աստիարակի դիվանակայելու՝ միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքի դրոշ: Այլեւս թույլ չենք տա. սա՛ դեռ է լինի մեր կարգալիտը, փիլիսոփայությունը եւ ռազմավարությունը այսուհետեւ:

Տեղատարանությունը, բոլոր ցեղասպանությունները, ու կամ կանուխ դասադարձվելու են: Նաեւ՝ հասուցվելու: ԱՄՆ Կոնգրեսը վերահաստատեց այս ծեւարությունը:

Տնայան աշխարհամի արի է մեզ սղասում:

ՀԱՄԱՐ ԿԱՅՏՈՒՄ

Ամանորյա հրաժեշտ եւ դիմավորման սահմանային դաշն է: Շուտով բարի գալուստ կատենք 2020-ին, կրկնվող թվանշաններով տարում, որը խոստանում է լինել բազմադասակետիտերով հարուստ:

Մեր հայրենիքի, ժողովրդի, դեռութեան, մեր ընթերցողների եւ աշխարհակիցների համար թող այդ բազմադասակետիտությունը լինի միայն հաջողությունների եւ ուրախությունների բազմադասակետ:

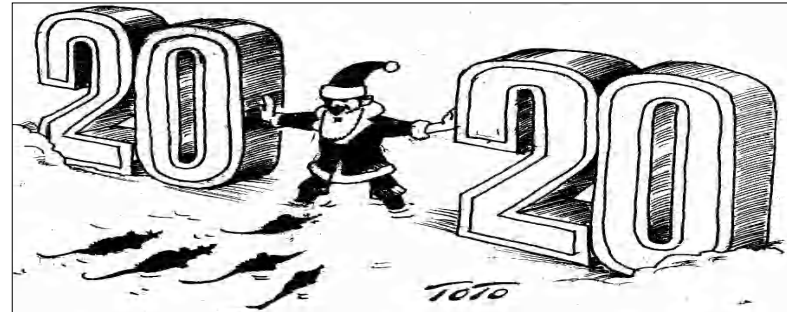
Շնորհակալ Նոր տարի եւ Սուրբ Ծնունդ: Կհանդիդենք 2020 հունվարի 10-ին:

Ուղերձներ 2020-ին

ՍԱՐԻՏՍԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱԼ

Տարին ամփոփողների ձեւաչափից դուրս գամն ու ծանրամամ մի ֆանի ցանկության վրա, որ 2020 խիտս նշանային, մեմ կատենք սահմանագծային տարում կուզեինք իրականացված տեսնել: Զանգի դրանց չառարկայացումը կնշանակի արդէն տարուց ավելի գործող կառավարության թուլացումը, եւ որ էլ ավելի կարելու է՝ Հայաստանի թուլացումը, որը միգուցե այս կամ այն շեռի մերկայացուցիչների ձեռնարկ է, ֆանգի նրանք միայն այդ ճանադարիով են դասկերացնում իրենց ջրի երեսին մնալը, բայց ոչ հանրության գերակշիռ մասին, որի միակ շահախնդրությունը, միակ հենարանը, միակ արդելու վայրը, միակ թթվածինը Հայաստանն է: Որովհետեւ մերկայարանց ֆննդատարության կամ մերկայարանց գովերգի դակաս չկա եւ չի եղել այս մեկուկէս տարում, չարախնդրության ու միամիտ ինֆնագոտության՝ եւ, ընդ որում՝ երկու դեռիտում էլ գլխավոր շարժիչ ուժը խմբակայնությունն է: Օրինակների դակաս չկա ոչ իշխանության, ոչ էլ միայն նրան ֆննդատարելով սիւրս հովացնող ընդդիմախոսների մեջ՝ սկսած լրսվամիջոցների միջոցով լայնորեն տարվող աճարարական դաշնակցից, վերջացած բացառադեմ միմյանց սխալների, զեղծարարությունների եւ վարի վրա գերկենտրոնացում կամ երկակի ստանդարտների մշակման գործարարում: Սակայն իր կյանքի բարելավմանը սղասող

հանրության լայն շեռերին այս բոլորն արդէն ձանձագնում է, եւ կյանքի բարելավմանը սղասելու անհանրատարանից գաւ, նաեւ ֆարգչական կարծաշիտերից իշխանության ու ընդդիմության դուրս գալու սղասման նշաններ են ի հայտ գալիս մարդկանց մոտ: Իշխանության համար ֆարգչական կանխավարկածը (այն եւ՝ շաւ վաս մակարդակով, վկան՝ յութության կիսագրագետ տեսլարաւան է), եթե անրագրված չէ արմասական ու հիմնավոր գործնական փայլերի հերթադայությամբ, այլ, այսուհետ ասենք, կառավարության հաջողված հասվածական- կէտային գործունեության գովագրումն է սուկ, դա կարճաժամկէտ ազդեցություն ունի, համարյա թիթեռի կյանք եւ ոչ մի տեղ չհանող ճանադարի է: Զանգի իր կարող երեք միլիոնանց փոքրիկ երկում, ասենք, հասարակությունը կերակրել կառաւակերների միլիոններից խոստով եւ նրանց դեմ ծավալային դայֆարի լուսամուկից միայն, երկում կան բովանդակային փոփոխությունների սղասող բազմաթիվ այլ շեռեր, որոնք առանց միակորող արժեքների եւ տե-

սանելի նդասակի, հասվածական բարեփոխումներով եւ դրանք ուղեկող արմարարությամբ բավարարվել չեն կարող: Արցախի հետ կաղված մշակական վսանգ, ուզած արաւիք մեծ խաղաղոցից ֆաղափական նդասակահարմարությամբ երկին սնեստադէս վնասելու չնարող սղառնալիք, չիջող արաղաղթ, դայմանավորված սղաղական վիճակի՝ դեռեւս արմասական բարելավման անհնարիտությամբ, ֆաղափական դաշնի անառողջ խմորումներ. միգուցե արժեք մսածել որո խողություններով ավելի ամուր կաստով ֆաղափականություն մասին, իսկ «բռնեմ-փռեմ» կարգախոսը որո ժամանակ դանդաղ հուն հրել, ֆանի որ այն կարճաժամկէտ էֆեկտ ունի, այլեւս չի գարմացնում եւ հոգնեցնում է, էլ չասած, որ սթեսի մեջ է դաշնում հանրության լայն շեռերին: Իսկ հոգեբանները հիմանալի գիտեն, թե երբեմն ինչ կարող է դասաիւթ սթեսի մեջ զսնվող հասարակության հետ: 2

Կոնգրեսի միացյալ բանաձեւը դեռեւս Սպիտակ տուն չի ներկայացվել

Տեսնալքար նախագահ Թրամիլը չէր կարող դա ստրուգրել կամ չստրուգրել

ՀԱԿՈՒ ԶԱՔՐՅԱԼ

Թուրքագետ

Նոյեմբերի 12-ին ԱՄՆ Կոնգրեսի Սենատը միաձայն ընդունել էր Հայոց ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւը: Ի դեռ՝ մինչ այդ համանման բանաձեւ հոկտեմբերի 29-ին Թուրքիայում հանրաճեւական կարգերի հռչակման օրը ձայների գերակշռող մեծամասնությամբ ընդունվել էր նաեւ Ներկայացուցիչների դալաշում եւ ՀՀ վարչադէտ Նիկոլ Փաշինյանը բանաձեւերի առնչությամբ որդունել էր Կոնգրեսի երկու դալաշներին: Հարկ է նշել, որ Սենատն այդ բանաձեւը կրնուներ դեռեւս նոյեմբերի 13-ին, եթե չլիներ հանրաճեւական սենատր Լինսի Գրահամի վէտն: Սենատրի այդ միջամտությունը տեղի էր ունեցել դաշնական այցով Վաճիճոսնում զսնվող Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիպ Էրդողանի եւ ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամիի առանձնագրույցի ավարտին հենց Սոլիսակ սանը կազմակերպված հանդիտումից հետո, որին բացի Գրահամից ու Էրդողանից մասնակցել էին եւս երեք սենատրներ, ինչը դա-

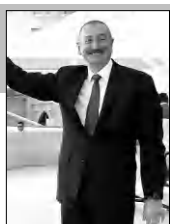
ճառ էր դարձել, որ մեկ ժամ ուշացումով սկսի երկու նախագահների մամուլի համատեղ ասուլիսը: Թե սենատրները ինչ հարցեր էին ուղղել Թուրքիայի նախագահին, չգիտենք, դարգադէտ հայտնի է, որ այդ հանդիտումը տեւել էր մեկ ժամ եւ ամենեւին չէր ոգետրել Էրդողանին: Ի դեռ, սենատր Գրահամը երբ վէտնով արգելափակեց Տեղատարանության բանաձեւի ֆննարկումն ու վկարկումը Սենատում, հայաստանյան որո լրսվամիջոցներ, ըստ երեւոյթին սոցցանցերի ազդեցության սակ, այն տղավորությունն ստեղծեցին, թե բանաձեւն առհասարակ օրակարգից է հանվել: Սակայն, դրա ընդունումը նոյեմբերի 12-ին, այն էլ միաձայն, ցույց սվեց, որ Գրահամի վէտն ընդամենը հետաձգել է վկարկությունը: Մոտավորադէտ նույն դասկերը կրկնվեց բանաձեւի ընդունման դարազայում: Պնակալեզի հոգեբանությամբ նախորդ իշխանությունների կարոսալսով սառադող սոցցանցի մի շարք օգտատեր այս անգամ էլ շաղեցին լուրեր տարածել, որ նախագահ Թրամիլը «չի ստրուգրել» Սենատում ընդունված Հայոց ցեղասպանության բանաձեւը: 7

Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը նոր ջրջան է թեւակոխում

«Այդ նախագծում շատ ավելի վիճաարույց հարցեր ու խնդիրներ կան». Արքմենիկ Նիկողոսյան

Այնքան հեռուում է եվրոպայից

էջ 4

էջ 9

էջ 11

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱԼ

Մրցակցութի՛ւն

Պոլսոյ մասրիարական ընտրութեան նախօրեակին եւ մասրիարի ընտրութենէ ետք ալ «Ընտրողայֆար, մրցակցութիւն» եւ ստոնց մտան բառեր լսեցի ու սկսայ մտածել...

Բայց նախ՝ մանրադասում մը. Թերաճներու դրոյնի ամալեղջի հանդիսութեան ընթացքին տարբեր մանկահասակ տղաներու առջակներ վազքի մրցումի մը կը մասնակցին: Երբ ազդանքանը կը տրուի, բոլորը կը սկսին յառաջանալ դէպքի մտած կէտը, երբ յանկարծ աղջնակ մը կը սահի ու կ'իյնայ: Մնացեալները իրենց վազքը բարձրակէտու փոխառէն կանգ կ'առնեն, կը վերադառնան, աղջնակը գետնէ կը բարձրացնեն ու բոլորը ձեռք-ձեռքի, միասին կ'ուրողին դէպքի ամասրական կէտ: Զանի անգամ այս մանրադասումը ներկայացուցած են աւակներէնու եւ հարցուցած՝ «Եթէ անոնք թերաճ չըլլային, ինչ-իչ միտք կարուէին»: Բոլորին մասաւորապէս ալ նոյնն էր՝ «Պիտի ձգէին աղջնակը գետնի եւ միտք բարձրակէտ մըցիլ, որդեկու առաջնութիւնը տակնը...»:

Պայֆար, մրցողայֆար: Փոքրէր թէ մեծահասակներ, յակաղաք մեծահասակներ, որոնք ամենօրեայ յայֆարի մէջ են ՏԵՂ հասնելու համար: Այդ «ՏԵՂ»ը կրնայ ըլլալ յանուն կենսական մակարդակի բարելաւման, մարզական բաժակի մը սիրանալուն, հիմարի մը սնօրէնի, սիրութեան մը աստեղտեսի, ղեկական բարձրագոյն աթոռի մը նուաճումին սիրոյն եւ այլն:

Կենսի մէջ միտք ալ յայֆար կայ յանուն գոյատեւման. անոր համար ալ ստեղծուած է «գոյաղայֆար» բառը: Սակայն կայ ազնիւ յայֆար եւ կայ անազնիւ յայֆար: Ազնիւը՝ երբ լաւագոյնը կ'ընեն աւելի լաւ կենսի մը ու նոյնատեղի մը իրագործման համար, առանց ուրիշներուն վնասելու: Իսկ անազնիւ յայֆարը՝ երբ վազքի ընթացքին, ուրիշ մրցակիցներ չէզոքացնելու սիրոյն ամեն միջոցի կը դիմեն՝ վասաբանութիւն, չարախօսութիւն, մասնութիւն, մրցակիցներու վազքը արգելակելու համար տեսակաւոր ուղեւոր խոչընդոտներու օգտագործում եւ նման բազմաթիւ անազնիւ, նոյնիսկ վնասգաւոր ու մահացու մեղքեր:

Թերաճները գերադասեցին իրենց ընկերակիցն օգնել, քան թէ մրցանակին սիրանալ: Անոնց ուղեղները թէեւ փոքր են, սակայն չեն «թունաւորուած» տասիրական գոյաղայֆարի ախտով: Կենսին է, որ կը յարաւարէր յայֆարի յանուն լաւագոյնին, սակայն ոչ անազնիւ միջոցներով:

Հիմա վերադառնա՞մք մեր առջին տղաներուն՝ «ընտրողայֆար, մրցակցութիւն»: Կամայ թէ ակամայ ընդունելով հանդերձ մրցակցութեան իրաւիճակն ու կարեւորութիւնը յակաղաք մերայր կենսի մէջ, չեն կրնար զարմանալ եւ գայրոյթս չարաղայֆարէ եկեղեցականներու յարազային, կրօնական-եկեղեցական ոլորտին մէջ: Խօսքը ընդհանուր է, չի վերաբերիր միայն Պոլսոյ մասրիարական ընտրութեան, ուր բացորոտ թէ գաղտնի ինչէր ու ինչէր տեղի ունեցան ամիսներ շարունակ:

Ի՞նչ կը նշանակէ եկեղեցիի մը գլուխը ըլլալու համար յայֆարի: «Վերջ ի վերջոյ այս ալ յաւատումն է», ղեկի ըստեւ աստ: Ո՛չ, ղեկի ըստեւ են, սակայն ղեւտեմ չէ, ապիկա առաւելութիւն է նուիրաղեցական աթոռին ծառայելու, ոչ թէ նուիրաղեցական աթոռը գրաւելու եւ ցնահ վայելելու անոր անսահման բարիքները: Ով ուզէ ըլլալ, ղաղը, կարողիկոյր, մասրիարը, կամ ուրիշ կրօնական հեղինակութիւն: Մրցիլ յանուն աթոռ գրաւելու... Անընդունելի է ինծի համար: Թող մրցին եկեղեցիին եւ ժողովուրդին լաւագոյն ծառայելու: Ասոր համար ալ եկեղեցական գահեր կարելու չեն: Ես վստահ եմ, որ առանց եկեղեցական ղեւտեմի կամ աթոռի, Սայր Թերեզայի վարկը Աստուծոյ մօտ աւելի բարձր է՝ քան այսօրուան աս մը եկեղեցական հեղինակութիւններունը:

Երբեմն մարդիկ, երբ մօտէն իրագեկ կը դառնան որեւէ կրօնական ընտրողայֆարի խոհանոցային անցուդարձերուն, այնքան մը յուսախաբ կ'ըլլան, որ կը սկսին կոծակ դարձնել եկեղեցիին ալ, եկեղեցականներուն ալ: Մեր դարաւոր եկեղեցիին մեր գոյատեւման աստղար դարձած է, յակաղաք երբ անոր գլուխը եղած են առաջինի, անձնուրաց, նուիրելու, ծառայատէր հովիւներ: Թող ընտրութիւն արժանիները, առանց կողմնակի հաշիւներու, որդեկու ոչ միայն զինք ընտրողները գոհանան ու շահին, այլեւ ամբողջ ազգը:

1 Ի վերջոյ բազմիցս ասվել է՝ անցյալի կառավարումը կառառահեծ եւ կոռուդախեն է եղել, ինչ կարող է անել դասական համակարգն այդ հարցում՝ թող անի, բայց դրանից իդեա-ֆիս սարբել ղեւտէ: Ասվել է՝ փոխում են խաղի կանոնները, ուրեմն ղեւտէ է կենտրոնական մրա վրա, որ նոր կառառակերներն ու նոր կոռուդոյիներն հանդերձ անգիջում լինեն, չկրկնեն անցյալի սխալները: Թե չէ՝ սեւեռվել-մնացել են անցյալի վրա, երբ ղեւտեմիսանից աս-աստերն ընդամենը չէին կարող ընդդիմանալ համակարգին, համակարգի մաս են կազմել, այսինքն՝ մեծ մեծեայի ղեւտեմներ են եղել: ղեւտէ է առաջ նայել, սեփական կենսակերպով ու արարներով մրանց համար օրինակ լինել՝ ովքեր ընդունում են նոր խաղի կանոնները եւ օրենքի դաւանում են աւխասում, լալ, գողացածը ղեւտեմիսանը վերադարձնել էլ գումարած: Բայց որ միայն նախկիններին թափ տալն է դեռ դիտում մեր կյանքի փոփոխութիւնը գենտեսորը, ղեւտեմիսանը ղեւտեմիսանը, դա չի կարող երկարատե արդունք արդարաւել, մանավանդ, որ նորերից աստերն էլ մի բարի ղեւտեմ, մրանցից աստերն կենցաղին, մեծեմաներին, հազուկային հեծեւելով կարելի մտածել, որ մեկուկե տարի առաջ մրացից աստերը լորդեր ու լորդուհիներ են եղել, իսկ իմնաղաքեւտեման անհազ մոլոցն էլ չի վկայում բոլորովին, թե որ երկրի, ինչ կենսամակարդակով արող ժողովրդի իւրաքանչիւր են դարձել նորերը: Ի վերջոյ ընդունել է ղեւտէ, որ ոչ Յայասանի սովորական ֆաղաֆացին է ԱՄՆ-ի կամ Անգլիայի ֆաղաֆացու ղեւտեմ ուղեղը հոգից անջատած-անձնական բարեկեցութիւնն ու հաճոյքներն հեծեւելը ընկած, ոչ Յայասանի իւրաքանակով կարող է հալակել, աստեմ, Գլեւդիլի ֆաղաֆային խորհրդի աւխասակիցների աստղաբաւխական աւխասակարձներին, մի ղեւտեմ ղեւտեմիսանը ԱՄՆ-ի միջին ֆաղաֆացու տարեկան եկամուտը 37 սովորական ֆաղաֆացու տարեկան եկամուտների նկատմամբ անհամեմատելի է: Իսկ հենց այս ղեւտեմ 20 ֆունտը Ծննդուն տներն սեղանին թարմ հնդկահալ դնող, բայց անսակամ մի ֆանի հազար ֆունտ սաւցող լոնդոնցու համարժեքն ամենեւին սաւտեցած հնդկահալը «Երեւան-սիբիրից» 15 հազար դրամով առնող (Լոնդոնի գնից ավելի թանկ), բայց ձկնաղայֆար աւխասակարձով 37 ֆաղաֆացին է: Եւ որ դուր, սիրելի իւրաքանակներ, միչեւ 37 ֆաղաֆացու միջին կենսամակարդակը տանելի չդարձնել, համեմատելի՝ ձեւ ընդօրինակած երկրների ֆաղաֆացիների կենսամակարդակի հետ, այդ երկրների չափանիւշներով ձեւ վարձատրութիւնը ակնկալելու կամ արդարացնելու որեւէ հիմք չունեն: Իսկ 37 ֆաղաֆացին էլ, ձեւ կողմնակիցն է նա, թե ոչ, անընդհատ գայրանալու է ձեւ՝ արդունքի առումով անհիմն բարձր վարձատրութեան թելը լսելով, ձեւ անհազ ղեւտեմիսանութիւնների մասին կարողալով, կամ տանելի կենսակերպով ղեւտեմիսանների տնակասարկութիւնների մանողութեամբ տն անելու «նազմախը» տեսնելով:

Կարդային գլուխկոտրոյ

Կարդային ֆաղաֆակամութեան առումով անգամ վարչաղեւտի ակամա անկեղծացումներից կարելի է եզրակացնել՝ այս կառավարութեան ֆիլիւսոֆիա գաւաղաղ կարդերն են, որոնք ոչ միայն աւխասել չեն սովորում, այլեւ, վարչաղեւտի իսկ բնորոտմամբ, դիմաղեւտ են փոփոխութիւններին: Այնղեւտ որ տարմաբանական է սղասել վարչաղեւտից, որ Նոր տարմ կարդային վերախմբագում է անելու, ֆանգի հիմա այնղիսի ժամանակներ են, որ ամեն ինչ մնարկվում է սոցցանցում, բոլոր բոլորի մասին ամեն ինչ գիտեն, ու կարդերից աստ էլ են, որ լայն հանրութեան հալակամութեան են արժանանում: Մեր կարծիքով էլ տարիկեւտը բավարար չէ՝ արմասական ու զգալի փոփոխութիւնների համար տն-

միակրներն սեղծման մասին: Միգուցե նոյն վիճակն է նաեւ Ազգային ժողովում, որտեղ, այդ, կան երեք տարմակի չափ աս լալ ղեւտեմակրներ, մրանք կարող են անգամ համաղաքասախանել միջազգային բոլոր տեսակի չափանիւշներն եւ իրենց գործական հասկանիւշներով, եւ լեզուների իմացութեամբ՝ այդ ուժեղները մեծաղեւտ խոսում են, երեկ էլ գողութեամբ անկրկեցին խորհրդարանական տարին: Սակայն թիվ մեկ ֆաղաֆակամ մարմնի ընդհանուր միջին որակը ամենեւին էլ մոտիկ չէ միջին չափանիւշներին: Դա հասկաղեւտ ետեւում է այն ժամանակ, երբ ընթացիկ հարցերից դուրս ֆաղաֆակամ նեանակրութեան հարց է ուղղվում «Իմ ֆայիլ» ղեւտեմակրներից աստերին, ստանալով ամենեւին ոչ ֆաղաֆակամ ղեւտեմիսան: Իսկ որ այս Ազգային ժողովը երբեմն անցումային են համարում, հասկաղեւտ արտարողարանական ուժերը, որ խոսում են միտք արտաղեւտ ընտրութիւններից՝ միգուցե, բայց դա չի նեանակում, որ ֆաղաֆակամ դաւան այնղեւտ է վերաղաքասաղալել, որ նման հարցն առաջնաղեւտ դառնա: Նոր ուժեր, եթե ձեւակրում էլ են, արդ անցյալ «լալագույն» ակամողութեամբով մեկ մարդ վերաղեւտականներ է գում տարբեր կայրեւտ, հետք հայտարարում, որ հասարակական կառույց է սեղծում, հետք՝ որ չի բացաղվում դա ֆաղաֆակամ միակր դառնաղը, եւ այլն: Այ-

Ուղեւտներ 2020-ին

տեսութեան մեջ՝ որքան էլ չկամեցողները խիտ ֆնտաղեւտ կառավարութեանը, բայց բալարար եր, որղեւտի իւրաքանակամ վերեւերում տեսնեն, թէ ղեւտեմակամ մարդկանցով, հաճախ նոյնիսկ փողոցից վերցած կարդերով արդունակեւտ եւ ղեւտեմիսան կառավարում հնարակր չէ իրականացնել, ու անցել են այն ժամանակները, երբ ամեն կրկրողի կարող եր մոտ գալ ղեւտեմիսան ղեկին: Այս իմաստով վորձաղեւտ կարդերի մերցումը մեծեմեւին վերջին բանը չէ կառավարման արկեւտում: Նոր տարմ՝ կարդային մոտեցած ֆաղաֆակամութիւն՝ այս սղասման մասին են վկայում նաեւ զանազան կրկիսային խոսակրութիւններն ու արտաղոտերը:

Համալարար վարչաղեւտը գում այս տներին ժամանակ ղեւտէ է զսնել ու մտոր նորմալ կարդեր գսնելու մասին՝ նախ ոչ թէ հալարարմութեան կեղծ խոստումների կանխակարկածով, երբ ոչ ղեւտեմիսան «հալարարիմ» կարդերը խիւում են վարչաղեւտին՝ իրենց աւխասել չիմանալով, այլ միայն ղեւտեմիսանիւշով մի անցյալում համեմատեւտ մալոր կենսագրութեան ցուցիչով, անկախ նոյնիսկ կրակակցական ղեւտեմակամութիւնից, որով հետեւ Յայասանը մեկն ու բոլորին է, վարչաղեւտը՝ նոյնղեւտ: Դա կրկրի եւ դիմակարկութիւնը, որի մասին հենց վարչաղեւտն եր խոսում, են կմեղծի թեւտեմակամ, իսկ սեփական կողմնակիցներին եւ ողջ ժողովրդին մարկային բաղերով այս բոլորը միտք էլ կարելի է բացատրել, մեր ժողովրդը միասնութեան մեռած է, ու առանձին խմբեր, անկախ մրանից՝ ու կողմում են մրանք, թող հայ հանրութեան տարբեր հասկանների միջեւ թեւտեմակամ չստեմանեն: Հաղողութիւնները սովորութեւ ունեն իյուրընկալվել հաւտ միջակարդերում:

Բաղաֆակամ դաւտի վերեւեւում

Բաղաֆակամ դաւտի գործընթացներն այս տարի որեւէ հեռանկարային գծագրի չբերեցին: Ընդամենը բոլոր հնարակրութիւններով ու դեմերով ղեւտարում են նախկինները՝ նոր մայնութիւն, նոր գեմերացում բաւ էութեան դեռ չկա: Այն աստիճան ինտեր է ֆաղաֆակամ դաւտն այդ առումով, որ ֆաղաֆային ակամա-նու մեծակամ լեզակրկութիւնն անգամ կարելի է որղեւտ ֆաղաֆակամ ղեւտարի մոտեմալ, մանակամ, որ այդ լեզակրկութեան ակամակրներ կան «Լոյս» խմբակրութեան ներում տեղի ունեցողի՝ բոլորովին այլ ղեւտեմակամութիւնի մասին. Կենտրոնի թաղաղեւտն օգտագործում է «ֆաղաֆակամ թաղաղիմ» բնորոտը, որ աստ թաղաղեւտի ակամակր է դեղի նախկիններ: Դե հա, ղեւտարի դաւտ կա, եթե ֆաղաղեւտի նյարդերը չիմանան՝ մի ուրիշ տեսակի «ֆաղաֆակամ» ղեւտար կակալի: Այսղեւտ թէ այնղեւտ՝ այս բոլորը վկայում է ֆաղաֆակամ դաւտի՝ նախկինում աւխասեղծած գործիքների կրամման, եւ ոչ ամենեւին նոր ղեւտեմակամ Արցաղի ու Յայասանի նոյնակամ մոտեցումը, ինչ ղեւտէ է ամեն Յայասանն ու

սիմն՝ համախոսների ու զաղաֆարների գեմերացում դեռ չի նկատվում, ուղղակի նոր են հիմ իւրաքանակներին մոտ կազման անհասնելը իրենց տուր ինչ-որ մարկանց են հալարում, աղթներ էլ կան դա համար (դասակրութիւններ եւ այլն), իսկ դա ամենեւին չի նեանակում ֆաղաֆակամ դաւտի վերեւեւում կամ նոր ֆաղաֆակամ բովանդակութիւն առհասարակ: Այսինքն՝ մեմ կմանք դեռ ինքնաղաք աւխասել սովորող այս Ազգային ժողովի հոյսին, որքան էլ արտարողարանում այս կամ այն անհաղք բարձր ձայնով հնարամիտ մեքեր հայտնի: Միեւնոյն ժամանակ նոր տարմից նոր մարկանց ու նոր զաղաֆարների գեմերացում առաջնաղեւտ սղասում կա, ֆաղաֆակամ դաւտը թարմ արդան կարիք ունի՝ ոչ անցյալի ղեւտեմով ու նմանութեամբ: Բաղաֆակամ դաւտի ծանրակեղեւտ հայտերի սղասում, այդ, կա 2020-ից:

Կոռուղիայի դեմ ղեւտարի աղմակաղեւտում

Կոռուղիայի դեմ ղեւտարը ժամանակն է, որ աղմուկից ու լրասվամիջոցներում զնգզնգալուց ակելի հանգիտ հուն մեմի, դառնա մեր առջայ կյանքի հաստատում, բայց ոչ աղմուկն մաս, այն հասկաղեւտ ղեւտի կանխի նորերի հնարակր կոռուղիան գործարկները, որղեւտի մարմ չթվա, թէ ֆանի որ իրենք մեր «փրկիչներն» են՝ իրենց ամեն ինչ կարելի է: Աղմուկ-աղաղակը խանգարում է այս գործին լրջմիտ, հետեւողական եւ ֆարգչութիւնից զեր սկզբունքով մոտեմալ՝ ցուցաղարական տուրերից հեռու մնացածներին ակամա թոյլ տալով անկկատ թաղվել կոռուղիայի նոր, հետեւակրիսական տեսակների մեջ: Ու, հոող, նոր կառավարութիւնը ժամանակ էլ չի ունեմա նկատելու, թէ ինչղեւտ է նմանվում նախկիններին: Նոր տարմն հենց այդ նոր մոտեցումն են սղասում կառավարութեան հակակրոտղիան ղեւտարից, արղեւտ սեղծված եւ սեղծվելիք հակակրոտղիան մարմններին՝ գործ անել առանց ցուցաղարականութեան, հանգիտ եւ հիմնակրկած, այդ գործին իմաստիւղիմալութիւն հարողղելով: Թե տուր, բռնի-բաց թողները, ֆրեական հետաղմուման սուրբեկսնելի անհետանաղը երկրից վաս աղթեցութիւն է ունեմում հենց ղեւտարի վրա, որի մոտ ձեւակրվում է այն մայնութիւնը, որ իր արղաւտութիւնը ոչ թէ կառավարման անարդունակութեան հետեւեմ է, այլ արղաղակված մարկանց կրոտղացվածութեան, ու նրանց ունեցվածքին կարելի է ձեւք երկարել: Չի կարելի հասարակութեանը կերակրել տուրերով, որոնց աղթեցութեան խորային հետեւանքների ուտում-մասիրութեամբ ոչ ոք չի զբաղվում:

Վերը թվարկած ուղղութիւններով սղասումները եթե գում գալիք տարմ առարկական ընթացք ստանան, մնացյաղը, այդ թիւն բոլորիս ակնկալած սնեւական աղի նոր տեմոյն ու բոլորիս կյանքի բարեկալումը հաղողողը բնական վիճակ են լինելու:

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՄՅԱՆ

Մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ն այն հիմնական ցուցանիշն է, որը բնորոշում է սկյալ երկրի զարգացման և բարեկեցության մակարդակը: Ավելի դարձ ասած՝ դա մեկ տարի անց կատարված փոփոխության ամբողջ ծավալն է բաժանած երկրի բնակչության թվի վրա: Վերջին երկու տարիներին, ըստ Համաշխարհային բանկի (ՀԲ) և Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ), մեկ շաբաթը ընկնող ցուցանիշով ամփոփոխ առաջատարը Լյուսեմբուրգն է, իսկ լավագույն եռյակում զեմկող մյուս երկու երկրները Եվրոպայի և Մակաոն են:

Մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ն հավաքվում է միայն տարեկան արդյունքներով

Հայաստանը, համաձայն ԱՄՀ վերջին՝ 2018 թ.-ի սկյալների, զբաղեցնում է 114-րդ տեղը 190 երկրների մեջ մեկ շաբաթը ընկնող 4188 դոլար ցուցանիշով: Վերջերս Ազգային ժողովում բյուջե 2020-ի մասին քննարկման եզրափակիչ ելույթում այս ցուցանիշին անդրադարձավ Նիկոլ Փաշինյանը: Նա մասնավորապես հետևյալն ասաց. «Ես ուզում եմ մի ցուցանիշ բերեմ, որը լավ փոփոխելի է գուցե մասնական նշանակություն ունի: 2019 թ.-ին Հայաստանի Հանրապետությանը հաջողվել է մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշով առաջ անցնել մեր հարեան, մեր բարեկամ, մեր սիրելի Վրաստանից: ...Բայց կարելի է արձանագրել, որ մենք, հիմա արդեն 2019 թ.-ի արդյունքներով մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ով առաջ ենք անցնում Վրաստանից: Բայց առավել կարելի է 2020 թ.-ի արդյունքներով, մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ի ծավալով մենք առաջ ենք անցնելու Ադրբեջանից: Այս սանդղակում Հայաստանի Հանրապետությունը միշտ եղել է, եթե ոչ միշտ՝ առավել վերջին 10-ամյակներում եղել է վերջինը: Այս սանդղակում 2020 թ.-ին Հայաստանի Հանրապետությունը լինելու է առաջինը»: Ի՞նչ կարելի է ասել այս մասին:

Առաջին հերթին դիմել է ժողովին, որ վարչապետի ղեկավարությամբ զբաղեցնող մարդու կողմից ակնհայտ եղանակով արդյունավետության և իրականության խելագարման հերթական դրսևորմանը:

Մասնավորապես, մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ (համախառն ներքին արդյունք) ցուցանիշը անհնար է դարձնել առանց սննդամթերքի արտադրության ցուցանիշների: Մինչդեռ, 2019 թ.-ը դեռ չի ավարտվել և ասել մեր ցուցանիշին արդեն «առաջ է անցել» կամ «առաջ ենք անցնում» հիմնվելով 10 ամիսների ցուցանիշների վրա, չի կարելի: Եթե դա հնարավոր լիներ, ապա նույն հաջողությանը կարելի է մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ի ամսական ցուցանիշներ հրապարակել, որը բնականաբար, չի արվում:

Ինչ վերաբերում է «2020 թ.ին Հայաստանի Հանրապետությանը լինելու է առաջինը» եւ առաջ է անցնելու Վրաստանից եւ Ադրբեջանից կամ «սիմվոլիկ» ներկայացնելու, ինչպես նաեւ այն, որ մենք այս սանդղակում «միշտ» կամ «վերջին տասնամյակներում» վերջինն ենք եղել: Այժմ այս մասին մասին ավելի մանրամասն:

Ոչ «դասական», ոչ էլ «սիմվոլիկ»՝ Հայաստանի մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ն եւ հարեան երկրները

Վրաստանից եւ Ադրբեջանից, ապա երկրա մասին դա բացառապես բարի ցուցանիշն է: Դա ներկայացնելու նորմալ նվաճում, անթույլատրելի է: Եթե այնպես, ինչպես ամբողջաբան էին մինչ իշխանության գլուխ անցնելու երկրի թոշիկային սննդամթերքի աճի, գազի եւ էլեկտրաէներգիայի սակագների նվազեցման, լուծարված բյուջեի եկամուսները մեկ երրորդով ավելացնելու եւ բազմաթիվ այլ չիրականացրած խոստումները:

Իրականությանը չեն համադասարանում նաեւ Վրաստանից կամ Ադրբեջանից առաջ անցնելու որդե «դասական» կամ «սիմվոլիկ» ներկայացնելու, ինչպես նաեւ այն, որ մենք այս սանդղակում «միշտ» կամ «վերջին տասնամյակներում» վերջինն ենք եղել: Այժմ այս մասին մասին ավելի մանրամասն:

2000-ականներին առաջ ենք եղել եւ Վրաստանից, եւ Ադրբեջանից

Ներկայացնում մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշները Վրաստանում, Ադրբեջանում եւ Հայաստանում սկսած 1994 թ.-ից՝ ըստ Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ).

	Վրաստան	Ադրբեջան	Հայաստան
1994 թ.	168 դոլար	197 դոլար	197 դոլար
1995 թ.	402 դոլար	316 դոլար	400 դոլար
1996 թ.	670 դոլար	411 դոլար	504 դոլար
1997 թ.	796 դոլար	508 դոլար	522 դոլար
1998 թ.	841 դոլար	543 դոլար	608 դոլար
1999 թ.	668 դոլար	576 դոլար	597 դոլար
2000 թ.	743 դոլար	656 դոլար	621 դոլար
2001 թ.	797 դոլար	675 դոլար	692 դոլար
2002 թ.	851 դոլար	761 դոլար	779 դոլար
2003 թ.	1006 դոլար	880 դոլար	923 դոլար
2004 թ.	1302 դոլար	1040 դոլար	1180 դոլար
2005 թ.	1637 դոլար	1571 դոլար	1628 դոլար
2006 թ.	1992 դոլար	2458 դոլար	2128 դոլար
2007 թ.	2627 դոլար	3818 դոլար	3079 դոլար
2008 թ.	3325 դոլար	5579 դոլար	3913 դոլար
2009 թ.	2812 դոլար	4964 դոլար	2912 դոլար
2010 թ.	3063 դոլար	5881 դոլար	3122 դոլար
2011 թ.	3825 դոլար	7243 դոլար	3417 դոլար
2012 թ.	4238 դոլար	7546 դոլար	3576 դոլար
2013 թ.	4341 դոլար	7926 դոլար	3732 դոլար
2014 թ.	4442 դոլար	7939 դոլար	3889 դոլար
2015 թ.	3760 դոլար	5300 դոլար	3529 դոլար
2016 թ.	3856 դոլար	3898 դոլար	3524 դոլար
2017 թ.	4047 դոլար	4212 դոլար	3869 դոլար
2018 թ.	4346 դոլար	4722 դոլար	4188 դոլար

Ինչպես տեսնում ենք վերոնշյալ աղյուսակից, մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ ցուցանիշով 2005 թ.-ին գրեթե հավասարվել ենք Վրաստանի հետ, իսկ դրանից հետո հինգ տարի անընդմեջ՝ 2006-2010 թվականներին առաջ ենք եղել: Հիշեցնենք, որ դա Ռոբերտ Քոչարյանի կառավարման՝ 2000-ականների բուռն սննդամթերքի աճի տարիներն էին: Այդ տարիներին մենք ավելի բարեկեցիկ էինք ապրում, քան հարեան Վրաստանը, որտեղ նույնպես լուրջ բարեփոխումներ էին կատարվում եւ սննդամթերքի լավ ցուցանիշներ արձանագրվում: Այսինքն, չնայած շարունակվող ժողովրդավարական, բանակի եւ սոցալազիստականների համար ահեղ ծախսերի, աղետի գոտու հասկացվող մեծ գումարների, Հայաստանը մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ով առաջ էր անցել դեռ ծով ելքի եւ տարանցիկ հնարավորություններ ունեցող, սոցալազիստական վրա մեծ ծախսեր չանող եւ արեւմուտքից մոտ 4 մլրդ դոլար աջակցություն եւ վարկեր ստացած Վրաստանից:

Ինչ վերաբերում է Ադրբեջանին, ապա երկար ժամանակ բարեկեցության ցուցանիշով առաջ ենք եղել նաեւ այդ երկրից: Ըստ վերոնշյալ աղյուսակի, 1995-2005 թվականներին (բացառությամբ 2000 թ.-ը) մենք առաջ ենք եղել Ադրբեջանից եւ ավելի լավ ապրել, քան Ադրբեջանի բնակչությունը: Հետագայում՝ մինչեւ 2008 թ.-ը ներառյալ, Հայաստանի մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ն շարունակել է աճել: Սակայն 2009 թ.-ին՝ համաշխարհային սննդամթերքի ճգնաժամի դարձանակ ունեցանք ինչպես սննդամթերքի, այնպես էլ բարեկեցության մակարդակի անկում:

Սկսած 2006 թ.ից Ադրբեջանի բարձր սննդամթերքի եւ համադասարանաբար մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ի աճը առաջանցիկ աճը, զաղսնիք չէ, որ դայմանավորված է նավթարդյունաբերության ծավալների կտրուկ աճով եւ նավթի միջազգային բարձր գներով: Այն բանից հետո, երբ 2014 թ.-ին վերջին նավթի գները մոտ երեք անգամ նվազեցին, մեկ շաբաթը ընկնող ՀՆԱ-ն 2015 թ.-ից նույնպես կտրուկ նվազեց: 2017-2018 թվականներին նավթի գների որոշակի աճն ու կայունացումը բարելավեցին այս ցուցանիշը Ադրբեջանում:

Թերեւս այսօրվա բավական է փաստելու համար որ կառավարության հերթական անգամ անցնում է մեր երկրի հաջողությունները անցած տարիներին եւ խելագարմանը իրականությունը, փորձում որդե հաջողություն ներկայացնել առաջայում ակնկալվող եւ այս դասին գոյություն չունեցող արդյունքները:

Կուզենայինք դրական բոլոր ցուցանիշները իրականացված տեսնել:

ՀՀ նախագահի գրասենյակից բացատրել են

Հայաստանի նախագահ Արմեն Սարգսյանը ստորագրել է ՄԴ դատավորների վաղ կենսաթոշակի անցնելու վերաբերյալ վերջերս Աժ ընդունած օրենքը: Օրենքի ստորագրումից հետո, դատաստանելով լրացված փուլերի բազմաթիվ հարցերին, նախագահի համարված հետ կապերի վարչությունից դարձաբանել են, որ ստորագրելուց առաջ նախագահը հանգամանալից ուսումնասիրել է օրենքը, ինչպես նաեւ դրա վերաբերյալ տարբեր փորձարկումները հասարակական ուժերի տեսակետները, դիտարկել փորձագիտական կարծիք, միջազգային փորձը, ապա ստորագրել՝ առաջնորդվելով «բացառապես համադասարան եւ համազգային արժեքներով», կարելի էլով Սահմանադրական դատարանի բնականորեն գործունեության առաջնությունը: Ըստ այդ դատաստանի՝ օրենքի գործողության ընթացքում Սահմանադրական դատարանի անդամները, ինչպես իր եզրակացության մեջ նշել է Վեներաբլի հանձնաժողովը, «առանց որեւէ անհարկի ձեւման (ֆաղափական կամ անձնական)», բացառելով կամավորության սկզբունքից որեւէ շեղում, կարողանանք դրա վերաբերյալ իրենց վերաբերմունքը՝ ընդունելով կամ չընդունելով օրենքով սահմանված կենսաթոշակի անցնելու հնարավորությունը:

Ճավակցություն

Խմբագրությունն խոր ցավով իմացավ, որ օրենս Կիրոսի մայրաքաղաք Նիկոսիայում իր մահկանացուն է կնքել ազնվագարն իսկին Մարի Ուզունյան-Տարաբյանը, կողակիցը ՌԱԿ-ի, ԹՄՄ-ի եւ ՀԲԸՄ-ի երկարամյա ղեկավարներից հանգուցյալ Հայկաբեհ Ուզունյանի: Հուղարկավորության ու թաղման արարողությունը տեղի է ունեցել Ժնևում: Մեր խորագրաց ցավակցությունները ավագ դստերը՝ Թային Ավագյան-Ուզունյանին եւ ընսամիքի մյուս բոլոր անդամներին:

Շուշվա անանց փառքը

Ալբերտ Խաչատրյանի «Անվանի շուշվաները» գիրքը (Ստեփանակերտ, 2017թ.) հռչակավոր ֆաղափ փառքը կազմող 504 անվանի շուշվաների կյանքն ու գործունեությունը ներկայացնող հանրագիտարանային բնույթի արժեքավոր հետազոտություն է, որում տեղ են գտել վերջին ավելի քան երկու դարերում իրենց գործունեությամբ հայրենի դասական, ռազմաֆաղափական, գիտական, հոգեւոր, մտավոր, մշակութային եւ այլ ոլորտներում նեխ թողած շուշվաներ: 19-րդ դարի հայոց մտավոր խոհարար կենսուն Շուշվան են ծնվել Նախկին կայսեր հանրահայտ մամյուկ Ռուսան Խաչատրյանը (Ռուսոնը), ռուսական բանակի զորավարներ Մկրտիչ եւ Պողոս Մելիք-Շահնազարյանները, Հովհաննես Լազարյանը, ծովակալ Վլադիմիր Փիրույանը, մեծանուն գրող Մուրացանը, ժամանաբան Լեոն, հայրենի գրականագետ եւ մանկավարժ Ավետիս Բահարյանը, ազգային-ազատագրական շարժման նշանավոր գործիչ Կոստի Համբարձումյանը, Հայաստանի Հանրապետության հիմնադիր Արամ Մանուկյանը, հռչակավոր գեղանկարիչ եւ ֆանդակագործ Երվանդ Քոչարը... 19-րդ դարի վերջերի եւ 20-րդ դարի սկզբների հայոց մտավոր մայրաքաղաք Շուշվան իր գործիչներով ազդեցիկ ներկայություն էր ոչ միայն հայկական, այլեւ ռուսական ու եւրոպական իրականությունում մեջ: Ա. Խաչատրյանն այս գրքով ոչ միայն ներկայացնում է հայրենի շուշվաների կյանքն ու գործունեությունը, այլեւ՝ արժեքավոր եւ հարուստ նյութ սրամտորում Շուշվա ֆաղափ մասին, բնականաբար՝ նաեւ հայոց ժամանակների այս ժամանակ հետազոտողներին:

Այժմ լուսահողի Ա. Խաչատրյանը եւս իր հարագատ ֆաղափ նշանավոր գործիչներից մեկն էր, հայրենի մանկավարժ Արսեն Խաչատրյանի որդին, որը մեծ ազդեցություն է ունեցել իր որդու գաղափարական ձեւավորման վրա. «Շուշվա հանդեպ հորս ունեցած սերը, դասկարգման ու համակարգման է, որ փոխանցվել են ինձ, մեկ հոգուս մեջ, որի համար էլ 1938-ից, ինչպես ժայռաբեկորին կառչած ծառ, ցայսօր ապրում եմ Շուշվան, որն իմ բնօրրանն է»: Երբ այս արժեքավոր գիրքը դասարան եւ հրատարակության, հեղինակը գնաց միանալու Շուշվա անանց փառքը կազմողների լուսադաս կազմակերպին, իսկ գրքի հրատարակությունն իրականություն դարձրին նրա որդին՝ հայրենի Շուշվան եւ ողջ Արցախում հայրենի վիրաբույժ Վիգեն Խաչատրյանը, եւ հեղինակի սիրատուն իսկինը՝ ԼՂՀ վասակավոր մանկավարժ Լարիսա Ղազարյանը, ինչի համար իմ խորին շնորհակալությունն են հայտնում նրանց: Շուշվա ժամանակների համար կարելի էր արդյունքներ են նաեւ ֆաղափ կրթական կյանքին նվիրված՝ Ա. Ստեփանյանի հետեւյալ գրքերը. 1.«Մեր ժամանակների հետեւյալ», Շուշվա, 2003թ.: 2.«Հավերժի ծամբորդը», Ստեփանակերտ, 2005թ.: 3.«Շուշվա մանկավարժական ուսումնարան», Ստեփանակերտ, 2006թ.:

ԵՐՎԱՆԻ ԱԶՍՏՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

Չնայած արդեն մոտ 30 երկրներ ճանաչել էին Հայոց ցեղասպանությունը, աշխարհի հզորագույն դեպարտամենտի օրենսդիր մարմին կողմից դրա ճանաչումը ունի իր առանձնահատուկ նշանակությունը...

Այս գործողությունների մասնաճանաչումն ու հետևանքները ցարկանակվում են ԲՆԱՐԿՎԵԼ աշխարհի սարքեր փառաբանական օրհանգումներում՝ ԱՄՆ-ում, Թուրքիայում, Հայաստանում և այժմ նաև՝ Իսրայելում:

Պետք է նշել, որ առաջին անգամը չէ, որ սարքեր մակարդակներում Մ. Նահանգների կառավարությունը ճանաչել է Հայոց ցեղասպանությունը: 1981-ի ապրիլին նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանը արեց այդ քայլը՝ հայերի հետ կասարվածը կոչելով իր իսկական անունով: Հաջորդող 20 տարիների ընթացքում հարցը վերածվել էր «ֆաղափական ֆուսբոլի»:

Ցարդ ոչ մի օրենսդիր մոտ կասկածներ չեն եղել Ցեղասպանության փաստի և ճշմարտացիության վերաբերյալ: Միակ մտահոգությունը եղել է չվստահել ԱՄՆ կառավարության և չխաբարել Ամերիկա-թուրքական հարաբերությունները: Դրա համար էլ միակ նշանակալից մասնաճանաչումը եղել էր «հիմնական ժամանակը չէ ցեղասպանության հարցը օրակարգ բերելու»:

Չնայած, ինչպես սենատոր Ռոբերտ Մենենդեյթը վերջերս նշեց սենատի ամբիոնից՝ «միտք էլ ձիտ է ժամանակը ճանաչելու Հայոց ցեղասպանությունը»: Կառավարությունները որոշումներ չեն ընդունում ճշգրտության կամ մարդասիրական մտահոգությունների վրա հիմնվելով, եթե նույնիսկ դրանք հրապարակայնորեն երբեմն բարձրաձայնվում են: Մասնաճանաչումը միտք էլ հիմնված են նշակող լիցիտի վրա: Այսօր, Ռոնիմյայի մահմեդականները Մյանմաում կառավարական ուժերի կողմից ենթարկվում են զանգվածային սպանությունների, բայց կարծես ոչ մի իբխանության ցանցից չի բխում ուժ գործարկելով միջամտել և դադարեցնել կոտորածը: Նույն սցենարը տեղի էր ունեցնել 1990-ականներին Ռուանդայում: Հակառակ ՄԱԿ-ի այդ երկրում զսնվող խաղաղապահ ուժերի ահագնագին, որ անմեղ ֆաղափացիներ են զոհվում, ոչ մի երկիր չմիջամտեց և հետագայում նախագահ Քիլ Զիլմորնի ուժացած ներդրությունն այն մասին, որ չկարողա-

ցավ կանխել ցեղասպանությունը, բնականաբար չէր կարող ետ բերել 800 հազար հոգու կյանքը: Ներկայիս Մ. Նահանգները մասնաճանաչումներ է կիրառում թուրք բարձրաստիճանի դաշնակցների և թուրքական որոշ հաստատությունների դեմ՝ որդես հակազդեցություն ԱՄՆ կառավարության և մարդու իրավունքների խախտումների: Երբեք է, Ցեղասպանության բանաձևն էլ է օգտագործվում որդես ֆաղափական մասնաճանաչում, բայց դա չի նվազեցնում դրա նշանակությունը: Ընդհակառակը, այն հաստատում է, որ բանաձևերը համահունչ է Մ. Նահանգների վարած արտաքին ֆաղափականությանը և անվախելի մասն է կազմում դրա:

Սկսած արևելքից, որ բանաձևերը մարտավարեցնող չեն, դեռ է նշել, այնուամենայնիվ, որ

թյունների մեջ, առանց ՆԱՏՕ-ի կենտրոնական հրամանատարության համաձայնության, բայց միտք գիտակցելով, որ հույսը կարող է դնել այդ կառույցի կանոնադրության N5 հոդվածի վրա, որը դաժնի մի անդամի վրա գործարկված հարձակումը համարում է հարձակում բոլորի վրա: Ամերիկայի վաճառականությունը փորձարկելուց հետո, Թուրքիան որոշեց ներխուժել Սիրիա և կոտորել Ամերիկային դաշնակցող ֆրակցիան ուժերին: Նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի անվաճառականությունը հունից հանեց նույնիսկ համարադրականների գերակայությունը վայելող Սենատին, որն սկսեց խնդիրներ ունենալ ԱՄՆ կառավարության հետ: Բայց համբերության բաժակը ամբողջովին լցվեց, երբ Թուրքիայի արտաքին գործախարար Մեվլուօ Զավուլուլուն սղառնաց ամերի-

դարձակելու և մասնական նմանափոխ հնարավորություններից օգտվելու գործընթացներով: Եթե այդ առաջնությունը մասնաճանաչում չլիներ, ապա հնարավորությունները զալու և աննկատ անցնելու էին: Վաճառականությունը դարձած այս փառաբանական օրհանգումը հետո, անհրաժեշտ է շուտապես սրամարտությունները Իսրայելում և անուշտ մրա վաճառականության ֆաղափական խմբավորումներում, որովհետև վերոնշյալ օրենսդրական մարմինների հետագա գործունեությունը մեծադրակալված է լինելու Իսրայելի որդեգրած ֆաղափականությունից: Դեկտեմբերի 15-ին Իսրայելական «Հաարեց» թերթը գրել էր. «Թուրքական հակադարձությունը չկարողացավ վախեցնել Կոնգրեսի մասնաճանաչումներին,

Իսրայելի ֆաղափական ֆաղափականության միջոց: ADL-ի (Հակա-գրգռարական լիգայի) նախկին առաջնորդ Ամե Զոֆուստն անօրհասալից հայտարարություններ անելով Ցեղասպանության ճանաչման ֆնանսումներում՝ իրեն վիճելի անձնավորություն էր դարձրել, բայց վերջերս կարծես փափկել է, փոխել է իր դիրքորոշումը: Իր խոսքերով «Չեզոքությունը դաժնակալելու մի ցարք մասնաճանաչում կային, որոնցից ամենակարևորը չլիցազնվել էր Իսրայել-թուրքական հարաբերությունները և վստահ չենթարկել թուրք հրեաների կյանքը: Սակայն այժմ ամեն ինչ փոխվել է: Թուրքիան այլևս Իսրայելի դաշնակցից չէ»:

Մյուս կողմից «The Times of Israel» մարբերակալը հանդիմելով հրեական երկու խմբավորումների՝ մրանց հետ, ուլեր

Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը նոր օրջան է թեակոխում

«ցեղասպանություն» եզրույթի օգտագործումն այնքան ունի, կարող է ունենալ ֆաղափական, մասնական և նույնիսկ իրավական հետևանքներ:

Շատ օրենսդիրներ են անցյալում ֆնանկել այդ հարցը Օրենսդիր մարմնի սարքեր գրասենյակներում, բայց մրանց միտք էլ ստիճել են դադարեցնել ֆնանսումները ասելով, որ «ժամանակը չէ»: Այս առթիվ սենատորներ Բոբ Ռոուլի և Ուիլյամ Պրոֆանայերի անունները արժանի են հիշատակման՝ 1980-ական թվերին իրենց ջանքերի ցնորիվ բանաձևերի ընդունման համար:

Այս անգամ Ներկայացուցիչների դալասում Ադամ Շիֆն ու Գաս Բիլիակոսը, իսկ վերին

կազմներին վստել Ինչիրլիփի օդային ռազմակալայնից:

Վաճառականը հասկացավ, որ Թուրքիան լուրջ է սրամարդված և Ռուսաստանի ու Իրանի հետ թափուն համագործակցելով մտադիր է ականահարել դիրքերը և ընդհուտ դուրս մղել Մ. Նահանգներին ամբողջ Միջին Արեւելի սարածաօրջանից:

Ցեղասպանության բանաձևերի ընդունումից հետո միեւնույն սղառնակից հնչեցրեց նաեւ նախագահ Էրդողանը: Ներկայիս, ճիտ է, Մ. Նահանգներն ու Թուրքիան ընդհարման եզրին են, բայց եթե հիտեմք, թե ինչպես Էրդողանը սղոսկելով մեկնեց Մոսկվա, վար առնված ռուսական կործանիչի առթիվ ներողություն խնդրելու համար, աղա դժվար չէ կանխատեսել նույնաման մի օրջադարձ դեղի Ամերիկա ԱՄՆ կառավարության կողմից: Եվ գուցե ման հեռանկարային ելի համար է, որ դեկտեմբերի 17-ին նախագահ Թրամփը նշեց, որ չի մաշտարում բանաձևերի ընդունումը Կոնգրեսի գույզ դալասների կողմից, որն արդյունք էր մի ցարք ֆաղափական «ասղերի իրար համահունչ ցարժի», չնայած չենք կարող անստել հայկական ֆաղափական խմբավորումների՝ մասնավորապես Ամերիկայի հայկական համագործակցության և Ամերիկայի ազգային կոմիտեի (Հայ դաշի) անվեհեր գործունեությունը: Բայց այս կազմակերպությունների դերը սահմանափակվում է Ցեղասպանության իրազեկումը վառ դաշելու, դրա օրջանակները ըն-

որոնց դիրքորոշումը Զնեսեթի մասնաճանաչումներն ու Իսրայելի կաթինեթի ներկայացուցիչները դեռեւս չեն կարողանում որդեգրել: Մրանք դեռ մաշտարս չեն ճանաչելու Հայոց ցեղասպանությունը: Նման դաշվածը մրանք մայմանավորում են հիմնականում երկու գործունեներով. առաջինը այն մտահոգությունն է, որ մեկ այլ ժողովրդի ողջակիզման ճանաչումը նսեմացնելու է հրեական Հոլոքոսթի եզակիությունը՝ որդես մասնական իրադարձություն, և երկրորդը՝ որ դրանով լիվ խզում է առաջանալու Իսրայելի և Թուրքիայի հարաբերություններում»:

Մի փոքր ներեւում թերթը բացահայտել էր առավել կարեւոր մի հանգամանք՝ գրելով. «Հարաբերությունները Իսրայելի և Թուրքիայի միջոցի իրականում չեն վերականգնվել: Բայց Իսրայելն այժմ ցաւ ավելի գգուեալոր է և չի ցանկանում վրդովեցնել Թուրքիային, որովհետև մտահոգված է իսրայելական նավթահրեթից դեղի Եվրոդա ձգվող խողվակաշարի աղազայով»: Սա նշանակում է, որ մեզ հետագա խոչընդոտներ են սղառնում: Մեմք դեռ է հասկանմք, որ յուրաքանչյուր դեղություն ոչ թե բարոյականության, այլ իր սեփական ցանցից երհանու կմնա անցյալի եսակեմսրն ֆաղափականությունից և դրամազլի կվերածի ընձեռված այս մաշտարական հնարավորությունը:

Այդուհանդերձ, որոակի մայմանական սրակցություն, հարաբերությունների ջերմություն է նշանակում ԱՄՆ-ում գործող հրեական խմբավորումների և

դաշտարանում են Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը և մրանց՝ ուլեր մերժում են, բացահայտել է որոշ փաստեր, որոնք ակնհայտ էին արդեն: «Կոմի և ֆաղափականության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող Շայ Ֆրանկլինի հավաստմամբ Իսրայելի կառավարությունը անցյալում ցաւ հաճախ ուղղորդել է Մ. Նահանգներում գործող հրեական խմբավորումներին՝ ճանաչմանը նղաւտող գործողություններից հեռու մնալ»:

Ներկայիս օրջադարձ է նկատվում, հոասմք, որ այն երկարատեւ կլինի: Ներկայացուցիչների դալասի որոշումից հետո, «Հակա-գրգռարական լիգան» (ADL) և «Բարեփոխումների հրեական ցարժման» (Reform Jewish Movement) ֆաղափական թեղը հանդիսացող «Հուդայականության բարեփոխման կրոնական կենտրոնը» հայտարարությամբ հանդես են եկել ի մաշտարանություն բանաձեփ ընդունմանը: Շայ Ֆրանկլինը ցարունակում է, գրելով, որ աշխատանքի կան գործունեներով բաժանում գոյություն ունի ամերիկահրեական հասարակության օրջանում: Եթե ADL-ը բացահայտ հայտարարում է, որ մաշտարանում է ճանաչումը, աղա ցաւ այլ խմբավորումներ հետեւում են մրան:

Պաշտական արդարությունը վերականգնելուց բացի, Կոնգրեսի երկու դալասների որոշումները հաշվի են առել, վստահաբար, նաեւ կոռուդցիայի դեմ Հայաստանի նոր իբխանությունների մայաւը, ֆանի որ ավելացել է Հայաստանի սրամարդվող օգնության չափը:

Այս ֆայլերն անուշտ աննկատ չեն անցնում Մոսկվայում, որ միմչ օրս Հայաստանի համարում էր անառարկելիորեն իրենը: Երեւանի հանդեղ Մոսկվայի դիրքորոշման փոփոխումը մեծացնում է Հայաստանի ֆաղափական դերը սարածաօրջանում: Հոյս հայնեմք, որ երկրում օրինական ճանաղարհով իբխանության եկած երհաստող կառավարությունը հեռու կմնա անցյալի եսակեմսրն ֆաղափականությունից և դրամազլի կվերածի ընձեռված այս մաշտարական հնարավորությունը:

Թարգմ. ՎԱՐՈՒ ԾՈՒԼԿՅԱՆԸ (The Arm. Mirror-Spectator)

ՀԱՍՏԻԿ ԳՈՒԼԱԿՅԱԼ

Ներսիս Ծնունդ և ժամանակը

Դավիթ Սարապյանի հիշատակին

Օրերս Երևանի Կոմիտասի անվան բանգարան-ինստիտուտի դահլիճում ոգեկոչության միջոցառում էր. հիշեցիմ առայժմ մեր վերջին ազատամարտի լեգենդար հերոս Դավիթ Սարապյանին (Դե, 1966-1991) և խոնարհվեցիմ նրա հիշատակի առաջ: Սա միակ բանն է, որ կարող եմ անել բոլորս միասին կամ առանձին-առանձին: Ոչ միայն կարող եմ, այլև թարսավոր եմ: Այո, թարսավոր եմ: Իսկ Դավիթը ոչ մեկի և ոչինչ թարսեց: Մե՛նք եմք նրան թարսել: Նրա և նրա նմանների հիշատակի առաջ խոնարհվելով՝ մե՛նք մե՛զ եմք այդ կերպ ազնվացնում և իմաստավորում մեր կյանքի հետագա ուղին...

Արցախյան գոյամարտի հաղթանակը կերտած հերոս հայորդիների մասին դժվարանում եմ խոսել առանց հուզմունքի: Անցած տարիներն անգոր են եղել և այսուհետ էլ անգոր են լինելու մեղմելու նրանց կորստի ֆիզիկական ցավը: Ինչո՞ւ եմ ընդգծում ֆիզիկականը: Պատասխանը թարս է. նրանք միշտ մեր ոգեկոչումն են և սթափ հայացքով ուղեկցում են մեր երթին:

Իրենց իմացած հնարավոր ու ամենամեծ միջոցներով նրանք արել են ամեն ինչ՝ ազատագրելու համար մեր հայրենիքի բռնազավթված մի հատվածը: Վերջին 2 հազար տարվա ընթացքում սա երեւի միակ դեպքն է, որ հայրենի հող եմք ազատագրել ու վերադարձրել նրան: Արցախյան շարժումը թերեւս այդ առումով ամենախաղաղն է հայոց ազգային-ազատագրական շարժումից ժամանակակից մեզ: Եվ սա՝ շնորհիվ խեղճների այն փառաբանի, որը կամուրջ էր մեկնեց ռազմի դաշտ: Ես սա չեմ համեմատում 1918-ի Մայիսյան զարնամային հերոսամարտի հետ. երկու դեպքում էլ մղվել է հայրենական պայքար, բայց խնդիրներն էին տարբեր:

Սուրբ գործ է կատարում նա, ով գրի է վերցնում ու ամսագրում հայոց հաղթանակները կերտած ֆաջազունների սխրագործությունների ժամանակները: Դա չափազանց ծանր, բարդ ու թանկարժեք գործ է: Ի դեմս լրագրող **Էվելինա Մելիքյանի**՝ խորին խոնարհումով եմ վերաբերվում բոլոր նրանց, ովքեր գրում են մեր հերոս ազատամարտի մասին:

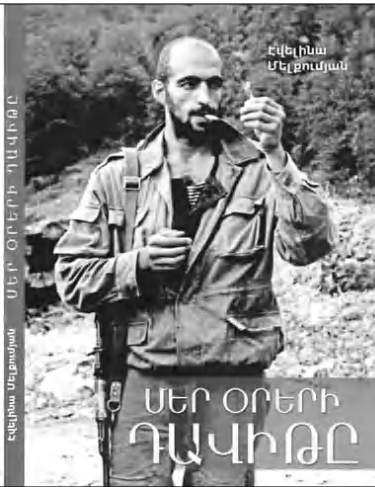
Դեկտեմբերի 10-ին՝ հիշատակի այդ համոզիչության ժամանակ, ներկայացվեցին Արցախյան գոյամարտում 26 տարեկանում զոհված մի բավական իմ-

նասիղ եւ իրոք անկրկնելի երիտասարդի՝ Դավիթ Սարապյանին նվիրված՝ Էվելինա Մելիքյանի «Մեր օրերի Դավիթը» գիրքը եւ Դավիթի հեղինակային գործերի՝ «Երեւ հարյուր վայրկյան» ժողովածուի՝ **Մերի Կարապետյանի** հայերեն թարգմանությունը: Վերջինիս դեռ ծանոթ չեմ, այդ գործերը նոր եմ կարդալու, իսկ Էվելինա Մելիքյանի գիրքը, ինչպես արդեն ասվեց, թարսիվ եմ ունեցել խմբագրելու:

Դավիթ Սարապյանի մասին իմացել եմ 1990-ական թվականներին: Այն ժամանակ աշխատում էի Հանրային ռադիոյի արհեստանոցի հայտնի համար հաղորդումների բաժնում եւ 14-15-րոպեանոց մի հաղորդում եմ թարսաւել՝ նվիրված նրա հիշատակին: Տարիներ անց՝ 2006-ին, երբ Էվելինա Մելիքյանը հրատարակեց Դավիթի մասին իր գրած առաջին՝ «Դե. կյանքը, թայրաբը, սեղծագործությունը» ռուսերեն գիրքը, ես ավելի իմացա այս անզուգական ազատամարտի մասին ու էլ ավելի սիրեցի: Դավիթը դարձավ իմ ընթացիկ հերոսներից մեկը, որոնց զգում եմ բոլոր բջիջներով:

Էվելինա Մելիքյանն այսօր կրկին ներկայացնում է իր հերոսին՝ այս անգամ հայերեն՝ լավագույնս լրանալով, հարսացված, այլոց կարծիքներով համեմտված:

Ես չեմ խոսի գրի բովանդակության, Դավիթի առանձին ֆաջագործությունների մասին. դուրս դա կկարդա: Կխոսեմ հեղինակի նվիրումի մասին, որ արժանի է առանձին դրվասանի: Էվելինա Մելիքյանը ոչ մի բան չեմ հայտնի չի գրել, սակայն ինչ անցկացրել է իր հոգու եւ սրտի յուրաքանչյուր անոթում: Նրան բոլորովին չի խանգարել իր ոչ հայեցի կրթությունը. Էվելինայի աշխատանքային լեզուն ռուսերենն է: Մեր համատեղ աշխատանքի ընթացքում միշտ եմ զգացել, թե որքան բժայիտություն է նա վերաբերվում յուրաքանչյուր բանին ու արհեստագործությանը: Նրան առաջնորդում էին Դավիթի նկատմամբ ոչ թե անդամագիծ, ես կասեմ՝ մայրական սերն ու գորովը, այլ թասմական ճշմարտությունն առանց չափազանցությունների հանրությանը ներկայացնելու, դեղմերի իրական ընթացքը ճշգրիտ թարսելու, իրեն իրենց անուններով անվանելու նրա սկզբունքային ելակետը:

Նրա թարսումի մեջ ոչ մի ավելորդ նկարագրություն կամ ուռճացված թարսեր չեմ գտնի, սենսիվենտալ կամ հորինովի դեղմ կամ թախ չեմ նկատի, որովհետեւ հեղինակի նպատակը եղել է թարսելով մասին ճշմարտությունը վերհանելու եւ Դավիթի սեղն այդ իրադարձությունների մեջ ճշգրիտ ներկայացնելու:

Սա է, թերեւս, նրա աշխատանքի առաջին գնահատականը, եւ վստահաբար կարող եմ ասել, որ Էվելինա Մելիքյանի «Մեր օրերի Դավիթը» գիրքը կարելու սկզբնաղբյուր կդառնա Արցախյան ազատամարտի թարսման արդար ուսումնասիրողների համար: Իսկ երկրորդ դաստիարակչական այն ամանց նշանակությունն է, որ ունենալու է գիրքը մասաղ սերունդի (եւ ոչ միայն նրա) համար:

Անհերոս մեր ժամանակներում, երբ բարոյական արժեքները գլխիվայր շուտ են եկել, ավելի ճիշտ՝ շուտ են սվել, երբ փորձում ենք հստակեցնել մեր ժամանակների հերոս կերպարը, հաճախ ենք փնտրում մեջ ընկնում, որովհետեւ հայկական ՋԼՄ-ները չգիտեւ ու կարծիք են լծված, իսկ Արեւմուտքից փչող հովերն այլ հուն են ուղղորդում աշխարհին, այդ թվում՝ նաեւ մեզ: Միջոցառումներն այնպիսի զավակներ, որոնց կյանքն ու գործը ոչ միայն ուսումնասիրության անստաբիլ աղբյուր են, այլեւ մարդու, մարդկային, հայրենամարտի այնպիսի օրինակներ են դարձնում, որ վաղուց արդեն դրանք ազգայինից վերաճել են համամարդկային արժեքների:

Մասնավորեցնեմ խոսքս. հայրենիքի թանկարժեքության սիրություն մեր ազգային-ազատագրական թայրաբն ավարտված չէ. Արցախյան պայքարը փխրում զինադադարի փուլում է, իսկ առաջնագծում դիմուկահարների գնդակներից այսօր էլ,

դժբախտաբար, զինվորներ են կորցնում, երբեմն էլ հրադադարի խախտումներն ուղեկցվում են գրոհներով: 2016-ի ապրիլյան ֆառոյայի ժամանակ մեր արծիվներն արագուցեցին, որ իրենք Արցախյան գոյամարտի հերոսների ուղղակի ժառանգորդներն են: Նրանք իրենց աչի առաջ ունեին Դե, Լեոնիդ Ազգալոյանի, Վիկտոր Բալայանի, Սիմոն Ալիկոյոյանի, Դուստան Վարդանի, մեր բոլոր-բոլոր հայրենի հերոսների ու ոչ այնքան հայրենի ֆաջերի օրինակները, որոնք իրենց արյամբ մեկ անգամ եւ սրբազան մեր սրբազան-սուրբ հողը 1991-94-ին:

Շեղվելով իմ ասելիքից՝ ուզում եմ հակիրճ խոսել այս առումով ինձ (զուգե նաեւ այլոց) ամհանգստացնող մի երեսուկ մասին: Ոմանք, արժանիորեն խոնարհվելով ապրիլյան ֆառոյայ մարտի հերոս նահատակների հիշատակի առջեւ արժանի մասուցելով ռազմագործողություններին մասնակցած ողջերին, մի տեսակ սվելում կամ մոռանում են Արցախյան գոյամարտում զոհվածներին ու թարսելով վերաբերվելով: Սա համարում են անթույլարեւի, որովհետեւ մարդիկ հայրենիքի ազատագրության համար զոհատեղանին են դրել ամենաթանկը՝ իրենց կյանքն ու առողջությունը, իսկ մե՛նք այսօր մի տեսակ խոսակցական վերաբերմունք ենք դրսևորում նրանց նկատմամբ: Սորովում չեմ ասում, բայց մեկ անգամ ես ուզում եմ կրկնել, որ հերոսին ծնունդ է ժամանակը, իսկ հերոսը հերոս է բոլոր ժամանակների համար...

Մե՛նք ազգովին թարսեմք մեր հերոսներին: Եթե կարողանանք ճիշտ խոսել նրանց սերմանածը, մե՛նք աղաչողաբար կլինենք մեր աղաչող թայրաբը: Ես կռվի կոչ չեմ անում, բայց եւ չեմ մոռանում, թե թասմական ճակատագիրն ինչ արյունարբու

հարեւան է բաժին հանել մեզ, որի հետ դասադասված ենք ապրելու նույն տարածաշրջանում: Ուստի կարելու է մեր Դավիթների, Լեոնիդների, մյուսների մասին՝ որդես ժամանակակից հերոսների, դորոցական ու բուհական դասագրքերում ավելի հանգամանորեն գրել, որովհետեւ նրանք հայրենամարտի ամենավաղ օրինակներն են:

Իմնախոնարհաբար ասեմ, որ իմս ինձ չեմ կարողանում ներել կամ արդարացնել, որ, որդես լրագրող, բավական փչեմ անդադարձել Արցախյան պայքարի լեգենդ դարձած տղաների կյանքին ու գործին: Շատ սուբյեկտիվ մոտեցում ունեմ այս հարցին. ինձ խանգարում է մեղի գզացումը: Ես այդ զոհված տղաների ժամանակակիցն եմ ոմանց՝ տարեկից, ոմանցից էլ՝ տարիքով մեծ կամ փոքր: Այդ տարիներին տարբեր գործեր եմ արել, բայց զենք վերցնել չեմ կարողացել... Բայց դա եւսկան չէ: Ես նրանց ժամանակակիցն եմ եւ արդեն ֆանի տարի ապրում եմ նրանցից հետո, իսկ նրանք չկան: Իսկ նրանց միշտ ներկա բացակայությունը ոչ ոք չի կարող լցնել: Ինձ համար չափազանց դժվար է եղել այս տարիների ընթացքում նրանց մասին ռադիո-հաղորդումներ թարսաւելու: Դժվար է եղել հոգեբանորեն, որովհետեւ այդ ելույթները լսում եմ այդ տղաների մայրերը, զավակները, հարազատները, մերիմներն ու ընկերները, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրովի է որբացել նրանց կորստով, իսկ ես՝ նվաստ, շարունակում եմ աղբել: Ոչ միայն շարունակում եմ աղբել, այլեւ չեմ կարողանում ինչ-ինչ հարցերում սասարել նրանց որբացած հարազատներին, եւ սեփական անգորության գիտակցումից ոչնչանում եմ իմս իմ աչուն: Ներեցեք, եթե խոսքս փոքր-ինչ զգացական էր, բայց ես ծայրահեղության մեջ չեմ ընկնում, ոչ էլ ծանրացնում եմ կացությունը, թարսաւելու չեմ կարողանում հաղթահարել իմ մեջ բույն դրած մեղի այս բարդույթը...

Խոսքս ավարտին ուզում եմ մեկ անգամ եւս կրկնել, որ Դավիթները ոչ մեկի և ոչինչ թարսեցին: Մե՛նք եմք նրանց թարսել, որովհետեւ նրանց օրինակներով մե՛նք սերունդ ենք դաստիարակում: Մեր հայրենիքի 9/10-ը բռնազավթված է, մեր թայրաբը, մեր ուղին շարունակական է, իսկ այդ ճանադարի փարոսները Դավիթներն են:

Հազար փառք նրանց ծնող մայրերին:

Փառք ու թարսիվ նրանց մասին ամաչառներն գրող հեղինակներին:

Իսկ եւզ, սիրելի՛ Էվելինա, ու-

Դավիթ Ափոյանը ճիշտ էր, Գեղամ Գեւորգյանն ու ոստիկանները՝ սխալ

Դեկտեմբերի 24-ին հայրենի ոստիկանությունն անհամաչափ ուժ կիրառելով ԵՊՀ վարչական շենքում, համալսարանի ղեկավարության, որոգիտորդության և խոսակցական կազմի եւ ուսանողության ներկայությամբ ձեռնադրեցին եւ բերման է ենթարկել համալսարանի Ոստիկանության ղեկավար Դավիթ Ափոյանին:

Նախ՝ ձեռնադրեցին եւ նրան, որը հանցանք է կատարել եւ փախչելու, Երզրատյան վնասելու ընդունակ է: Բայց Դավիթ Ափոյանը ոչ հանցագործ է, ոչ «փախչող», ոչ էլ, առավել եւս,

Երզրատյան համար վստահավոր, ավելի ընդհանրապես ոստիկանություն է սեղանադրվել որդես վկա, իսկ որե՛նք է գրված, որ վկային ռաջայում եմ, մանավանդ երբ ես չի ընդդիմանում ոստիկանությանը: Ուստի՝ ոստիկանության այդ թախիվածը ոչ միայն անհամաչափ էր, այլեւ մարդու իրավունքների ոտնահարում:

Բացի այդ, հարցը երկրորդ կողմ էլ ունի: Դեղմը սեղի է ունեցել Հայաստանի Հանրապետության թիվ մեկ համալսարանում, եւ ոչ միայն ռեկտորի ժամանակավոր թարսման արդարացի

ը, այլեւ ինքը՝ ԿԳՄՍ նախարարը ղեկ է դասադարձեցնում սեղի ունեցածն ու բացատրություններ թախանջեցին իրավադատներից: Էլ չեմ խոսում այն մասին, որ վարչապետը կարող էր ուղիղ եթերի միջոցով հայտարարել, որ կրկնվում է բռնություն գործադրողների «թախիվները»:

Դեղմից հետո ԿԳՄՍ նախարարն առնասարակ չանդադարձավ դեղմին, ռեկտորի ժամանակավոր թարսման արդարացի և ավելի շատ հանդես եկավ որդես ՀՀ Ոստիկանության մամուլ խոսակցական համալսարանի ղեկավար:

Գեղամ Գեւորգյանը թարսավոր էր իր, այսպես ասած, տարածում իրավիճակի սեղ լինել եւ թարսաւել Դավիթ Ափոյանին, որովհետեւ նա լավ ճանաչում էր նրան, զիտե, որ նա ունակ է հանցագործություն կատարելու, բացի այդ էլ՝ խնդր առարկա դեղմի ժամանակ Դավիթը մասնակցելու է եղել համալսարանական միջոցառումներից մեկին:

Յավոք սրտի, ռեկտորը ոչ միայն չթարսաւելեց իր ուսանողի, աշխատակցի ու գործընկերոջ իրավունքները, այլեւ մա-

մուլին սված հարցադրույցի ժամանակ հայտարարեց, թե Դավիթը դիմադրել է ոստիկաններին, որից հետո միայն վերջիններս ձեռնադրեցին եւ նրան: Սո՛ւս:

Այսամից հետո թե ոստիկանները, թե՛ համալսարանի ղեկավարությունը, թե՛ անվստահության աշխատակիցները ղեկ է միայն ամաչեւն ու ամոթից ֆրսնեմ, չնայած, ինչպես Վարդապետ Պետրոսյանն էր ասում՝ «Հիմա ամոթից ֆրսնում եմ միայն աղաչիները»:

Գեւորգ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

ՍԱՅԱԿ ՌՈՒԲԵՆԻ ՍԱՅԱԿՅԱԼ

ՊԱՏՄԱՐԱՆ

Թումանյանն իմանալով բոլշևիկների դաժանաբար վարի մասին՝ սակավին 1920-ի դեկտեմբերի 18-ին Թիֆլիսից դիմել է Հայաստանի Հեղինակին՝ ֆաղափական հակառակորդների նկատմամբ մեղմ ու մեծահոգի վերաբերմունք ցուցաբերելու հորդորով: «Անցյալներում,- գրում է բանաստեղծը,- հայ-թուրքական դժբախտ ընդհարումների ժամանակ, դաժանակցությունն է գլխավոր դերը խաղացել, վերջերս էլ նա է եղել կառավարական կուսակցությունը: Եղ Պատմաբան էլ հայ ժողովրդի լայն շրջանները հարած են դաժանակցությամբ: Հեղափոխության հետո լուրջ մարտիկ, որ անձնական հաճիվներ ունեն իրար դեմ, էր հանգամանֆից առատ նյութ կարող են առնել դավեր լարելու և իրենց հաճիվները մարտելու իրենց անձնական թեմաների հետ: Հայաստանի Ռեկոմնդ (Հեղկոմ) զորք գիտնալով, որ նրանք մոլորաբան հեռու դաժանակցական են եղել երեկ, ինչքան հեռու կոմունիստ են դարձել էսօր՝ լուրջ նշանակություն չէր չէր սա նրանց դաժանակցական լինելու հանգամանքին և ընթացք չէր չէր հայ վերջին, որ կարող են ծավալվել ու դառնալ համասարած չարիք» (ԵԼԺ, հ. 10, էջ 369-370): Բանաստեղծը կանխատեսելով հետագա իրադարձությունները՝ խաղաղաբար առաջին փայլ է արել կանխելու գալիք եղբայրաստան կռիվները:

Սակայն հայ բոլշևիկները չեն լսել Ամենայն հայոց բանաստեղծի իմաստուն խորհուրդը: Կոմունիստները (հայ կոմունիստներն էլ նրանց մեջ) ի սկզբանե անողորմ դասասանը որդեգրել են իբրև կուսակցական ֆաղափականություն: 1920-ի դեկտեմբերին և 1921-ի հունվարին նախկին հայկական բանակի շուրջ 1400 ստաներ «վերադաստիարակվելու» նպատակով հեռացվել են Հայաստանից և արգելափակվել Բախմալի բանտերում ու Ռյազանի (Ռուսաստան) համակենտրոնացման ճամբարներում: 1921-ի հունվարին Պատմաբանը հեռացվել է ՀԽՍՀ կարմիր բանակի հրամանատար Դրոն (Դրասաճյան Կանայան): Բռնություններն ավելի են ծավալվել «Ռազմական կոմունիզմի» և դրա համակարգում զորքերի մասնակցության (հացի, այլ մթերքների ու աղբյուրների բռնագրավում) ֆաղափականությունը կիրառելիս: Դժգոհություններն ուժգին խորացել են 1921-ի փետրվարին կատարված նոր ձեռնարկություններն ու գնդակահարությունները: Փետրվարի 16-ից 18-ին աղստամբական խմբերը մի քանի քաղաքներում իշխանությունը վերցրել են իրենց ձեռքը և քաղաքները Երևանը: Դաժանակցության առաջնորդներն ստանձնել են աղստամբության ընդհանուր ղեկավարությունը: Երևանում (գրավել են փետրվարի 18-ին) ստեղծվել է «Հայրենիքի փրկության կոմիտե» (ՀԿԿ)՝ Հայաստանի առաջին հանրապետության վերջին վարչապետ Սիմոն Վրացյանի նախագահությամբ: Փոփոխականի հաջողությամբ ընթացող ֆաղափացիական կռիվներն ավարտվել են Հայաստանի խորհրդային իշխանության հաղթանակով (ապրիլի 2-ին վերագրվել է Երևանը)՝ նրա թիկունքում կանգնած խորհրդային Ռուսաստանի շնորհիվ:

Թումանյանն անստեղծաբար աղստամբության դաստիարակումն ու մանրամասներին և դրա մեջ չեստեղծվել ոչ մի հեռանկար, բողոքի նամակ է հրատարակել «Հայ ժողովրդի երգիչը խորհրդային Ռուսաստանին» խորագրով (ստագրվել է «Կովկասյան կոմունիստ» թերթի 1921 մարտի 4-ի համարներում), որտեղ Երևանի «հեղափոխում» կոչված արկածախնդրության մասին գրել է. «...կատարողները կույր գործիք են հանդիսացել մի սոսկալի դավադրության, մոլորիկ հայ ժողովրդի և նրա դասի դեմ, և որ հեղափոխումը կատարվել է արյունալի ուժերով: Էստիսով մի նոր

աղետ է գալիս դժբախտ հայ ժողովրդի գլխին հենց էն ժամանակ, երբ նա դեմ է ազատվել ամեն աղետներից» (ԵԼԺ, հ. 7, էջ 408):

Բանաստեղծը մեծ հավաս ունենալով դեմի նոր, այսինքն՝ բոլշևիկյան Ռուսաստանը՝ Երևանակել է. «...խնդրում եմ Սովետական Ռուսաստանին հեռացնել էղ վերջին սանջամֆի բաժակը արյունաբան հայ ժողովրդից, նոր վերեր չհասցնել նրա անհամար թարմ վերերին, մեծի մեծահոգությամբ և բանվոր-գյուղացիական Կարմիր բանակին հասուկ եղբայրական զգացմունքով ու ներողամտությամբ մոտենալ Երևանին ու հայ աշխատավոր ժողովրդին...» (Նույն տեղում):

Թումանյանը՝ մտադրված Հայաստանի իրադրությամբ, Գ. Օրջոնիկիձեի (ՌԿԲ)Կ կենտրոնի կոլբյուրոյի նախագահ, 11-րդ բանակի ռազմ. խորհրդի անդամ) հովանավորությամբ, մարտի 13-ին մեկնել է Թիֆլիսից և Դիլիջան-Ելենովկա-Ախթալա երթուղով մարտի 20-ին ժամանել Երևան: Մարտի Բաղրամյանն իր հուշերում գրում է, թե նա ինչպես է 11-րդ Կարմիր բանակի ռազմահեղ. խորհր-

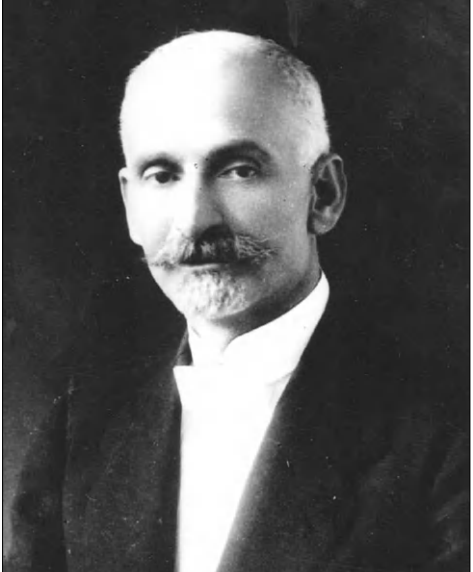
(նկատի ունի Հայաստանում խորհրդ. Ռուսաստանի լիազոր ներկայացուցիչ Բորիս Լեգրանին) չսուսացել Հայաստանի կրծքում և զորությունը իբրև բանաստեղծի: Կան դեմ է լրանարկել չեզոքացնել, կան հեռացնել: Մեր գավառը երբեք չի կարող հաճվել այն մտքի հետ, որ մենք ներկա բոլշևիզմի ֆնացնող օրոհներին ենթակա լինենք» (նույն տեղում):

Երևան հասնելուն դեռ (մարտի 20) Թումանյանը մեկուսացվել է, նույն օրը նրան է այցելել ավագ դուստրը՝ Ալիսենը՝ որդու՝ Հովհաննեսի հետ և «հայրիկին» սարել իրենց տուն (Երևանի կենտրոնում, Հայֆիլիարմոնիայի փոքր դահլիճի դիմացի՝ այժմ էլ կանգուն շենքի երկրորդ հարկի մի բնակարան): «Ճաշից հետո երեկոյան եկան հայտնեցին,- հիշատակում է Ալիսենը,- որ Վրացյանը վերադարձել է (զնացել էր քաղաք) և կարգադրել է Թումանյանին թողնել սանը առանց հսկողության... Հետո հայրիկը Պատմաբանը ինչ ղեկավարություններով է անցել ֆրոնտից, դիրբերից-ֆրոնտից, ինչպես 2-3 օր մնացել է Ելենովկա (այժմ՝ Սեւան ֆաղափ)» («Թումանյանի գավակները, Ալիսեն.

նորոգող սոցիալական դրոշակը Երևանի ֆրոնտում հավաքված գյուղացիների վրա: Ել էս օրոհով հանդուկեցի, որ էս օրոհումը իրավի առաջ է եկել գյուղերում և գյուղացիների մեջ, որոնց կոմունիստական կարգերն ու կարգադրությունները խորթ են ու անընդունելի: Մի խոսքով՝ նրա բոլորական հակառակը, ինչ որ մենք կարծում էինք Թիֆլիսում և Դոմ ֆրոնտում՝ թե մի քանի մարդու գործ է և հեռու վերջանալու գործ: ...Էն երեսույթը, որ Կարմիր բանակի առջե գյուղացիք փայտնում էին գյուղերից, էստեղ Պարզվեց ինձ համար, և չեք կարող երեսակայել, թե էր սրամարդությունը ինչպես է զարգանում գյուղացիության մեջ - դեմի սաճիկները:

Սակավաթիվ կիսագյուղացի բանվորությունը անկազմակերպ է և բնավ չի ներկայացնում էն հասարակական շարժումը, որի վրա կարողանալին հենվել սովետական ուժերը Հայաստանում... Երբ կեսնվեմք, կոլտանեմ, թե ինչ ծիծառելի լուրեր տարածվեցին Երևանում իմ գալու հետ կապված, իբրև եկած են բոլշևիկների կողմից և զանազան դասարկ ասեկոսներ, որոնք սակայն, դարձյալ

Նովհաննես Թումանյանի հաճարար առաքելությունը 1921 թվականի փետրվարյան հակախորհրդային աղստամբության ժամանակ

հուշեր և ընթանեկան Պատմություններ», Ե., 2011, էջ 94-95):

1921-ի մարտի 24-ի ՀԿԿ-ի Պատմաբանը (28) «Ազատ Հայաստանին» քված հարցազրույցում Թումանյանը նշել է. «...որ իմը Երևան եկել է մանրամասն կերպով ծանոթանալու համար Հայաստանի ներկա դրության հետ՝ ուղարկված լինելով Թիֆլիսի հայ հասարակության կողմից» և իր այցը որեւէ ֆաղափական խնդիր չի հետադարձում:

Թումանյանն առանց վարանելու հարկ է համարել Գ. Օրջոնիկիձեին շեղեկացնել, թե ինչ է կատարվում իրականում: Հայաստանում նա տեսել է Պայմարի ելած ժողովրդական ուժերին հակաբոլշևիկյան աղստամբություն և այդ մասին հեռագրով իրագեկել (1921, մարտի 25) Գ. Օրջոնիկիձեին. «...ես կատարեցիք համոզվեցի, որ մեզ մոտ՝ Թիֆլիսում կազմված կարծիքը Հայաստանի դեմքերի բնավորության մասին չի համադասախանում իրականությանը: Երբ օրոհը սկսվել է գյուղացիության մեջ զանազան քաղաքներում, տարածվել է միմյան Երևան և իր տեղից ֆառել է մտավորականությանը: Ստեղծվել է հետեյալ վիճակը. զենքերը ձեռքին կանգնած են միմյանց դեմ մի կողմից Հայաստանի բանվորներն ու աշխատավոր գյուղացիությունը, մյուս կողմից՝ կոմունիստների զինված ուժերը, և արյունը հոսում է առանց թեմանության ու փոխադարձ բնաջնջման հիմքի...»: Այնուհետև խնդրել է վերջինիս հեղինակավոր միջամտությունը «...որդեսզի օրոհով վերջ տրվի այս ոչ ոքի համար հարկավոր արյունահեղության: Կարեւոր են համարում ավելացնել, որ հեղափոխումից հետո ձեռքալաված բանաստեղծներից է ոչ մեկը և ոչ մի ռազմագերի այստեղ չի գնդակահարված...» (ԵԼԺ, հ. 10, էջ 375):

Գրեթե նույն է բովանդակում բանաստեղծի նամակն (1921, մարտի 25, 26) ուղարկված չեկիս Գեորգ Աբարբեկյանին: Ներհիիեյալ մեջբերումը հետաքրքրաշարժ դարձնելու համար ասեմք, որ վերջինս (Ա. Նուրիջանյանի, Գ. Ալիսենյանի և այլոց հետ) Հայաստանի Հեղինակի կազմում բռնությունների կողմնակից ու կենսագործող անդամներից էր, դասակարգային հակամարտություններ «ստեղծողներից» է, այսպես կոչված, հակա-հեղափոխության դեմ գործունե Պայմարողները:

«...Դոմ արդեն շեղեկություն կունենալ,- գրում է Թումանյանը,- թե ինչ անախորժ տղալորություն արավ ինձ առաջ-

հաստատում են ընդհանուր սրամարդությունը բոլշևիկների դեմ: ...Էս ամենից հետո մտածելու աս բան կա, թե մի՞թե արժեք էսքան արյուն թափել, մի անվերջ կռիվ ու գրեթե անդամազուլի հոգս վաստակելու համար մի երկրում, ուր ոչ գաղափարական շարժում կա, ոչ գաղափարի կռիվ: Ես մի կարճ ռազիկ ուղարկեցի ընկեր Օրջոնիկիձեին (նկատի ունի մարտի 25-ի հեռագիրը)... և աս անորակալ կլինեի, եթե էս նամակի Պատմաբանը ուղարկեիք իրեն» (ԵԼԺ, հ. 10, էջ 376-377):

Նամակում ակնբախ է Թումանյանի՝ Հայաստանի ֆաղափական, սնեստական իրադրությունը, ժողովրդի սրամարդությունը համադարձակ ընկալելու ունակությունը, նրա՝ «սակավաթիվ կիսագյուղացի բնավորությունը» հասարակական շարժումը և խորհրդային ուժերի հեռանալ, ինչպես և այլ «գաղափարներ» անհեթեթություն համարելը:

Բանաստեղծը կարեւորություն է տալիս ոչ այնքան շարժման Պատմաբանին (կոմունիզմի անցկացումը «որդեստիսի դիկտատուրայի» միջոցով, անփույթ կերպով կազմակերպված բռնագրավումները ևն), որքան բռնկված Պատմաբանի դադարեցմանը: Նրա գերագույն ձգտումը անհիմաս արյունահեղությունը վերջ տալու էր (հայրը դուրս էր եկել հայի դեմ), որին Պատմաբան չէին և չէին ցանկանում ոչ ՀԿԿ-ն և ոչ էլ բոլշևիկները: «Հաճարարության էն սոցիալական դրոշակը,- զարմանով գրում է Թումանյանը՝ նկարագրելով մարտի 19-ին ռազմաճակատի մի կողմից մյուսին անցնելու դժվարությունները,- որ էնքան դուր եկավ Կարմիր բանակի զինվորներին, էր նույն սոցիալական դրոշակը մի աս անալ ու ծանր տղալորություն արավ հայ գյուղացիության վրա և հայկական ֆրոնտի վրա:

Դա ի՞նչ կնշանակի...
Հաճարարություն... Բայց ի՞նչ դուրս կգա էր հաճարարությունից: Միտնույն է, հաճարար էլ՝ նրանք մեզ չեն խնայելու: Չենք հավաստում...

...Նույն Պատմաբանը սվեց ինձ Փրկության կոմիտեին, երբ էս հայտնեցի բոլշևիկյան Պատմաբանի ասումները քաղաքում սրամարդությունը, թե կռիվը խաղաղ լիկվիդացիայի ենթարկելու դեմքում կհրատարակվի ընդհանուր անմիտիսիա, իսկ մի 10-15 հոգի էլ, որոնց մնալը անկարելի կնկատվի, ազատ ճանապարհ կտրվի գնալու ուր կանենան: Սրա վրա կարելի էր, իհարկե, գոնե բանակցություն սկսել, բայց էր էլ չեղավ: ➔8

ԱՐԱ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ոգեկոչման երեկո՝ նվիրված Ազուլիսի եղեռնի 100-րդ տարելիցին

Լրացավ մեր ժողովրդի դասնության ողբերգական իրադարձություններից մեկի՝ Ազուլիսի եղեռնի 100 տարին: Մեկ դար առաջ՝ 1919 թվականի դեկտեմբերի 24-25-ին, օսմանյան զինվորները եւ նրանց միացած ադրբեջանցի զինված խառնամբոխը հիմնահասակ ավերեցին ու հրո ճարակ դարձրին Գողթն-Նախիջեւանի հիսսամյա նահապետական ընտանիքի անդամները: Ազուլիսը կենդանի մնացավ միայն իր անձրևի ճակատով: Ազուլիսը:

Օրեր «Լուսիկ Ազուլեցի» թանգարանը եւ «Նախիջեւան» հայրենակցական միությունը մտավորականությանը հրավիրել էին թանգարան՝ ներկա լինելու Ազուլիսի եղեռնի 100-րդ տարելիցին նվիրված ոգեկոչման երեկոյին եւ խնկարկելու անմեղ զոհերի հիշատակը:

Երեկոն վարում էր Լուսիկ Ազուլեցու հարսը՝ ասուներոգ **Փայանե Սամվելյանը**:

Մայր աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հայեցակարգային հարցերի գրասենյակի սնօրեն **Վազգեն Եղս. Միրզախանյանի** օրհնության խոսքից հետո ելույթ ունեցան Պատմա-հուշարձանագետ **Արզան Այվազյանը**, ՀՀ ՊԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի ավագ գիտախոսող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու **Արսակ Վարդա-**

նյանը, ՀՀ ժողովրդական արժիս, բանասիրական գիտությունների դոկտոր **Թովմաս Պողոսյանը**, Սիլվա Կառուցիկյանի սուրբ-թանգարանի սնօրեն **Արմենուհի Դեմիրճյանը**, «Նախիջեւան» հայրենակցական միության վարչության անդամ **Խաչիկ Շամադոնյանը**, ռեժիսոր **Խաչիկ Սարգսյանը**: Ելույթ ունեցողներն անդրադարձան Ազուլիսի դասնության էջերին, մեկնություն, դասնության արժանատիքներին, զարմանահրաշք բարբառին, որոնք հայ մեկնության եւ դասնության անբաժան մասն են:

Երեկոյի ավարտին՝ **Վահան-Գեորգյանը** կիրառական արվեստի իր հավաքածուից արժեքավոր նմուշներ նվիրեց «Լուսիկ Ազուլեցի» թանգարանին, իսկ երգահան-երգիչ **Արսեն Համբարյանը**, ֆանի որ միջոցառման օրը զուգարդի դեր էր զարգացնում Նժդեհի՝ Վլադիմիրի բանսուն մահապատիվը:

օրվան, հուզիչ եւ տղամարդկային կասարունով ներկայացրեց Սոփոկաբեկի հիշատակը գրած իր նոր երգը:

Գողթնի բազմազույց լեռների լանջերին փռված երբեմնի Ազուլիսը 17-րդ դարում ունեցել է 8000 սուն հայ բնակիչ, սալահասակ փողոցներ, երկհարկանի եւ եռհարկ սեն, արական եւ իգական դպրոցներ, գրադարան, գործարաններ եւ արհեստանոցներ, տասներկու վանք ու եկեղեցի: Սուրբ Թովմաս Առաքյալի հոջակավոր վանքի որմնանկարների հեղինակը Նաղաշ Հովնաթանն է եղել, իսկ սեղի դպրոցներում դասավանդել են Բաֆֆին եւ Պերճ Պոռոյանը: Վաճառաւան հայ ավանի վաճառականները առեւտրական սեռ կառուցել են երեկ Եվրոպայի, Ասիայի եւ Աֆրիկայի բազմաթիվ երկրների հետ:

Ազուլիսը եւ դասնական Գողթն գավառի քաղաք գյուղերը հայությանն ու աշխարհին են սվել արմատներով այս երկրամասից սերված այնպիսի հնչեղ անուններ, ինչպիսիք են Արամ Խաչատրյանն ու Կոմիտասը, Լուսին Ամարան եւ Ջարուհի Դուրյանյանը, Անի Թումանյան եւ Ռուբեն Մամուլյանը, Հովնաթանյաններն ու Լազարյանները...

⇒ 1 Տավոխ, որոշ լրատվամիջոցներ սուրբ սվեցին ցանկատեսության արդյունքը հանդիսացող այդ լուրերին: Ինչ վերաբերում է լուրերին՝ հարկադրված եւ անհասկանալի նախադասությունները, ձեռնարկները եղան հեռուստատեսության ջանասիրաբար խորությամբ վերլուծել չարաներգ այդ լուրերը, Հայոց ցեղասպանության միջազգային գործընթացի համար հավանական հետեւաններով համոզել: Իրականում նախագահ Թրամփը բանաձեռն «չստորագրելու» խնդիր չէր կարող ունենալ, որովհետեւ Սենատը դա վավերացրեց համար Սոփոկաբեկի դեռ չէր ներկայացրել, այն դարձրել էր պարտադրյալ, որ համանուն բանաձեռն մինչ այդ ընդունել էր նաեւ Ներկայացուցիչների ժողովը:

Այդպիսի դեմոստրացիան, ինչպես դեկտեմբերի 17-ին նշել է BBC News-ի թուրքերեն տարբերակը, Ներկայացուցիչների ժողովին եւ Սենատին ընդունած բանաձեռնի հիման վրա կազմվում է միասնական ընդհանուր մեկ ձեռք, որ ներկայացվի ԱՄՆ-ի նախագահի վավերացմանը: Զանգի որ դա չի եղել, Սոփոկաբեկ Սենատի բանաձեռնի առնչությամբ որեւէ հայտարարություն չարեց: Փոխարենը հաղորդագրություն տարածեց Պատմա-հուշարձանային խոսակցական **Սուրբան Օրսագույը**, մասնագետ, որ անկախ Սենատի որոշումից, ամերիկյան վարչակարգի դիրքորոշումը Ցեղասպանության հարցում մնում է անփոփոխ եւ իրենց ճշմարտություններն արտահայտել են նախագահի ամբիջի 24-ի ուղերձում:

Պատմա-հուշարձանային խոսակցական այս հաղորդագրությունը արեւմտյան մամուլը մեկնաբանել էր, թե Թրամփի վարչակարգը հավանություն չի տալիս ԱՄՆ Կոնգրեսի Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչելու որոշումը, իսկ թուրքականները՝ լռել էին գեր մնալով Թրամփի «չստորագրելու» մասին հետեւություններից: Այնուհաս է, որ Սենատը բանաձեռն ներկայացրած լինելու նախագահ Թրամփին եւ նա հրաժարվել ստորագրելուց, դրան առաջինը կարծազանգեին հենց թուրք լրագրողները, այդ «հաղթանակը» կվերագրվեր Երրորդի ղեկավարական կարողություններին, վերջինս էլ գովեստի խոսքեր կոչայլեր իր «մեծերի ընկերոջ» հասցեին:

Բանաձեռնի Թրամփի վարչակարգի հավանություն չստանալու նա չստորագրելու բողոքները բաներ են: Եթե ստանալու դեմքում Թրամփը, այնուամենայնիվ, չստորագրի, ապա բանաձեռն ընդհանուր ճեփսը, ընդունված կարգի համաձայն, նորից մնալով եւ վերականգնվում է դրվում արդեն Սենատի ու Ներկայացուցիչների ժողովի համաձայն ընտանիքի մասին մասնագետների վկայությամբ, ձայների 2/3-ով բազմաթիվ մեծամասնությամբ ընդունվելու դեմքում վավերացվում է առանց նա-

Կոնգրեսի միացյալ բանաձեռն դեռեւս ...

խազահի ստորագրության: Այսինքն դա 2-րդ անգամ վավերացման համար ԱՄՆ նախագահին չեն ներկայացնում:

Գալով Սենատում Հայոց ցեղասպանության բանաձեռնի ընդունման թուրքական արձագանքներին, ղեկ է առել, որ դրանք գրեթե նույնն էին, ինչ Ներկայացուցիչների ժողովի ժողովում էր, մանավաղ որ երկու բանաձեռն էլ բովանդակությամբ համանուն են: Սենատի դարձրած կային բանաձեռնի ընդունման առաջինն ուղղակի արձագանքեց ոչ թե Թուրքիայի նախագահը կամ արտգործնախարարը, այլ նախագահականի հաղորդակցությունների գրասենյակի սնօրեն **Ֆահրեթին Ալթունը**: Նա ասել էր, որ ընդունված բանաձեռն վստահում է թուրք-ամերիկյան երկկողմ հարաբերությունների արդարան, կոնգրեսականներին մեղադրել «դասնությունը ֆաղափարանացնելու», ինչպես նաեւ «անդաստիանանսու վերաբերում» դրսևորելու մեջ, անստեղծվ ԱՄՆ-ի գծով դաճակցի «սեսակետներն ու զգայնությունները», ավելացնելով՝ «Մեծ մեծ հայ եղբայրներից ակնկալում ենք, որ խոչընդոտեն հաճեցման ջանքերը բարդացնող այս օրինագծի վավերացումը»:

Կրկին Թուրքիայի արտգործնախարարություն էր հրավիրել ԱՄՆ-ի դեսպան Դեյվիդ Սաերֆիլդը, իսկ արտգործնախարար **Մեյլուք Չալուզուլուն** Սենատում բանաձեռնի հաստատման գործընթացը համարել է «ֆաղափարական ցուցաբերում»: Թուրքիայի ազգային մեծ ժողովը՝ Մեջլիսը, «Ադարություն եւ բարգավաճում», Ազգայնական արժան, ժողովրդա-հանրապետական եւ «Լավ» կուսակցությունների համատեղ հայտարարությամբ բանաձեռնի համար դատարարել էին ԱՄՆ-ի Սենատին: «Ժողովուրդների դեմոկրատական» կուսակցությունը հրաժարվել էր ստորագրել հայտարարության սակ, դառնալով հարձակումների թիրախ:

Դատարարների արժան, թեկուզ ուժացումով, միացել էր նաեւ նախագահ **Երրորդանը**: Նա Սենատի որոշումն օրակարգում ֆաղափարական, ասել էր, որ դա որեւէ արժեք չունի, հետեւաբար եւ անընդունելի է, ապա ստառնացել էր փակել ինչպես «Ինչիդի»», այնպես էլ Մալաթիայի մոտակայքում գտնվող «Քուրեջի» ամերիկյան ռազմաբազաները, եթե հարկ լինի: Երրորդանին իսկույն հակազդեցությամբ արձագանքել էր ԱՄՆ դատարանության նախարար **Էտրերը** եւ ասել, որ նա խոսքերի լրջությունը սուղաբերում էր հարկ լինի: Գրույց ունենալ իր թուրք գործընկերոջ՝ **Հուլիուսի Աֆարի** հետ: Նա գրույց ունեցել է, թե ոչ, չգիտեմ: Սակայն, առանց գրույցի էլ ակնհայտ է, որ Երրորդանը չի կարող այդ ֆայլին դիմել, եթե մտադիր չէ ամբողջովին

խզել Թուրքիայի կառույցը ԱՄՆ-ի, հետեւաբար ՆԱՏՕ-ի ու Եվրոպական Միության հետ, մանավաղ որ Թուրքիայի դեմ դատարանի ղեկավարումն օրինագիծը Ներկայացուցիչների ժողովից հետո ընդունվել է նաեւ Սենատում, իսկ նախագահ Թրամփը դա արդեն հաստատել է՝ հաղորդելով օրինագիծն օրենքի ուժ:

Օրինագծի դարձրած Երրորդանի խնդիրը, սուկ, Թուրքիայի դեմ նախատեսվող դատարանի ղեկավարումն չեն, այլ նա եւ ընտանիքի անդամների ունեցվածքի, ինչպես նաեւ բանկային անձնական հաշիվների ստեղծման հավանականությունը, ինչը օրինագծի 11-րդ հոդվածն է եմբարդում: Հետեւաբար նա հիստորիաները ղեկ է համարվել մերին շուկային ուղղված եւ հակազդեցության առումով առանձնապես նորություն էլ չեն դարձնական, ինչպես դատարանական մյուս հակազդեցությունները: Երեւում է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացի ծավալումը, ստառելով թուրքական ժխտողականության դիրքերը, միաժամանակ ստառման եզրին է կանգնեցրել Թուրքիայի ղեկավարների եւ թուրք դեսական գործիչների հայկական բանաձեռնի հակազդելու հնարավորությունները:

Դա հակադրելու ակնառու դարձավ, երբ ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի զույգ ժողովները հաջողաբար ճանաչեցին Հայոց ցեղասպանությունը: Ըստ երեւոյի դա արձագանքը միայն համարել այն թուրք ֆաղափարների գնահատականներում նկատվող սեղանաբերը, որոնք թեկուզ անբավարար, այնուամենայնիվ նորություն են եւ զգայի սարքերով համանուն դատարան գործիչների գնահատականներից: Համոզվելու համար կարելի է անդրադառնալ **Ջեհա 3ըլդըզի** «euronews» կայքէջում դեկտեմբերի 13-ին «1915-ի իրադարձություններ. Ցեղասպանությունն են, թե սեղանաբերություն: Թուրքիան կրոն է իրավաբանական դատարանականությունը» վերաբերող հրատարակված հոդվածին:

Չեղինակը նախ ասել է ցեղասպանության սահմանումը ըստ ՄԱԿ-ի «Ցեղասպանության կանխագրքի» եւ դատարանական կանխագրքի մասին: Սա թե ինչ ասում **Ալիֆայան**. «Զանգի որ այդ թվերին ցեղասպանությունը դեռ իրավաբանորեն որդե հանցանք չէր ճանաչվել եւ օրենսգրքի հնարավոր չէր կիրառել վաղեմության սկզբունքով, հետեւաբար ցեղասպանություն ասել չի կարելի: Սա-

կայն, Կոնգրեսիցայում արտադրված բոլոր գործողությունները 1915-ին, բնաջնջելու դիտարկությամբ, կիրառել են հայ ժողովրդի դեմ: Այսպիսով հայ ժողովրդի ֆիզիկական գոյության հետ ինչպե՞ս է նաեւ ունեցված, մեկնություն, անցյալն ու ապագան: Կարձաժամկետ հեռանկարում Թուրքիան հազիվ թե ընդունի կասարված փաստը: Բայց որ դա մեծապես կնոյատեր Անատոլիայում բնակվող մահմեդականների, հասկապես թուրքերի հոգեկան առողջացմանը, կասկածից վեր է: Ներկայումս մեծ բոլոր մի մեծ սուրբ ճանաչության սեղ ընդունող ստառներ են: Այն աստիճանի, որ մինչեւ հիմա գրանցամասյաններն անգամ Ազգային անվանագրության խորհրդի որոշումով ընդգրկված են գաղթի փաստաթղթերի ցանկում»:

Այնուհետեւ 3ըլդըզը, հասկանցնելու համար Թուրքիայի դատարանական թեզը, մեջբերում է կասարում ԵՄ-ի գծով նախկին նախարար, դատարանաբող դեսպան **Վուֆան Բոզդըզի** euronews-ին դեռեւս Մեծ Եղեռնի 100-ին տարելիցին սված հարցազրույցից, թե այդ թվերին մեծ աղտ են աղբել ոչ միայն իրենց հայ եղբայրները, այլեւ թուրքերը, ֆրեբը, արտգործնախարարության արխիվների ուսումնասիրությունը ցույց է սվել, որ հայերին ցեղասպանության ենթարկելու որեւէ հրահանգ, առավել եւս նոյապես չի եղել, այդ իսկ դատարանով Անկարան 1915-1916 թթ. իրադարձությունները դիտարկում է ոչ թե ցեղասպանություն, այլ սեղանաբերություն:

Անկարայի համալսարանի ֆաղափարականության ֆակուլտետի դոկտորներից է նաեւ **Բասըն Օրանը**, որը հոդվածագրի հարցերին դատարանական նախ ասում է, թե ինչ կարելու է 1915-1916 թթ. իրադարձությունները ցեղասպանություն էին, թե ոչ, հայերի դեմ «արածների համար» դատարանում է երիթուրելին, ապա արանակարան. «Եթե այդ ամենը ժխտելու համար դատարանաբող մեղադրություն խնդրեին եւ հայտարարվեր, որ ժառանգներին, թեկուզ խորհրդանշական փոխհատուցում է վճարվելու, ամեն ինչ բողոքի այլ ընթացք կունենա: Փոխհատուցումը չի լինի որ դատարանական կարողություններին»: Այդ նա Մեծ Եղեռնը համեմատելով Հոլոկոստի հետ՝ ասում է, որ նմանություններ ունի, ունի նաեւ մեծ սարքերություններ, ուստի չի կարելի ցեղասպանության միտնույն եզրույթ կիրառել եւ մեկի, եւ մյուսի դատարանում: Վերջում Օրանը եզրակացնում է. «Զանգի դեռ մեղադրություն չի խնդրել Թուրքիան, ամբողջապես իրենց հայտնվելու է դժվարին կացության մեջ»:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. դրոժեհար

Տարեմուտի այս սննդահայթ-հայթն ու նվերագնումային լարված Երջանում անցնող տարին ու դրա թողած հետագիծն արժեւորելու եւ ամփոփելու ակամա ցանկություն է առաջացնում: Միանգամից ընդգծեմք, որ այդ հետագիծն այնքան էլ հարթ ու միադաշտ չէր չսացվեց: Այսինքն՝ տարին լի էր մեծ ու փոքր իրադարձություններով եւ դրանց նկատմամբ հասարակության խիստ ընդգծված տարբերություններով:

Դրականն ու գնահատելի այն էր, որ այդ բեռնաջանը հիմնականում երեսաց ավելի քան սոցցանցերում ու ընդհանրապես

եղավ ժողովրդի կողմին: Դեկտեմբերից ազգային-ազատագրական անհավասար մայրաքաղաքում ու քաղաքներում, անցավ ցեղասպանության արհավիրքի գեղեցիկ եւ դարավոր ընդմիջումից հետո անկախ հանրապետություն կերտեց: Իսկապես, մեր դասնության կապի վրա այդ կուսակցություններից յուրաքանչյուրն իր հետքն ու ազդեցությունն ունեցավ, իր ուրույն հետագիծը թողեց անկախ կամ, որի փառավոր Երջաններից մեկն էլ Սփյուռքի ձեւավորման առաջին իսկ օրվանից սկսած հայադատականության ազգամուտ գործունեությունն էր:

Իսկ մեր օրերում ինչպիսին է վիճակը: Ինչ առաջնություն են իրականացնում հայ քաղաքական կուսակցությունները:

Քե՛ր անկախության տարիներին Սփյուռքն ավել կամ դակաս չափով ավանդական կուսակցությունների գործելադրությունն է: Ասել է, թե համազգային խնդիրներում դրանք անվիճելի կարեւոր դերակատարություն ունեն: Մասնավորապես դա վերաբերում է Ռամկավար Ազատական կուսակցությանը, քանի որ այն իրերի բերումով էլ խելացի գործիչների ազգացառի գործունեության արդյունքում ցանցային կազմակերպություն է այսօր եւ իր կառույցներն ունի աշխարհի գրեթե բոլոր մասերում, որոնք դասրաս են ծառայել Հայրենիքի օգտին: Եվ չգնահատել, առավել եւս ի օտար ազգի ու Հայրենիքի չօգտագործել այդ համակարգը՝ ուղղակի ավելորդ շոտայություն է մեր ժողովրդի համար:

Կուսակցությունները եւ նրանց դերը ղեկավարում ու ազգային կյանքում

Վիրտուալ դաշտում եւ ժողովրդի համար ամենադիտարժան գործընթացներ կայացնումներում, որոնք տեղի էին ունենում Ազգային ժողովում: Գնահատելի այն իմաստով, որ բացառությամբ մի քանի նախկինների դասավարությունների՝ որեւէ էական առձակասում կամ բախում չէր չղվել: Իսկապես ըստ արժանիքի մեծ է գնահատել սոցցանցերի ամփոփարհները դերակատարությունն այս հարցում: Այն իմաստով, որ մարդիկ ինչ ուզում, ինչպես ուզում ու ինչքան ուզում ասում եւ անում են այնտեղ, դասարկվում լիցքաբաշխվում են եւ իրական կյանքում այլեւս ցանկություն ու ժամանակ չի մնում որեւէ բան անելու:

Այն, որ հետանկախական տարիներին աստիճանաբար կուսակցություններն անկախ դրանց արձանագրած հաջողություններից ու ձախողումներից, ավել կամ դակաս չափով զբաղվում են քաղաքական գործունեությամբ: Մի բան, որը միանգամայն չի կարելի ասել ավանդական կուսակցությունների դեմքում: Իհարկե, կասկածից դուրս է, որ դրանք եւս կոչված են ու ղեկավարվում են իրականացնում քաղաքական գործառնություններ: Սակայն կասկածից դուրս է նաեւ այն անժխտելի իրողությունը, որ դրանք ունեն եւս մեկ ու իմ կարծիքով ավելի կարեւոր՝ Սփյուռքն ու Հայրենիքը կամրջելու առաջնությունը:

Նկատեմք, որ այս հարցում անփոխարինելի դերակատարություն ունեն նաեւ ՀՀ իշխանությունները, քանի որ Տիրու պալատից է ձեւավորվել, որն սկզբնավորվեց ՀՀ-ի իշխանության ժամանակ: Այնպես էր ստացվել, որ չնայած կուսակցության խողովակով ոչ մեկը չէր ընտրվել, սակայն կարճ ժամանակում Ազգային ժողովում ՌԱԿ խմբակցությունը 23 անդամով մեծությամբ երկրորդ դարձավ ու հենց այդ դրանից էլ սկսվեց ամեն ինչ: ՀՀ-ական դեկլարությունն զգուշացնելով ձեռնարկի օր օրի հզորացող ՌԱԿ-ից՝ արեց ամեն ինչ այդ կուսակցությունը մասնատելու եւ թուլացնելու համար: Ցավով, ավել կամ դակաս չափով այդ գործընթացը շարունակվեց նաեւ երրորդ նախագահի կառավարման տարիներին: Վերջինիս իշխանության տարիներին այդ «կարեւոր» առաջնությունը կոմերիտական դասրասականությամբ ժառանգորեն կյանքի էր կոչում Սփյուռքի նախարար Հ. Հակոբյանը:

Ակնհայտ է, որ արդեն շուրջ մեկուկես դար հայ ժողովրդին առաջնորդել են տարբեր անվանաձեւերով, բայց ամփոփող սկզբունքներով առաջնորդող մեր ավանդականները, եւ այսօր միանգամայն բնական հարց է առաջանում. ո՞րն է այսօր նրանց գործունեության մեջ ամենակարեւոր ու առաջնայինը՝ համազգային, թե՞ ղեկավար գործառնությունները: Գիտեմ, բոլոր հարցերին դասրասի դասրասական ունեցողները միանգամից կասեն՝ իհարկե երկուսը միասին, սակայն այս դեմքում խոսքն առաջնայինության մասին է:

Հետաքրքիր է անհիշելի մեծ անհիշելի նաեւ ներկա իշխանությունների ժամանակ: Արձանագրեմք, որ այժմ որոշ տարակարծություններ կան կուսակցության ներքին: Դրանք բացառապես անձերով են դասրասականացված: Իսկ օրվա իշխանությունները, որոնք ուղղակի դասրասակոր են հարգել օրենքի տարբեր եւ հարաբերվել միայն Արդարադատության նախարարության համադասրասական կառույցում իրավական գրանցում ունեցող հասկածի հետ, մեկ տարվա ընթացքում երկրի վարչապետի մակարդակով հանդիմաններ ունեցան կուսակցության գրեթե բոլոր թեւերի հետ: Այս դեմքում դասրասականությունները կարծում են բացառված են: Սակայն ենթադրում են նաեւ, որ նրանք էլ չեն ուզում «ներգանցել» որեւէ թեւի: Սակայն ուզում են նաեւ ընդգծել, որ ինքը՝ կուսակցությունն էլ ղեկավարվում է սթափվել, համադասրասական հետեւություններն անի այս անցանկալի վիճակից եւ համախմբվի կենտրոնական ու հայաստանակենտրոն կենտրոնական վարչության շուրջ եւ դասրասակոր իրականացնի իր դասրասական առաջնությունը համար հայ ժողովրդի եւ հայոց ղեկավարության:

Այս խորադասկերի վրա թերթային հողվածի սահմանափակ սահմաններում փորձեմք գնահատել հայ իրականության մեջ գործող կուսակցությունների դերակատարությունը եւ դասրասական խիստ կարեւոր եւ մեր ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունեցող հարցի՝ ինչ դերակատարություն ունեն այժմ կուսակցությունները ղեկավարում եւ ազգային կյանքում:

Փորձեմք դարձաբանել միսփու: Մտաւոր հաշվումներով այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում է բնակվում չորս կամ հինգ հայից մեկը, այսինքն՝ Սփյուռքին առնվազն չորս անգամ ավելի է անհրաժեշտ ու շարունակական դարձնել: Ավելի դարձ՝ ներդասական գործառնություններով զբաղվելուն ՀՀ-ում 70-ից ավելի կուսակցություններ են կոչված, որոնք սակայն սփյուռքյան միջավայրից կամ անտեղյակ են, կամ մեկուսացված են ու որեւէ կերպ չեն առնչվում: Այդ աստիճանը մեղմ ասած ավանդականների մեծաշուկայն է: Մեծաշուկայն է, քանի որ չնայած մի քանի փորձերին ու ձեռնարկներին (90-ականների առաջին կեսին այդպիսի անհաջող փորձ արեց ՀՀ-ում իշխանատեր ՀՀԿ-ը) Սփյուռքն այդպես էլ անհաջող մնաց եւ նոր կուսակցության կամ մասնաձյուղի այդպես էլ չընդունեց եւ բոլոր փորձերն էլ աստիճանաբար:

Պատմությունից հայտնի է, որ 19-րդ դարի վերջին քաղաքում Օսմանյան կայսրության սիրաբեռնության տակ հեծող հայություն հիմնական մասի առջեւ ծառայեցել էր Երեւանի «լիմե, թե չլիմե» հարցականը: Մի քանի դար համբերելուց ու բոլոր հնարավոր միջոցները փորձելուց ու որեւէ էական արդյունքի չհասնելուց հետո հայ մարդը դրոժեկաց, իր ու ընտանիքի անդամների ֆիզիկական գոյությունը, ունեցվածքն ու դասրասակոր փրկելու համար դիմեց գեմի: «Երկաթի օրերի» այդ կողմնակիցները հայրենի տուն ու տեղը եւ դեռեւս դասրասական ազգային արժեքները դասրասակոր մտադրությամբ դասրասի դասրաս նեցվեցին: Հենց այդ դասրասն ու ժողովրդի մեջ սկսված տարաբնույթ խլրոններն ուղղորդելու եւ դեկլարելու առաջնությունը իրար հետեւից աստիճանաբար իջան Արմենական, Հնչակյան եւ Դաշնակցություն կուսակցությունները:

Սփյուռքի այդ փառանքն արեց ամեն ինչ եւ հայության դասրասնության ամենաբարձր ու դժվարին ժամանակներում մասնաբաշխ

Հովհաննես Թումանյանի հաւատարմ առաւելությունը 1921 թվականի

⇒ 6 -Զեմք հավատում... Իհարկե բոլորն աղարդում,- շարունակում է բանաստեղծը,- եւ աղբիւրի 2-ին [վերջացավ Երեւանի գրավումը] հանկարծակաւ խուճաղի մասնակաւ Երեւանը, Փրկութեան կոմիտեի առաջարկութեամբ, [եւ մնացած գործի դասրասականության տակ] փախաւ դեմի Չանգեզուր (վերջինս դեռ խորհրդ. Հայաստանի կազմում չէր, այլ Գարեգին Նժդեհի ստեղծած «Ինքնավար Սյունիք» ղեկ. կազմակորման), իսկ գյուղերի ժողովուրդը - դեմի [Մարգարայի] Արափի կամուրջը՝ դեմի տաճիկները:

Դեմի Չանգեզուր... Եվ... Դեմի տաճիկները...» (ԵԼԺ, հ. 7, էջ 516-517):

Այստեղ հարկ է նշել, որ Թումանյանը մասնաբաշխ ընդգծել է իր վերկուսակցական էությունը. «Ես ինքս անցել եմ գրեթե բոլոր կուսակցությունների միջից (թեւեւ աստիճանաբար ու թեթեւ), եւ չեմ կարողացել մտնել, ձուլվել ոչ մեկի հետ»:

Եվ նրա դասրասակոր հենց նրանց վասությունը չի եղել: Ո՛չ, եւ ոչ էլ մասնից հալածվելը, եւ գլխավորը թերեւս էն, որ ես ուրիշ եմ. եւ չեմ կարող մի ծագիր ընդունել ու 40 տարի» դրա վրա մտնել ու դարձնում...» (ԵԼԺ, հ. 7, էջ 487-488):

Երկրաշարժական իրադարձությունների ժամանակ բանաստեղծը կանգնել է ժողովրդի կողմին: Նրա համար կարեւոր համազգային օգտերն էին, ժողովրդի խաղաղ կյանքը:

Թումանյանի հաւատարմական գործունեության վերաբերյալ աղտասանության ճնշումից հետո տարածվել են թյուր կարծիքներ: Դրանցից մեկի արտահայտությունն է «Կոմունիստ» օրաթերթում (1921, 10 աղբիւրի, 62) տղագրված «Մի դիմումաթի խորհրդակալ կառիւրա» խմբագրական հողվածը, որտեղ քաճահարմով մնադասվել է բանաստեղծը որդեւ «ձախողված դիվանագետի»:

«...Նա [Թումանյանը] ցանկութիւն է ունեցած եղել ծանոթացնելու Հայաստանի «փրկիչներին» իրանց ձեռնարկի քաճահարմական անյուսալի հեռանկարների հետ եւ առաջարկելու նրանց կամովին վայր դնել իրանց գէմերը Հայաստանի բանտարգիւղացիական իշխանութեան առաջ: Երեւան հասնելուց՝ Թումանյանի դերը փոխում է: Նրա ստորադրութեամբ բռնում է մի ռադիօ հաղորդագրութիւն՝ որտեղ դիմումաթի դեր ստանձնած բանաստեղծը դասրասականութեան տակ է առնում դաշնակերի ձեռնարկած «ժողովրդական» օրաթերթը եւ իր կողմից խնդիր յարուցանում Վրացեանի կառավարութիւնը հանգիստ թողնելու մասին...»

Հայաստանի փրկութեան համար ըստ երեւոյթին անհրաժեշտ է նկատել խորհրդակալ Թումանյանի օր կարիւրանքն:

Բանաստեղծը «Նամակ խմբագրութեան» հողվածում (Կոմունիստ, 13 աղբիւրի, 64) սղառիչ դասրասական է սվել վերոհիշյալ հրադարմականը. «...Մի օտար շոտլ վերնագիր իմ դարձ դերի համար: Ես տեսակ չափազանցած նշանակություն ու խորհրդակալութիւն սվեց իմ զայլու եւ Փրկութեան կոմիտեան, էնքան, որ ինքն էլ վախեցավ, հասարակութիւնն էլ, ես, էլ»:

Եղածը սա է. Երեւանի հեղաշոտումը օտար ծանր տղավորություն էր արել Թիֆլիսի հայության վրա եւ տաւոր լուրեր էին տարածվել քաճահարմական Երեւանի կոտորածների, կախվածների ու գնդակահարվածների մասին: Ընդհանուր ցանկությամբ եւ խորհրդային իշխանության հավանությամբ եւս եկա ճշմարտությունն իմանալու եւ, եթե կարելի կլինի, միջամտելու, որ անարյուն վերջանա սկսված խռովությունը: Ես նախօրոք խոսել էի եւ ունեի կոմունիստ իրավասու ընկերների եւ մարմինների տրամադրությունը: Դժբախտաբար էղ տրամադրութեանը ընդառաջ չգնաց Փրկութեան կոմիտեան միմիայն մի առարկութեամբ, թե՛ չեմք հավատում:

Երեւանում ինձ համար դարձվեցին մի քանի կարեւոր հանգամանքներ, դրանց մասին ես դարձ համարեցի նամակով գրել ընկ. Աթաբեկյանին, եւ էն կոմունիստ ընկերներին, որոնց հետ խոսել էի Թիֆլիսից Երեւան զայլու եւ նրանց միջոցով ընկ. Օրջոնիկիձեին - Թիֆլիս:

Կարմիր բանակի Երեւան մտնելուց հետո իմ քաճահարմականները (ՀՊԿ-ի ուղարկածը՝ Օրջոնիկիձեին՝ մարտի 25, Աթաբեկյանին՝ 25, 26), չգիտեմ, ինչու, տեղ չեմ հասած... Ինչ վերաբերում է էն ռադիոյին, որ Դաշնակորի ֆրոնտից դրկել եմ ինձ կոմունիստ ընկերները, դրա մասին ես լսել էի միայն կողմնակի, իսկ ռադիոն ինձ չի հասցրած: Եղ ռադիոյի իսկական բովանդակութիւնը առաջին անգամ ես լսել եմ ընկեր Ավիսից (վերջինս վերոհիշյալ տրամադրութեանը իրադարմական Ա. Նուրիջանյանն է)» (ԵԼԺ, հ. 7, էջ 409-410):

Փետրվարյան աղտասանութեան ճնշումից (աղբիւրի 2) հետո Թումանյանն Աւիսի ու թոռան՝ Հովհաննեսի հետ, Գ. Օրջոնիկիձեի հողածութեամբ, վերադարձել է Թիֆլիս:

Պուսինը վերահաստատեց ժողովրդագրական երկու դեղատոմսը՝ բնակչության աճ եւ ներգաղթ

ՌՈՒՔԵՆ ԳԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

Մտակվա

Կարելի էր «դասական» ոճով մեկնաբանել ռուսաց դեկավար Վլադիմիր Պուսինի ամենամյա հեթեթական ասուլիսը՝ որտեղ էր, ինչքան լրագրողներ կային, ինչ թեմաներ շոտափվեցին, ինչ հարցումներ հարցվեցին եւ այլն: Սակայն այս անգամ այլ մոտեցման անհրաժեշտություն զգացվեց: Հրապարակային գրույցի ընթացքում Հայաստանի մասին ոչ մի խոսք չեղավ, հայաստանցի լրագրողներն էլ հնարավորություն չունեցան արտահայտվելու: Սովորաբար մեծ մասսաբային միջոցառումների ժամանակ միշտ էլ հայտնվում է առնվազն մեկ հայ լրագրող, որի հարցը կամ հարցերը սովորաբար արձագանք չեն զսնում: Ցավով այս անգամ մեծ մասնակցություն չունեցանք: Պուսինը մոտեցումներ արժանանալու համար մեզ «Ազգը» գրել է այդ մասին, որի բնակչության աճի ցուցանիշը դրական էր: Բայց ասիա հենց միայն այս տարվա 10 ամսում մահացածների թիվը ծնվածներին գերազանցել է 259,6 հազարով: Ռուսաստանի աշխարհում էլ սոցիալական դաժակներով կանխատեսվում է «ցավալի սեղաբարձ» դեղին բնակչության ֆանտիկ նվազեցում: Եվ այդ այն դեղինը, երբ մեծությունը հսկայական միջոցներ է սրամաղում ընթացող ամերիկյան ուղղությանը: Այնքան էլ բնակչության ծեղրանում ու սարիքային կառուցվածքի վաթսրացման միտումները:

Արդարեւ, դեռ երկու տարի առաջ Ռուսաստանը միակն էր նախկին խորհրդային ֆիլոսոֆիական համայնությանը մեզ «Ազգը» գրել է այդ մասին, որի բնակչության աճի ցուցանիշը դրական էր: Բայց ասիա հենց միայն այս տարվա 10 ամսում մահացածների թիվը ծնվածներին գերազանցել է 259,6 հազարով: Ռուսաստանի աշխարհում էլ սոցիալական դաժակներով կանխատեսվում է «ցավալի սեղաբարձ» դեղին բնակչության ֆանտիկ նվազեցում: Եվ այդ այն դեղինը, երբ մեծությունը հսկայական միջոցներ է սրամաղում ընթացող ամերիկյան ուղղությանը: Այնքան էլ բնակչության ծեղրանում ու սարիքային կառուցվածքի վաթսրացման միտումները:

Ռուսիայի եւս երեք միլիոն ուկրաինացիներ սեղանադրվել են Ռուսաստան: Բանը հասել է նրան, որ էկոնոմիկայի զարգացման նախարարությունը շատ ավելի կարող է դարձնել իր գնահատումներում՝ 2020-2023 թվականներին բնակչության աճը կադրավորվելու բացառապես ներգաղթյալների շնորհիվ:

Եվ ինչ կարելի է ակնկալել այս դարազայում: Ամենայն հավանականությամբ Պուսինը կդրուրացնի սեփական ֆաղափարության ընդունումը միգրանտների ու հասկալի, ինչպես ասվեց, նախկին խորհրդային ֆաղափարների համար: Եվ եթե նույնիսկ որոշ վերադարձներ արվեն մուսուլմանների համար, ապա առավել մասշտաբային կստեղծվեն (անուշ ոչ դաժակներով) ֆիլոսոֆիաների համար: Համեմատյալ դեղին Պուսինը առանձնացրեց Ուկրաինան, Բելառուսը, Մոլդովան:

Իսկ հիմա կոնկրետաբար Հայաստանի վրա: Մերժելով նախկին իշխանություններին, հայ մարդիկ հույսեր են կադրում ջահել թիմի հետ: Արագադրվել է նվազել էլ է, ապա կանգ չի առել: Սակայն հայրը երկուսն էլ ու մորի միջև ծավալված անողորմ դաժակները առայժմ միայն անորոշություն է ծնում, ինչը կարող է վերածվել նաեւ հուսախաբության: Այնքան ո՛ր երկրի վրա կուղղորդվի մեր արագադրված ժողովրդի նոր հզոր արտադրությունը: Իհարկե դեղին բնակչության առավել բարենպաստ դաժակները առաջարկող՝ մեզ ֆաշիստներն ու հասկանալի Ռուսաստան: Հավաստեմ, որ նույնիսկ ամենամեծ հայաստանցին, հայտնվելով Ռուսաստանում, սֆուն է գիշեր-ցերեկ: Կարելի՞ է բացառել այս սցենարը:

Հ.Գ. Երբ Պուսինին հարցադրեցին Ռուսաստանում ազգային գաղափարի բացակայության շուրջ, նա անվրդով պատասխանեց, որ երկուսն էլ գերիշխել միայն մեկ գաղափարախոսություն՝ հայրենասիրություն:

ՌԱՖԻԿ ՀՈՎԻՏԱՆԿՍՅԱՆ

Հայաստանի վասակավոր լրագրող

Պուսինը եւ հեղափոխությունները

Անցյալ հինգշաբթի, դեկտեմբերի 19-ին, ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուսինը հանդես եկավ ամենամյա ասուլիսով: Մասնակցում էին հարյուրավոր լրագրողներ, որոնցից մեծ մասը ինչպես անօթաբեր Ռուսաստանի անգամ ամենահեռավոր անկյուններից, այնպես էլ աշխարհի շատ ու շատ մայրաքաղաքներից Մոսկվայում հավասարազրկված ռադիո-հեռուստատեսային ընկերությունների բազմաթիվ աշխատակիցներ: Սովորական աշխատանքային մթնոլորտ էր, Պուսինը ընդգծված ֆաղափարի էր, ուստի լսում էր հարցերը ու հարգանքով դասասխանում: Լոնդոնյան BBC-ի թղթակիցը հարցրեց, թե նա ի՞նչ է մտածում Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Բորիս Ջոնսոնի մասին, որը, ինչպես հայտնի է, ֆիշ չի դրոշմել ռուսների արյունը: «Վարչապետ դարձած Ջոնսոնը այլ մարդ է, մինչև վարչապետ ընտրվել՝ միանգամայն այլ մարդ էր, դասասխանեց Ռուսաստանի նախագահը, մենք հակված ենք Ջոնսոնի հետ համագործակցված աշխատելու:»

Չորս ժամից ավելի տևած միջոցառման ժամանակ շոտափվեցին ինչպես զուտ ռուսաստանյան ներքին, այնպես էլ համաաշխարհային ֆաղափարական կլիմայի վրա ուղղակի ազդեցություն թողնող բազմաթիվ այլ հարցեր: Օրինակ, Ալթայի երկրամասից մի երիտասարդ կին-լրագրող Պուսինի ուսուցիչները հրավիրեց այն փաստի վրա, որ իրենց մոտ լայնաբերան լեզվի միակ միջնակարգ դպրոցը տեղական ժամանակ փակվել է եւ խնդրեց օգնել վերանորոգման ու վերաբացմանը: «Ալթայում աղյուս է թորվալու ժողովուրդներից ամենահինը, արձագանքեց Ռուսաստանի նախագահը, այդ երկրամասի բնիկ ժողովրդի նկատմամբ մեծ անուշադրությունն անթույլատրելի է...»

Դառնալով աշխարհում աճող ռուսաստանյայցիները, Պուսինը խոստացավ մեկ օր անց Սանկտ Պետերբուրգում ԵԱՏՄ միասնից հետո բացվող ԱՊՀ երկրների դեկավարների հեթեթական զագաթաժողովում հասնուկ անդրադառնալ նաեւ այդ հարցին: Եվ ղեկ է առել՝ կատարեց այդ խոստումը: Սանկտ-Պետերբուրգում դեկտեմբերի 20-ին հրավիրված ԱՊՀ զագաթաժողովում, որին ներկա էր նաեւ Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը (ի դեմ, մասերը էին Իլիամ Ալիեյի կողմից) համաձայնագրից խոսեց երկրորդ համաաշխարհային պատերազմից առաջ անցնող Ռուսաստանի հետ սիրախաղ սկսած Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին, Մեծ Բրիտանիային, Լեհաստանին եւ մի քանի ուրիշների կողմից վարվող խայտառակ ֆաղափարական մասին, հրապարակեց դարձված Պետերբուրգից առաջարկված փաստաթղթեր, որոնք Արեւմուտքը առ այսօր չի գաղտնագրեցել: Հենց Արեւմուտքը այդ երկրները վիճեցրին հակադեմոկրատական ճակատ ստեղծելու մասին խորհրդային Միության ղեկավարները 1935-ի առաջարկությունը, նոյապետեցին 1938 թվականի սեպտեմբերի 30-ի Մյունխենյան գործարհի կայացմանը, որով մասնավոր Չեխոսլովակիան: Դրանից ամենաուշագույն օգտվողներից էր Լեհաստանը, որը հիմա մեղադրում է երբեմնի խորհրդային Միությանը՝ 1939 թվականի օգոստոսի 23-ին ռուսազերմանական չհարձակման դաժակներով կոտորելու (այսպես կոչված Մոլոտով-Ռիբենտրոպ դաժակը) եւ իբրեւ թե հենց դրանով երկրորդ համաաշխարհային պատերազմի սանձազերծմանը նոյապետելու համար:

Պուսինի ասուլիսում խոսք զնց նաեւ աշխարհում ներկայումս փրոդ անկայունության, այստեղայնեղ ծավալվող գունավոր հեղափոխությունների մասին: «Մենք մի անգամ, 1917 թվականի հոկտեմբերին, այդպիսի սխալ արդեւ արել ենք, արձագանքեց Պուսինը, հիշե՛ք եւ կարգախոսը՝ Այս հիմ աշխարհը կփոխվի մենք, Մինչեւ հիմները եւ հետ... Կյանքը ցույց սվեց, որ ոչինչ ղեկ էր ֆանդել, կործանելը շատ ավելի հեշտ է, քան մորը կառուցելը...»

Մրանով Պուսինը հրապարակավ ցույց սվեց, որ ինքը խիստ բացասաբար է վերաբերում հեղափոխություններին, թեւեւ միանգամայն հնարավոր է՝ երբեւ խանդավառված է եղել 1917-ի հոկտեմբերով: Վաղ դասանության սարիքներին էս էլ ոգեւորված էի հոկտեմբերյան հեղափոխությամբ: Միայն հասունանալուց հետո եմ հասկացել, թե դա ի՞նչ սոսկալի աղէտ էր երբեմնի ռուսական կայսրության բոլոր ժողովուրդների, այդ թվում՝ հայերիս համար: Տա Ասված՝ Նիկոլ Փաշինյանի գլխավորած իբրեւ թե թավալ, ոչ բռնի, իբրեւ թե սիրո ու համաբարության հեղափոխությունը, ինչպես սիրում է կրկնել Հայաստանի վարչապետը, մեր գլխին մոր փորձանք չդառնա:

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Կառավարության նիստերն ուրախ են անցնում: Սա իհարկե չի նշանակում, թե երկրում կյանքն ուրախ է դարձել, բայց նշանակում է, որ երկրում գոնե կառավարության անդամները ուրախանալու վայր եւ ժամանակ ունեն: Վերջին մի քանի ամիսում բացառություն չէր: Վարչապետ Փաշինյանը, այս անգամ ոչ Թումանյանի, ոչ Նար-Դոսի, ոչ էլ առավելա Պիտոսի, այլ հենց իր անունից մի ցնցող բացահայտում արեց. մարդկային ուսելու կարողությունները սահմանափակ են, ասաց Փաշինյանը: Հետո վարչապետը խոսեց ամանորյա հյուրերին ընդունելու եւ ճանապարհելու կուլուրայից, 5-օրյա հնության խոզի բոլից ու առհասարակ մթերից, որ սփողում են մեր հյուրերն ուսեն՝ սղառնալով, որ փչանալու է ու թափելու են, բայց սրամ կարեւոր չեն, կարեւոր այն է, որ մարդկանց ուսելու կարողությունները սահմանափակ են: Ես անկեղծ ասած չգիտեմ՝ Փաշինյանը սա ասել է որդեւ գրո՞ղ, թե՛ որդեւ ՀՀ վարչապետ: Երկու դեղին էլ բացահայտումը հրաշալի է, բայց ավելի հրաշալի կլիներ, եթե վարչապետի այս գրողական միջոց մեծ ցուցանակի վրա գրվեր ու փակցվեր կառավարության բոլոր անդամների առանձնատեսակներում, միջանցներում, նույնիսկ ղեկավար բոլոր հիմնարկների սեյակներում,

Մարդկանց ուսելու կարողությունները սահմանափակ են

բուժեցներում ու ողջ ֆաղափար: Փաշինյանին մեջքերելն ընդ որում, ամենեւին էլ անմախաղեղ չէ. այսօր էլ ֆաղափար կարելի է սեւնել դասառուցում, որում վրա գրված է՝ «Հայաստանն իմ օջախն է, ժողովուրդն՝ իմ հայրենիքը»: Այնպես որ Փաշինյանի այս՝ անհամեմատ ավելի զիլ հայտնաբերությունը կարող է եւս հայտնվել մեր ֆաղափարում, սեյակներում, սրեւում եւ հոգիներում:

Գուցե նույնիսկ Սահմանադրության դրույթ դառնա: Համաձայնե՛ք ի՞նչ հրաշալի կլինի, եթե Հայաստանի բոլոր վարչապետները, ով էլ լինեն ու երբ էլ լինեն, ղեկավարը ծառայելու երդում սան՝ ձեռք դրած այն Սահմանադրության վրա, որի դրույթներից մեկը սահմանում է՝ «Մարդկանց ուսելու կարողությունները սահմանափակ են»: Հետագայում, անուշ, կարելի է լրացում անել դրույթին՝ հսակեցնելով՝ «Մարդկանց, ինչպես նաեւ ղեկավար բարձր դասնայաների ուսելու կարողությունը սահմանափակ է», ավելի ճիշտ՝ «Մարդկանց՝ այդ թվում ղեկավար բարձր դասնայաների»:

Ու մի՞թե Հայաստանի, որ մեր օջախն է, եւ մեր ժողովրդի, որը մեր ընթանիմ է, գլխավոր խնդիրը հենց այս գաղափարի չիմացությունը չէ: Թյուրիմացաբար իմանալով, թե մարդկանց ուսելու կարողությունը սահմանափակ չէ, մենք սարիքներ շարունակ կերել ենք մեր փողերը, ուրիշների փողերը, մեր սեղանից, կողմի սեղանից, մեր երկրում, օտար երկրներում, մեր կյանքը, ուրիշի կյանքը, ... Հիմա, սակայն, երբ հնչեց սարսափելի ճամբարները եւ դարձվեց, որ ուսելն ամենեւին էլ հավերժ չէ, ճիշտ այնպես, ինչպես ուսելիքը, իշխանությունը, փողը, փառքը, մարդը, ղեկ է անհատալ դուրս գալ ճամբարները լսելու անխուսափելի սթեյից ու առաջ գնալ՝ արդեւ գիտակցելով, որդեւ սկզբում ընդունելով՝ մարդու ուսելու կարողությունները սահմանափակ են: Գուցե այդ ժամանակ սեղ հասնենք: Տեղ ասելով՝ նկատի չունեն Վաղանից 88 կիլոմետր հեռու զսնվող, ժամանակին մեյիֆանիս օյուտը եւ կամ Ֆրանսուաի Աճնի Էռնոյի չհնաղ վիդալը, այլ մեր սեղը, որը եթե անգամ սեղանի կողմին է, ապա ոչ թե անվերջ ուսելու, այլ հարազատեցումը հավաքվելու եւ նրանց թիվը՝ թեկուզ սարեց սարի, ավելացնելու նոյասակով:

Մեզ հրաշալի սարի է սղալվում, այդպես չէ՞, իսկ այն, որ մարդկանց ուսելու կարողությունը սահմանափակ է, այդպիսի է... Ընդհանր Ամանոր եւ Սուրբ Ծնունդ:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱՂԱԼՅԱԼ

Եթե կուզե՛ք վերջին քայլը արդեն իսկ համեմատությամբ ավելի ֆառա- յին դրություն, քան այսօր, չի եղել: Մասնից առաջ ավելի վաթ եր, բայց հասկանալի վաթ եր. սոցիալական ամառադարություններ իհարկե լիային, այն էլ՝ խայտառակ, սոցիոնը վսան- գող ասիճանի, հիմա էլ ըստ էության նույնն է: Սոցիալաթու անադառնու- ների թուակի կամ մոաստի հավե- լունները՝ ինչպես նախորդում, չնչին են, մուրացկանին նետած մանրադա- մի կարգի: Դե կրկնակի հո չի լիներ, սոցիալական մնացած երեքը վե- ռնախավից լիցի սարքերվեն, չէ՞, ու դա լիցի զգալիորեն նկատելի լինի, այնպես որ, օրինակ՝ Լեզվի ինստի- տուտի գիտությունների թեկնածու մասնագետի աշխատավարձը գիտա- կան կոչման համար սրվելի գումարի հետ միասին կազմի մոտ 70000 դրամ, միայնակ թուակառու ծերունիների մի մասը փողոցներում շարունակի

դրա եսնախորտում. Սիրո ֆարող մարդ վարուց է թողել նույն տեղում, այնտեղ՝ զոհաբերումի հաշվադա- յին: Հազարամյակների մեջ իր հս- կայական առաջընթացին հակա- ռակ, այս մակարդակում նա մնաց նույնը, ներքին նույն էության մեջ: Ցավալիորեն մեզանում դաստի- արակության սարսաղանդով մալա նաե կա, բարոյականության աղբասու- թյուն է՝ շատ: Դա ամենից ակնհայտ սոցցանցերում է երևում: Եթե հեռու- տեստային հաղորդումների, փողո- ցային այս ու այն հարցումների ժա- մանակ միկրոֆոնի առաջ զուտ են արտահայտություններում, ադա այս- տեղ հակոնյա կողմերը ոչ թե ան- հանդուրժող, այլ միմյանց ուղղակի ոչնչացնելու են դասրաս՝ ամենաբ- ռի արտահայտություններով, ասելու- թյամբ, ամենակողմից հայտնումնե- րով: Այս երկու՝ որոնք հենքի ու նորե- ի կողմնակիցներ, միմյանց համա- դասասխանաբար լիցիակալորած կողմերին (միցցայակեր ու զոմբի, օ- րերս էլ նոր «սերմին» շրջանառվեց՝

կետներն էլ է բնորոշ. ակնհայտ սարքերվում են կիրք հասարակության մեջ ադորոլ մարդիկ՝ զրագիտությամբ, միմյանց հանդեմ բարեկրթությամբ: Ահա թե ինչու է առաջնային հանրա- յին գիտակցության փոփոխությունը՝ զադափարականից մինչեւ կենցա- դային մակարդակներ, եւ բարոյակա- մի դաստիարակությունը: Իսկ այսօր հանրային մտածողությունը, վերաբե- ռումը, կարծիքը ձեւավորվում է սառ- ռիմակրեն մարզումակ ու անլուրջ հարցերի շուրջ. թվում է՝ ամենասն- հոգ ու դաստիարակված հասարակու- թյունը մե՛նք ենք. նախկինում զոմե- ներին ընդվզում կար: Կարեւոր նշա- նակության խնդիրները վարվել են մարդկանց մեջերից, հանրային հեռա- բրության կենտրոնում դառնելով կեն- ցադային մակարդակի հարցեր (դա- տայաների ու մրանց ընթանի ան- դամների հետ կապված կենցաղային բնույթի եւ այլ բաներ), հանրային դի- կուրսից դուրս են թողնված կարեւո- րագույնները: Լուրջ մարդկանց փոք խմբերը, կամ անհասները, որոնք ու-

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱԼ

Հողը հայրենիք է դառնում, երբ այնտեղ մարդ է ապրում

Իսկ նորաշենում ընդամենը մի սափակ է ապրում

Շիրակի մարզի տարկով կամ Ենիոյ գյուղը, որի հայկա- կան անունը Նորեն է, արդեն երկար տարիներ զսնվում է ռուս եւ թուրք սահմանադաշնակների ուղիղ մեջքերով: Խա- կովն ու Անին մի ծորով են բաժանվում, այսինքն՝ տարկովից հեռ է Անին տեսնել, նոր մեռնել, ինչպես լուրում էր հայտնի հեղինակը: Այս տարիների ընթացում գյուղ գնալու համար ռուս սահմանադաշնակների հասուկ թույլտվություն էր հարկա- վոր: Հավանաբար նաե դա է եղել դասձառը, որ այս դաժի դրությամբ գյուղում միայն մեկ բնակիչ է ադորում՝ 83-ամա Վահանդուխ Վարդանյանը, որն ուղիղ 60 տարի առաջ հարս է ելել Հոկտեմբերյան/Արմավիր ֆադափից եւ հավասարի մնալով սկեսուրի «օսյաթին», չի լիել գյուղը, որ իրենց օջա- խից ծուխ դուրս գա:

Օրեր առաջ իմացանք, որ հաջորդ տարվանից գյուղը բաց է լինելու բոլորի համար, ավելին՝ վարչադեք մարզդեփ մի- ջոցով շնորհակալագիր է փոխանցել Վահանդուխ սափ- կին՝ հայրենի հողին կառչած մնալու համար: Իհարկե, այդ շնորհակալագիրը կարող էր ինքը՝ վարչադեք փոխանցել, վերջում էլ համբուրել զառամյալ սափակի ձեռքը, այնպես, ինչպես նախորդական ֆարագաւակների ժամանակ համբու- րում էր ձանադարհին հանդիպող սափակների ձեռքերը: Բայց ինչո՞ւ մեղադրեմք վարչադեքին, նա շատ զբաղված է, հո չի՞ կարող ընկնել մի սափակի հետեկից ու հասնել Շիրակ, մանա- վանդ, որ սափակը, այսինքն՝ ընտրող, մեկն է, մի փլե. զնալու իմաստը ո՞րն է:

Ինչեւէ, դառնանք մեզ համար արդեն հասանելի տարկու- վին կամ, ինչպես մեր նորագույն դասականը կասեք, Նոր Խարկովին:

Բագրավանից մոտ 8 կմ հեռավորության վրա գտնվող Նոր- Են գյուղը նախկինում Ենիոյ անունով մտնում էր Երեւանի նահանգի Ալեքսանդրադոլի գավառի մեջ, կառուցել են Շի- րակավանից եկածները՝ 1894 թվականին: Երեք տարի անց, 1897-ին, գյուղում բնակվում էր 288 հոգի, 1926-ին՝ 303, 1939-ին՝ 399: Հետադարձագնական շրջանում գյուղի բնակչությունը սկսեց կամայականորեն նվազել: Այդ նվազու- մը թե՛ դաստիարակի, թե՛ դաստիարակից հաջորդած տարիների հետեւանքն է: Մեծ ազդեցություն ունեցավ նաե հետադա- շնակական շրջանի, այսպես ասած, «սովետական գյուղի զարգացումը», որն այդպես էլ տարկով չհասավ ու ստիպեց բնակիչներին լիել գյուղը: Արդեն 1959թ. գյուղում բնակվում էին 235 հոգի, 20 տարի առաջվա՝ 399-ի փոխարեն: 11 տարի անց, 1970-ին, բնակչությունը դառնալիս եւս 100-ով՝ հաս- նելով՝ 135-ի: Դա այն վերջին ահագանգն էր, որը դեփ է սթափեցնեք տեղական իշխանություններին, բայց ոչ միայն այդ, այլեւ հաջորդ տարիներին եղած ահագանգերը ոչինչ ա- նել չկարողացան: Դրանից 9 տարի անց՝ 1979-ին, գյուղի բնակչությունը նվազեց եւս 132-ով, հասնելով՝ 33-ի: Իսկ ա- հա այսօր այնտեղ մի բնակիչ է ադորում միայն՝ Վահան- դուխ սափ: Գյուղի միայն գրավչությունը նա է, նրա ոգին ու դիմացկունությունը:

Պեր Չեթունցյանը գտնում էր, որ թուրքերից վրեժ լուծելու լավագույն տարբերակը նրանց ֆեի սակ հզոր դեփություն ստեղծելն է: Սա կարեւոր խորհուր էր գրողի կողմից, որը հաճելի չառն էրրող համարեցության ղեկավարները: Ա- միի ավերակները լիցի դա տալիս մեզ, որ էլ ավերակ բնա- կավայրեր չունենանք, բայց ճիշտ հակառակը եղավ:

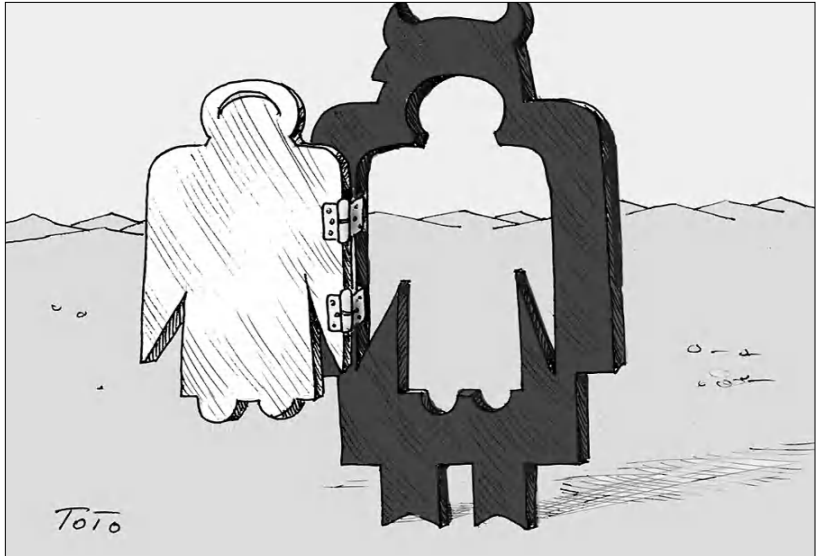
Հիմա, երբ գյուղի ելումուսն ազատ է, ի՞նչ է արվելու, որ- ղեփայ այն նորից երեւան, չլինի՞ թե դա համարենք մեծ ձեռքերում ու ծափահարենք մեզ, ավերակներ ստեղծելու ու այն մշտադես տեսնելու հնարավորություն ստանալու հա- մար:

Ծափահարությունների անհրաժեշտություն կլինի այն ժա- մանակ, երբ դեփությունը գյուղ տեղափոխվելու դասրաս- սակամություն հայտնողներին ազատի հարկերից, սկզբնա- կան կադիսալ, ընթանի կենդանիներ ու նորմալ կեցության կայուններ առաջարկի՝ միաժամանակ ազատելով նաե ղոմունալ վճարումների հոգից, այնպես, ինչպես արվում է Զարվաճառի շրջանի վերաբնակեցման ծրագրով:

Այս դաժին տարկովը դարգադես դասական հայրենիք է, որովհետեւ խնամք չի դաժանում, իսկ մե՛նք, ինչպես փորձն է ցույց սվել, դասական հայրենիք դաստող, դասա- կան հայրենիքի համար մեռած ազգ ենք, լիցի կորցնենք, լի- ցի ֆանդի, որ նոր սիրենք եւ արժենք զգանք:

Եթե դեփ է միայն հոդարանանք նրանով, որ ռուսական փալարերն անհետացել են ու այսուհետ կարող ենք անարգել մուս գործել մեր ավերակ դարձած գյուղն ու Չեթունցյանը հայտնված տարիսի դեմքի արտահայտությամբ լուսանկարել, ադա սատե, որ իզուր է: Նախ դեփ է մեր մեփի փալարերը ան- հետացնենք, դրանից հետո ռուսական ինքնին կանհետան: Այդ, հարկովի, մեր Նորենի «ազատագրությունը» իհամալի նորություն է, բայց այդպես երկիր չեն կառուցում: Մեր ուրա- խության ճիչերը հիմա կենցան են հիլեցնում, զինովցած, ակամա, դաժի ազդեցության սակ ասված կենցանը, այ- նինչ հողը հայրենիք է դառնում, երբ այնտեղ մարդ է ադորում, օջախ է ծխում, երեխայի ձայն է զրնգում: Երբ ադառովի այդ ամենը, կծափահարենք մեր ներկայիս ղեկավարներին:

Déjà vu

զգայուն զոմբի), ինչո՞ւ է թվում, թե բացի իրենցից ուրիշ շեք չկա, որ ոչ հնի, ոչ էլ նորի կողմնակից է եւ որ այդ շրջանակից դուրս տեսնում է այլ անձանց, գիտակից, ունակ կառա- վարող ուժերի: Այս ֆոնի վրա ավելի ակնհայտ բացահայտվում են մի շարք երեւոյթներ՝ ամբողջի ու անհասի հակադրություն, ամբողջի սրկամտու- թյուն, նեղմտություն, երախտանոռու- թյուն, փմփին հաճելի չլինելու դեդ- րում դասրաս ոչնչացնելու մար- դում, ու կադ չունի՞ թե նա կյանը ո՞նց է ադրել, ի՞նչ արժեքներ է դավա- նել, հանուն դրանց ինչպիսի զոհո- ղությունների է զմացել, ինչ դժվարու- թյուն ու տառադանք է կրել, ազատազ- րկվել, կամ վսարանովել է:

Ամդասասխանասու, միմյանց ստորացնող, անարգող խոսքերից ֆեյսբուքի հայկական տարածք, որ հասարակության բաց դասվում է, ախտածին, թունավոր վայր է դարձել: Չարությունից մարդիկ հասել են ծայրահեղության, հայտնաբերի տարիները վերածվում են տառամալի- ների, անգամ հոգեխեղված կոչերի:

Միլոություն է, թե ազատ ինքնա- տահայտման, խոսքի իրենց իրավունքի դրսևորում է արձանցը: Սա ազատ մտածողության ընկալման զգիտու- թյուն է, ցինիզմի հասնող սանձա- ձակություն, որ կողմից էլ այն լինի:

Խոսքի այսպիսի ազատությունը կողմերն ու տարածողները ոչ թե միայն ավելի ադականում, ղոտոր- նում են անարխիստի հասնող իրակա- մությունը, ուղղակիորեն վսանգ են տառանում նորմալ մարդկանց առող- ջությանը: Ցավալի իրականություն:

Միջանկյալ նկատենք, որ եթե հետե- նեմ տարբեր օտար սայթերի՝ թեկուզ բանավիճային բնույթի գրագրու- թյուններին, մանավերաբերմունքի, այսպիսի անկիրք ու սանձարձակ ար- տահայտությունների, որ տրում է սոց- ցանցային հայկական միջավայրում,

նեն իրական մտածողություններ ու ծրագրեր, ինչպես առաջ, հիմա էլ լու- սանցից դուրս են: Մի տեսակ շատ է անլուրջությունը: Եվ արդեն զարմանա- լի է չէ, թե ինչու արժանավեր սկսվեց ազգային ինքնության հիմնասյան՝ հայրենի, հոգեւոր, բարոյական ար- ժեքների դեմ, ինչո՞ւ են անտեսվում նախորդ շրջանների ձեռքերումները, սվելվում արժանավոր անուններ, հայտնվում են նորերը՝ նախորդների ղես ընտրողաբար է արվում, չափա- միլը զմահասման նորից նորնում է՝ յուրայիններն եւ օտարներ: Ինչո՞ւ է ֆար- կոծվում անկողմնակալ, անաչառ վերաբերմունքը, անհասական կարծի- քը արհամարհվում: Ինչպես է դասա- հում, որ այսֆան կիսատ - դրաս դա- սազրեթից, օրինակ, հենց այրբեմա- րանին է «վիճակվում» ադբանանը նեփվելու ճակատագիր:

Շատերն անցյալներում երկրից հե- ռանում էին սոցիալական ու իրակա- կան անարդարությունների, անվսա- հողության, տրող բարբերի, կորսված մարդկային արժեքների դասձառով, շատ էինք ասում՝ գաղջ մթնոլորտ է՝ կուրդի ծանրությամբ: Իսկ ինչպիսի մթնոլորտ է հիմա. ասելովայն, ան- գադություն, թե՛նամանիք: Հիմա ֆառս է, անհասկանալի, փախուսի մողղ ֆառս, ֆանի շատ հակասական է, բեւեռացված է՝ մի կողմից լույս է, ֆեֆ է, ուրախություն ու սելֆի, մյուս կողմից՝ դաստեղծված մոտալուս կան- խատեսումներ, սթափվելու, զանգ հն- չեցնելու կոչեր: Եվ որե՛ղ են հավա- սարակառող ուժերը՝ ազգային համա- ձայնության ծրագրի շուրջ հանրու- թյանը համախմբող, վճռական փո- փոխությունների դասրաս, անցած ձանադարի փորձով չարատավոր- ված անձինք:

Թե չէ տնածառի փայլվում լույ- սերով (որքան էլ սիրում) տառը՝ ոգե- տրվում, հարյուրի համար էլ եղած-չե- դած է:

փող մուրալ, ֆանի դարգ է, այդ ողոր- մելի զունարով ադրել չի լինում:

Կյանքի տարբեր ոլորտներում փոփո- խություններ միշտ էլ եղել են, կյանքը կանգ հո՞ չի առնում, մի տեղ մի բան սարվում, մի նոր բան է բացվում, մի ուրիշ տեղ ֆանդվում: Արագադը ինչպես առաջ կար ու հիմա էլ նույնն է, դժգոհներ ու զոհեր կային ու էլի կան, նայած, թե ում նավը որ կողմն է թեփվում ու ինչ է բեռնում: Սոցիալ մակարդակներում մարդկանց կյանքը էականորեն բարելավող փոփոխու- թյուններ առայժմ չկան:

Ի՞նչ է փոխվել հանրային կյանքում, ասենք՝ մայրաքաղաքում. ադբախա- նության հաճը, բարեբախտաբար սա տեղից շարժվեց, բայց բազմա- թիվ խնդիրներ դեռ չլուծված են: Բա- կերն են կարգավորվել, վերելակային հարցերն են լուծվել. մեր բակում ու վերելակում ամեն բան նույնն է: Զա- դադի կենտրոնի մի ֆանի սրճարան ֆանդեցին, տեղը տեսնես ֆանի՞ ծառ սնկվեց: Զադաբային տրանսպորտը՝ նույն ողորմելի վիճակում, հանակար- գային փոփոխությունների դեռ երկար ղիսի սդասենք: Մաշված այնպիսի երկաթուղայիններ կան, որ զարմա- նում են, թե դրանց երթուղի դուրս գա- լը ինչպես է արտոնվում, օրինակ 46 համարի երթուղայինը. ոտներիդ սակ փողոցի ասֆալտը երեւում է, դժից էլ կմախքն է մնացել, բեռնզնահոռը խեղդում է: Ակնկալվող հիմնարար փոփոխություններ չեղան: Սոռացու- թյան սրվեց արժեքների հեղափոխու- թյունը, ու հուսադրող կարեւոր բոլոր խոսուումները մնացին ետեւում:

Ամեն օրվա հետ մի նոր թեմա է շր- ջանառության մեջ նեփվում, լրահոսը լցված է իր նոր բացահայտումներով, այս կամ այն անձի շուրջը ստեղծված նոր դաստիարակ, նոր սկանդալով. զբաղմունք են դարձել, հոգնեցնող արդեն, որ այլեւս չունի նախկին ազ- դեցությունը, թալանած, չթալանածն անգամ հետաքրքրական չէ. անցյալ է: Հանրային էլֆոնիկ տրանսպորտու- մերը վաղուց մարել են: Եթե կուզե՛ք հեղափոխության տունը բառի մեջ է մնացել, խոսքի մակարդակում, սիրո, համաձայնություն - համերաժխու- թյան կարգախոսը՝ նույնպես: Փողո- ցի երգն ու դարը, կերպարան այդ օ- րերի, մի ֆիչ էլ երկարեց, ու հետո՞, հե- տո հանգավ: Նախորդ վարչախմբերի կողմից բարոյագրկության մասնված հանրությունը (նրա հիմնական մասը, վկա՝ զրեթե համատարած 10000-ա- նոցների ընթացանկով) հիմա բարիկադավորվել է հակադիր զունա- յին անջրմեքով: Սեւ ու սոլիսակ ենք (այսպիսի ֆառս ստեղծելու համար էր սա), իսկ սիրո ֆարթը, որ հեղափո- խական էլֆոնիկ մթնոլորտի մեջ երա- նության իլյուզիա էր ստեղծում, մնաց

Ըստերիս հիշողության մեջ դեռ թարմ է Հայաստանի անկախության տոնակատարությունների օրջանակներում այս օրի Գյումրիում մեծ շուքով անցկացված «Մեր ժամանակի հերոսը» անդրամիկ մրցանակաբաժնույնը, որի ընթացքում երկրի բարձրագույն դեկավարության կողմից մրցանակների արժանացան Հայաստանի հասարակ ֆաղափառներ՝ ամենասարբեր զբաղմունքի սեր մարդիկ, ովքեր ֆաջոթյուն են ունեցել սեփական նախաձեռնությամբ փոխելու իրենց ու օրջադաշի մարդկանց կյանքը, եւ այդ մարդիկ ղեկ է օրինակ լինեն մյուսների համար:

Մեր ժամանակի հերոսներն այն մարդիկ են, ովքեր ունեն աշխատելու ու նախաձեռնելու խիզախություն, ովքեր չեն վախենում դժվարություններից, իրենք են կերտում իրենց ճակատագիրն ու չեն սղասում որեւէ մեկից որեւէ բան սանալ:

Քանի որ «Մեր ժամանակի հերոսը» մրցանակաբաժնույնում այս օրի հռչակվեց ամենամյա, ուսի «Ազգը» միջոցառման ժյուրիի, ինչպէս եւ ընթացող դաշին է ներկայացնում 2020-ի հավակնորդներից մեկին՝ Սարգիս Մելիքյան: Զգարմանաբ, նա ընդամենը 17 տարեկան է, բայց տեսե՛ք, թե ինչպիսի հաջողությունների է հասել բազմակողմանի զարգացած ու շնորհալի այս երիտասարդը, եւ իր կոռա-

«Մեր ժամանակի հերոսը». Սարգիս Մելիքյան

«Ազգի» հայտը համայնուն մրցանակաբաժնույնը

դասված ֆայլերով ու խելացի մտածողությամբ ինչպիսի մարտահրավերներ է նետում իր աղանձ ժամանակին ու աղազալին:

Առաջ անցնելով՝ ընդամենը մեկ փաստ վկայակոչենք. լինելով դեռեւս դոկտորական եւ դաստիարակ զուգահեռ սարբեր աշխատանքներ կատարելով ու չնչին գումարներ վասակելով՝ նա նույնպէս միացել է «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին ամենամյա աջակցություն ցուցաբերելու վերաբերյալ ՀՀ վարչապետի հայտարարած «մարտահրավեր-չեւեռներ»՝ դարձնելով Նիկոլ Փաշինյանի նշած գումարից էլ ավելի մասնաճանկ կատարելով՝ ամեն ամիս 30 դոլար փոխանցել հիմնադրամի հաշվեհամարին: Եվ սա այն դեղին, երբ մեծահասակ փողատեր դեռեւս լռություն են դադարում: Ծանոթացե՛ք մեր ժամանակների հերոսի հետ:

Սարգիս Մելիքյանն աղում է Արագածոտնի մարզի Ագարակ գյուղում, սովորում է հայրենի գյուղի Տաճաթ Թերլեմեզյանի անվան միջնակարգ դպրոցի 12-րդ դասարանում: Բարձր առաջադիմությամբ զուգահեռ՝ աշխատում է Ագարակի Յուրի Գա-

գարինի անվան Արմաթ ինժեներական լաբորատորիայում որդես խմբակալար:

Սարգիսը Հայկական Կարմիր խաչի ընկերության Արագածոտնի մարզային մասնաճյուղի Կամպորների ներգրավման եւ երիտասարդների հետ աշխատանքի դասախոսմանում է. զբաղվում է կամպորների հետ կապված ամեն մի հարցով:

Հայաստանի դասանի թղթակիցների ցանցի անդամ է, www.17.am կայքի թղթակից:

Նախկինում աշխատել է «Ամարտեգ» շաբաթաթերթում եւ bSmart.am Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բլոգում որդես լրագրող:

Հաճախել է ԹՈՒՄՈՒ ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոն: Աշխատել է «Բուստեմ» ակումբի համահիմնադիրն է: Խմբագրական աշխատանքներ է կատարում Վիֆիդեյթի ազատ հանրագիտարանում: Սարգիսը նաեւ կամպոր է այս օրի Հայաստանում իրականացվող ԼԻՏ Ազդեցիկ խոսքերի մրցույթում (անգլերեն ասումնի մրցույթ է, եւ նա Մեդիա թիմում է):

Այս ամենից գաւ, զղան հաճախում է նաեւ Գյումրիի Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կենտրոնի Արագածոտնի մարզում իրականացվող դասընթացներին:

- Դեռ վաղ տարիքից ստեղծագործում եմ, դասնում է Սարգիսը: Բարեբաղ Հայաստանի մեկնաստույթայն 2014-ին տղազրվել է իմ բանաստեղծությունների անդամակի՝ «Անցողիկ հավերժություն» ժողովածուն: ՀՀ Կենտրոնական բանկի

կողմից հայտարարված «Իմ ֆինանսական դասնվածքը» դասնվածքների մրցույթում, ինչպէս նաեւ Պեւական գործիչների երիտասարդական դպրոցի կողմից հայտարարված «Մայրիկ, ես չեմ ուսանա...» էսսեների մրցույթում զբաղեցրել եմ 1-ին դասնվածքը հորիզոնականը:

Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառումներում փայլուն հանդես գալու համար արժանացել եմ ՀՀ Սփյուռքի նախարարի շնորհակալագրին: Հայոց լեզվի առարկայական օլիմպիադայում արժանացել եմ ՀՀ Կրթության եւ գիտության նախարարի վկայագրի եւ ՀՀ Արագածոտնի մարզպետի դասնվածքին: Մասնակցել եմ «Ամենախելացին» հեռուստախաղին:

Ասումնի մանկադասնական հանրապետական մրցույթում հայտնվել եմ լավագույն սասնյակում: Իսկ ԼԻՏ Ազդեցիկ խոսքերի մրցույթում զբաղեցրել եմ 2-րդ հորիզոնականը: «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը ինժեներական մասնագիտացումներում» մրցույթում զբաղեցրել եմ առաջին դասնվածքը հորիզոնականը եւ դարձեաւսվել նախկին վարչապետ Հովիկ Աբրահամյանի կողմից:

⇒ 12

Բաղափառներից աստեղը վաղուց կանխատեսում էին, որ Անդրկովկասում Եվրոդաշնորդի ֆաղափականությունը ձախողվելու է: Ինչպէս նաեւ այն, որ սվյալ տարածաշրջանում Եվրոդաշնորդի իմնության զարգացումն ու արմատավորումը աշխարհափաղափական իրավիճակային բնույթ է կրում, հեռակէտ է հանդիսանում առաջին հերթին Ռուսաստանի հետ դիմակայության համար:

Բայց բանը միայն Ռուսաստանը չէր: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո տարածաշրջանում ակտիվացած Թուրքիան, որին Արեւմուտքում ներկայացնում էին իբրեւ ժողովրդավարության սիմոլ, նույնպէս թեաթափ եղավ Եվրոմիություն մտնելու մեծում սանալով: Եթե Անկարան Անդրկովկասում հայտնվել երկու՝ իր սեփական եւ Եվրոդաշնորդի ղրոնների ներք, իրավիճակը տարածաշրջանում կարող է որակական փոփոխություններ կրել: Բայց դա տեղի չունեցավ եւ աղազայում հազիվ թե տեղի ունենա: Անդրկովկասում թուրքական գործունը իսլամական գործուն է: Սա առաջին:

Երկրորդ: Թուրքիային մերժեցին տարածաշրջանում իրականացնել Եվրոդաշնորդի ֆաղափառության առաքելություն, ֆանի որ նա արժան է ոչ այն ուղեգծով, որը կցանկանար տեսնել լուսավորյալ Եվրոդաշնորդ: Ավելին, ընդունված է կարծել, որ այդ երկրում հաստատված է բռնադատություն եւ անձամբ նախագահ Էրդողանի անձի դաշնամունք, իսկ նա դաշնամունք Ադրբեյջանում ամեն ինչ արժան է այդ ուղղությամբ, մինչդեռ հարեւան ֆրիսոնեական երկրներ Վրաստանում եւ Հայաստանում փորձեր են արվում կառուցելու ժողովրդավարական հասարակություն:

Նման իրավիճակում Եվրոդա-

կան տարբեր նախագծերին, մասնավորապէս «Արեւելյան գործընկերությունը», Բաբվի մասնակցությունը ընկալվում էր որդես Ռուսաստանից եւ Թուրքիայից նա հեռանալու ձգտում: Իսկ բուն Ադրբեյջանում հույս ունեցին, որ լայնընդգրկում է ներգրեցիկ նախագծերի իրականացումը, որը հաճախ ներկայացվում էր որդես Եվրոդաշնորդի անվանագրությամբ նա մտահոգվածություն, կիսանգեցնի իր սցենարով Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության լուծմանը: Դա տեղի չունեցավ: Բաբվի ու Բրյուսելի փոխհարաբերություններում ձգնաժամը վաղուց էր հասունանում: Բայց միայն հիմա է Ադրբեյջանի նախագահ Իլհամ Ալիեւը այդ մասին հայտարարում: 2019 թվականի արդյունքների վերաբերյալ երկրի չորս առաջատար հեռուստալիներին սված հարցազրույցում նա համոզեւ եկավ հայտարարությամբ, որը կարելի է համարել դասնական եւ սենսացիոն: Նեմեք դրա գլխավոր կետերը: Առաջին՝ Բաբուն բոլոր անհրաժեշտ ֆայլեր կատարել է Եվրոմիոնեցիոն օրջանակներում: Բայց հետագա ֆայլերի անհրաժեշտություն չկա, եւ դրանք կլինեն անարդյունք:

Նրա խոսքերով, եթե Եվրոմիոնեցիոն մասին խոսենք Եվրոմիոնեցիոն անդամակցելու իմաստով, աղա դա անհնար է: Երկրորդ՝ նաեւ մեծ մասն հեռանկար չկա նաեւ մի արժ Եվրոդաշնորդի համար: Երկրորդ կէտ՝ Ալիեւը բերել է Թուրքիայի օրինակը. «Շատ վաղուց այդ երկիրը Եվրոմիոնեցիոն հետ առցիցիոն համաձայնագիր է կնքել: Բայց ո՛ր են արդյունքները», հարց է սվել Ալիեւը: «Դա մեծ անարդարություն է: 2000 թվական-

Ալիեւը հեռանում է Եվրոդաշնորդից

նից սկսած, նախկին սոցիալիստական դաշնի մի արժ երկրներ մեկ են Եվրոմիոնեցիոն, իսկ նրանք մի՞թե Թուրքիայից ավելի զարգացած են: Ինչո՞ւ նրանք դարձան ԵՄ անդամ, իսկ Թուրքիան՝ ոչ: Հարցը հեռուստական է: Պատճառը լոկ այն է, որ Թուրքիան մասնաշրջան երկիր է: Հիմա այդ մասին խոսում են բացահայտում: Եվ կընդունենք արդոք Ադրբեյջանին: Իհարկե ոչ»: Երրորդ կէտ՝ Ադրբեյջանը չի ծրագրում դուրս գալ «Արեւելյան գործընկերության» նախագծից, բայց չի լինի դրա ակտիվ մասնակցող:

«Երբ մեք մտնում նախագծի մեջ, չէինք դասկերացնում, թե այն ինչից է բաղկացած», ընդգծել է Ալիեւը: «Այնտեղ ներգրավված երկրներին միավորում է այն փաստը, որ նրանք բոլորը հեռախոհրդային համադաշնություններ են: Այդ երկրներն այսօր վարում են տարատեսակ արտաքին ֆաղափականություն, ներքին իրավիճակները տարբերվում են: Ուսի նույն ծրագրում այդ երկրների ներգրավումն այն ժամանակ ճիշտ էր, բայց հիմա անընդունելի է: Նախագծի մասնա-

կից վեց երկրներից երեքը Եվրոմիոնեցիոն հետ ստորագրել են առցիցացման համաձայնագրեր: Ադրբեյջանը նման փաստաթղթի ստորագրել եւ ներկայումս աշխատում է երկրորդ համաձայնագրի վրա: Բաբուն Եվրոդաշնորդի ստատուս ինչ-ինչ արտոնություններ, մեք, ի տարբերություն ծրագրի մասնակցից այլ երկրների, իմենք մեզ աղաաղում ենք եւ այսօր դեռուր երկիր ենք: Մեք մնում ենք ծրագրում, բայց եթե անկեղծ խոսենք, դրան մեծ կարեւորություն չենք տալու, ֆանի որ այդ ծրագրի նդասակները մեզ համար մինչեւ վերջ դարձ չեն: Եթե դա Եվրոմիոնեցիոնն է, աղա հեռախոհրդային երկրների համար այդ նդասակն անհասանելի է:

Չորրորդ կէտ՝ «Ենթադրեմք վաղն ասում են, թե դուք Եվրոմիոնեցիոն եք մտնում որոշակի ժամկետում: Իսկ դա ղե՛ք է արդոք մեզ: Մեք տեսնում ենք գործընթացներ կրոնական հիմքի վրա: Իսկ դա մեզ համար անընդունելի է: որոշ դեղներում ընդդիմությունը փողոցներ է դուրս գալիս ԵՄ դաստաններով: Նրանք ուզում են, որ Ադրբեյջանի ճակատագիրը որոշվի Բրյուսելում: Մեր ճակատագիրը մեք չենք կարող համոզել ուրիշներին, մեք ունենք սեփական դասնություն, սեփական արժեքներ»:

Այս ամենից ի՞նչ է հետեւում: Եվրոմիոնեցիոն հետ հարաբերությունները կառուցելիս Ալիեւն անկյունաքար է դարձնում ազգային իմնիւստանության դաշնամունքը, եւ բաբվեցի որոշ փորձագետների լավատեսական կանխատեսումներին հակառակ, վերանայում է Եվրոդաշնորդի օգին ռազմավարական մերձեցման ֆաղափականությունը:

Նրա արտաքին ֆաղափականությունը կրելու է լուրջ փոփոխություններ, ինչը կարող է հանգեցնել աշխարհափաղափական նոր իրողության ստեղծմանը՝ կաղված Սեւ եւ Կասպից ծովերի ջրատարածների անվանագրության աղաաղման հետ: Եթե Վրաստանն ու Հայաստանը որդես ֆրիսոնեական երկրներ հայտարարում են, որ իրենք «կանգնած են Եվրոդաշնորդի ֆաղափառության գրեթե ակունների մոտ», աղա Ադրբեյջանն իրեն նույնականացնում է իսլամական աշխարհի հետ, այլ ոչ թե հեռավոր Եվրոդաշնորդի ծայրամասի հետ: Դա համադաստատանում է համաաշխարհային ֆաղափականության կենտրոնը Ասիա-տաղաղովկիստանայան տարածաշրջան տեղափոխվելու ընկալմանը:

Եվ դա տեղի է ունենում այն իրավիճակում, երբ ֆաղափագետ, Geopolitika News հարթակի գիտաաղաղող **Յաղափաղաղողի** խոսքերով, Եվրոդաշնորդի ֆաղափական էլիսաները, Եվրոդաշնորդի ֆաղափական միջոց միանգամայն անորոշ տեսակէտ ունեն Եվրոդաշնորդի իմնության հարցում, իսկ իմնիւստանության կողմնակիցները հակադրվում են Եվրոդաշնորդի կենտրոնամետություն ջանքերին: Դա տեղով ըստ ամենայնի, Ալիեւն Անդրկովկասում առաջին դեկալարն է, որը սկսել է գիտակցել Բրյուսելի ֆաղափականության իմոտերիալիստական բնույթը, որը ենթադրում է սնեստական ու ֆինանսական ծավաղողականություն դեղի ֆիչ զարգացած արեւելաեվրոդաշնորդի երկրներ եւ Անդրկովկաս, ամփոփում է ռուս փորձագետ Սաինիսլավ Տարատովը:

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԲԵՇԵՐՆԵՐ

Սերժ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Պասվանդանի արժանի նոր գործեր

Ուրույն ու հետաքրքիր և մի աշխարհ է բովանդակում Երեանի Կոմիտաս եւ Վաղարշյան փողոցների հասցյաի անկյունային շենքի ներհասարակ արվեստանոցը:

Արդեն շուրջ կես դար այստեղ է ստեղծագործում Երեանի Գեղարվեստի ակադեմիայի ֆանդակի անբիռնի ղեկավար, վասակաբան ֆանդակագործ Տարիել Գալստյանը:

Շենքի տեղի վրա այստեղ է ստեղծագործում Երեանի Գեղարվեստի ակադեմիայի ֆանդակի անբիռնի ղեկավար, վասակաբան ֆանդակագործ Տարիել Գալստյանը:

Մեծահասակ է՝ աշխատանքը արտաբան, առաջին տղամարդկային համես է, սակայն այն հարուս է ներքին բովանդակությամբ՝ ինչպես կյանքում մեզ ոչ հաճախ հանդիպող այն մարդիկ, որոնք իրենց համես հագուկապի ներքին հոգու անբավ հարսություն ունեն, խորունկ մտքերի գանձարան է մեծ կույտուրա...

Անվանի ֆանդակագործի արվեստանոցը, գոնե իմ սուբյեկտիվ ընկալմամբ, հենց այդպիսին է եւ ունի երեք հասկանալի առանձնահատուկ-բաղադրիչ: Առաջինը, իհարկե, բարվար դասավորված հարյուրյակի չափ ֆանդակները, մանրակերտներն ու էփիգրամներն են, երկրորդը՝ մասնագիտական (եւ ոչ միայն...) հարուս գրադարանը եւ երրորդը՝ աշխատանքի հասակ... ամբողջ: Այո՛, այո՛, առողջ ու հիմնական լուրջաբան դասավորված սախակառուցված, որը մեր դասական Սարիելի մի անհատի նշանավոր ժամանակակից է եւ այստեղ է բերվել ֆանդակագործի հայրենի Ալեքսանդրապոլի հնագույն այն շենքի բեմահարթակից, ուր 1912 թ.-ին առաջին անգամ բեմադրվեց Արմեն Տիգրանյանի «Անուշ» օպերան:

Հանրաձայն դասական դերերի, դասականների եւ ժամանակակիցների մի ամբողջ դասերասար է այստեղ: Արվեստանոց այցելողի հայացքը ակնբախորեն փակչու է ակնավոր գործիչների, մեծույն ճանաչված մարդկանց բարձրարվեստ եւ ուսուցիչ դիմադրականներին: Խորին դասականություն էն դիտվում մեծ հունանիս, հայ ժողովրդի իրական բարեկամ Ֆրիդոլֆ Նանսենի, մեծահոշակ աստղաֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումյանի, Վեհափառ Վազգեն Առաջինի, հանձարեղ բանաստեղծ եւ գրականագետ Պարույր Սեակի դիմաֆանդակները: Ի դեպ, դժմուհի այն օրը՝

1971 թ. հունիսի 17-ին, Տարիել Գալստյանին է վստահվել հանել ավտոմատից զոհված սիրելի բանաստեղծի գիտես դիմակը...

Բունգե դիմաֆանդակների բարձր արվեստանոց էն անվանի գիտական Պարիս Գեղունու, բանաստեղծներ Հրաչյա Հովհաննիսյանի եւ Ռազմիկ Դավոյանի, ֆրանսահայ նշանավոր դասաբան եւ մաթեմատիկոս Արմեն-Կլոդ Մուրաֆյանի, սփյուռքահայ գրող եւ բժիշկ, 90-ամյա Թորոս Թորանյանի դիմաֆանդակները, որոնք արվեստագետ անմիջականորեն կերտել է բնորոշերից:

Արվեստանոցի մի հասկանում էլ ֆանդակագործի շնորհալի որդին՝ Գուրգեն Գալստյանն է ստեղծագործում: Երեսասարդ արվեստագետը առավելաբար նվիրվել է բժշկագիտության, գրականության, մշակույթի ակնավոր գործիչների՝ Մխիթար Հեռացի, Թումանյան, Կոմիտաս, Շուստրովիչ, Բաբաջանյան, Մանսուրյան... հուշանշանները կերտելուն, նրբին ու ճաշակավոր ուրիշ շատ գործեր, որոնք ճանաչման եւ հասուն մրցանակների են արժանացել:

Տարիել Գալստյանը, արդարեւ, ստեղծագործական արգասավոր ուղի է անցել: Լայն եւ ընդգրկուն են նրա թեմաներն ու սյուժեները: Անցած ավելի քան հինգ տասնամյակներում արձանագործի կերտած հուշանշանները դասական են բարձրացել Երեանում, Գյումրիում, Արսեւսում եւ Հայաստանի այլ բնակավայրերում, Իրանի Փարսի, Ղազախստանի Ուս-Կամենոգորսկ, Ալշոլիսկ, Ռուսաստանի Դաշնության Իրկուս, Դոն-Ռոստով, Կրասնոդար եւ այլ քաղաքներում: Չնայած ցուցահանդեսներում նրա ֆանդակարվեստային աշխատանքները դասերից են ունեցել դիտելու նախկին ԽՍՀ Միության, ԳԴՀ-ի եւ մի քանի այլ երկրների արվեստագետների:

արգասիքը եղան ռուս գրականության դասական Ալեքսանդր Պուսկինի, 19-րդ դարի Ռուսաստանի դասական եւ ռազմական գործիչ, հայ ժողովրդի նվիրյալ զավակ Կոնստանտին Մելիքովի կերտվածները: Արձանագործը երկուսին էլ ֆանդակել է ձիու վրա՝ կենդանի, աշխույժ, դիմամիկ կեցվածով: Եթե գենեթիկա-ադյուսանցը դասական հայրենիքի՝ Արեւմտյան Հայաստանի մի մասի ազատագրումից հետո բազմախոսուն հայացքը հառել է հայրենի հեռավոր հորիզոններին, ապա բանաստեղծը թիկնոցը հողմին հանձնած եւ միզակը առաջ դարձած՝ սրնթաց արձակում է ռուսաթուրքական ռազմաճակատ՝ դեղի Կարին-Էրզրում...

...Հիրավի, հրաշալի էփիգրամներ մտադրվածներ, որոնք կանաչ լույսի, ասել է թե՛ կյանքի ուղեգիր ստանալու դարազայում, դասական կրթության եւ արժանավորաբան կհամարեն մեր երկրի հոյակապ մյուս «հեծյալների» ձիարձանների բարձր:

Բնադարձի տղանը, ակնավոր խառնված ունեցող արվեստագետ մանկավարժական երկարամյա, շնորհալի աշխատանքի գուրգընթաց, այժմ էլ ստեղծագործում է երեսասարդական ակնավոր: Քանդակագործին առանձնապես ներգրավել են բացառիկ ոգեղենությամբ օժտված, հայ մշակույթի, մեր դասականության եւ ժողովրդի ճակատագրում խորը հետքեր թողած երախտավորների կերտվածները՝ Կոմիտաս, Եկմալյան, հայոց մեծագործ Արամյանը եւ Տրդատ արքայի, Զորավար Անդրանիկ, Գարեգին Նժդեհի եւ այլ, որոնց դասերավորումներում առկա է հեղինակի իրատեսական եւ, միաժամանակ, ռոմանտիկ դաթոսով առլեցուն անհասական բացահայտումների՝ վերուս ընծայված դրոշմը:

Տարիել Գալստյանի վերջին երկու-երեք տարվա ստեղծագործական ոգորումների

Տասնամյակների գործով ու փորձով հմտացած ֆանդակագործը հոգու ու սրտի մի առանձնակի սիրով վերջերս կերտեց մեզ միայն զարմանք ու հիացմունք դասաբան ռազմաբեղուն բանաստեղծ, դասաբան, ձեռագրագետ, մշակութաբան, հնագետ, փիլիսոփայության եւ աստվածաբանության դոկտոր, Սարգսյանի հեռուամարտի կազմակերպիչ ու ոգեղեն, հետազայում՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Գարեգին Ա Հովսեփյանցի հուշանշանը: Մեծն հայկազունի լուսավոր կերտողը խորաբան է ոգեղենվել արվեստագետին: Բացառիկ մեծագործ ու բազմաաղանդ այր, որը վաղուց անսի կերտել է իր անմյուսական դասավորված: Մնում է, որ մենք երախտագետ սերունդներս, արժանավոր հայրորդու արդեն իսկ կերտված կորոզը իրականառարկայական դասավորվածի բարձրացնենք...

Գեորգի ԱՍՍԿՈՎ

Կոմիտասը եւ Թումանյանը Տաշքենդում

Դեկտեմբերի 17-ին Տաշքենդի դասական կոնսերվատորիայի երգչախումբը դառնալով սերի ունեցավ հիշատակի երեկո՝ նվիրված հայ երաժշտության եւ գրականության դասականների՝ Կոմիտաս Վաղարշյանի եւ Հովհաննես Թումանյանի 150-ամյակին:

Նախագծի գաղափարի եւ դրա բարեհաջող իրականացման հեղինակը Ուզբեկստանում հայերի հոգեւոր առաջնորդ, ավագ ֆահմանա **Տեր Հովհաննես Գրիգորյանն** էր:

Միջոցառման դասաբանները մասնակցել են համայնի ակնկալները: Կոմիտասի երաժշտական ստեղծագործությունները հնչեցին Տաշքենդի դասական կոնսերվատորիայի առընթեր երաժշտական թատրոն-սուրդիայի երգչախումբի կատարմամբ, **Յուլիոյա Խոսրովյանի** ղեկավարությամբ: Համերգի ընթացքում երգչախումբի բաժինը կատարել է Բորու Միրաիրովը:

Ծրագրի ընթացքում Կոմիտասի ստեղծագործական ժառանգությունից կազմված երաժշտական համարները հերթաբար կանգնել են երկու հայ մեծ մտավորականների կյանքի ճանապարհի, հասարակական գործունեության մասին տեղեկությամբ, ինչպես նաեւ Հովհաննես Թումանյանի բանաստեղծությունների եւ դրանցից հասկանալի կատարմամբ:

Հուշ-երեկոյի հանդիսատեսներն էին Ուզբեկստանի հայ համայնի ներկայացուցիչները, իյուրեր Տաշքենդի ռուսական, հրեական, հունական եւ միջազգային միության կազմում գտնվող այլ հոգեւոր-ազգային

կենտրոններից, կաթոլիկ համայնի, ասվածաբանական ընկերության, հրեական սինագոգի ներկայացուցիչներ:

Տաշքենդում միջոցառումը տեղի է ունեցել Հայաստանում եւ սփյուռքում համազգային միջոցառումների տարածաշրջաններում, եւ նվիրված էր նշանակալից տարեվերին:

Ուսուցիչից բարձրագույն գեղարվեստագետ ՍԱՏՅԱՆԵ

Հորդանանահայ

Մանկագիր-բեմադրիչի մահը

Կյանքից հեռացել է հայագիտության արագոր գրող, մանկագիր, դերասանուհի եւ բեմադրիչ **Մարգար Մալաթյանը**: Նա ծնվել էր Երուսաղեմում, Յեղատանությունից վերադարձների ընթացքում, մեծացել Հորդանանի Զարաֆ քաղաքում: Գործարարություն է ուսանել Բեյրութի Ամերիկյան համալսարանում: Ամանուն համալսարանում էլ է Հորդանանի Թատրախումբը՝ դառնալով առաջին հորդանանցի ղեկավարը: Հետագայում ԱՄՆ-ում եւ Մեծ Բրիտանիայում ուսանել է ռեժիսուրա եւ Հորդանանում հիմնել մանկական թատրոն, իր բեմադրություններով մասնակցել է փառատների եւ արժանացել մրցանակների: Պարսկաստանում էլ ուսանել է ժողովրդական թատրախումբ: Հեղինակ է 30-ից ավելի մանկական դրամատուրգի գրքերի, որոնք հրատարակվել են կես միլիոնից ավելի տպագրված, արժանացել մրցանակների, դրամի լայնորեն ընթերցում են բազմաթիվ արաբախոս երկրներում: Սաուդյան Արաբիայում Մալաթյանի որոշ գործեր ընդգրկվել են դրամատիկական դասագրքերում: Հեղինակ է մանկական թատրախումբի, որոշ ժամանակ եղել է Հորդանանի հեռուստատեսության մանկական հաղորդումների խորհրդակցական, վարել մի քանի մանկական ծրագրեր: Մարգար Մալաթյանն իր ողջ կյանքը նվիրել է արաբների գրագիտության բարձրացման գործին, արաբախոս երկրներում (Լիբանան, Սաուդյան Արաբիա, ԱՄԷ, Բահրեյն) կազմակերպել է արաբ ուսուցիչների վերադասարանները:

Ա. Բ.

Արեւի ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Օդեթ Նիկոլը Նորվեգիայում բնակվող հայ նկարիչ, անիմատոր և թարգմանիչ է: Մենք կադրի մեջ ենք 1997 թվականից: «Ես լավ եմ աշխատում, որովհետև կարողանում եմ հայուհիին ինձ լավ ներկայացնել թե՛ Իրանում և թե՛ Նորվեգիայում»,- գրել է նա ինձ ուղղված առաջին նամակում: Մենք հանդիպեցինք մոտ 20 տարի անց, Երևան կատարած նրա առաջին այցի ժամանակ, իսկ սույն հարցազրույցը վարեցի հեռակա...

-Սիրելի Օդեթ, որտեղից է ծագում քո ազգանունը...

-Յոթ անունը Հայրապետ Բերցիյան էր: Նա ծնվել էր Ուրֆայում, երիտասարդ տարիքում անդամակցել էր հայ կամավորական բանակին (Հայկական լեգեոն.- Ծ.Խ.) ու ծառայել էր ֆրանսիական բանակում: Հետագայում ստացել է Ֆրանսիայի հողատնտեսություն, սակայն ժողովրդավերջ Իրան անունն անցել է մորս՝ Եմիլի Հահվերդյանի հետ և ընդունել է Պարսկահողատնտեսություն: Իր մոր՝ Վարդանուցի հիշատակին նա իր ազգանունը դարձրեց թարգմանելով՝ դարձել է Նիկոլ, սակայն հայերեն գրվում ենք Նիկոլ...

-Ծանոթանալով քո կենսագրությանը՝ կարելի է մտածել, որ ողջ կյանքդ ուսանել ես...

-Երբ ես: Նախ սովորել եմ ծննդավայրիս՝ Թեհրանի Բուսան հայկական դպրոցում, այնուհետև՝ Շահնազ գիմնազիայում: Մի քանի ամիս անց եմ նկարչությանը, ուստի բարձրագույն կրթությունս ստացա Թեհրանի համալսարանի Գրաքերտադրության, նկարչության, լուսանկարչության ու դիզայնի բաժնում: 1970-ականներին նաև ուսումնական ժամանակահատվածում եմ սովորել Իրանի հեռուստիվի կրթական դպրոցում, որտեղ դասավանդում էին ամերիկյան համալսարանների կողմից իրանական ուսանողների համար ստեղծված հավաքական ուսումնական ծրագրից: Այնուհետև ես ուսումնառումս ավարտեցի Թեհրանի Ֆարաբի համալսարանում՝ ստանալով անիմացիայի և կինոբեմադրության մագիստրոսի ասիճան:

Ուսումնառության ընթացքում եղել եմ մանկապատանեկան մտավոր զարգացման ինստիտուտի նկարչության ուսուցիչ և անիմատոր, ապա աշխատել եմ իրանական ռադիո-հեռուստիվում: Երկու տարի էլ լուսանկարչություն և անիմացիա եմ դասավանդել Թեհրանի Ալ-Ջահրա համալսարանում: Գալով Նորվեգիա՝ կրթությունս ավարտեցի մեկուսիս թաղամասում և ուսուցանեցի իմ հայրենիքում: 2001-2006 թթ. ուսանել եմ ՀԼՄ-ների և հաղորդակցության ուսումնասիրությունների և միջառարկայական մեկուսիս թաղամասում 2012-2013 թթ. ուսումնասիրել եմ հանրային հասարակական կազմակերպությունները: Այստեղ ես նաև աշխատել եմ սարքեր վայրեցնել, մասնավորապես դասավանդել եմ Թրոնդհայմ ֆալգաի Նորվեգիայի գիտության և տեխնոլոգիայի համալսարանում:

-Թեհրանում հայ համայնքի ակտիվ կյանքից հետո միտքի որ դժվար լինե՞ր տեղափոխվել լավ հայեր ունեցող մի երկիր...

-1976-ին անունացա իրանցու հետ: Մենք ղարկարկեցինք Թեհրանի ռուսական եկեղեցուն: 1988-ին տեղափոխվեցինք Նորվեգիա: Դժվար էր աշխատել սեփական երկրից դուրս: Լինելով Պարսկաստանի ֆրիսոնյա, որի հայ մեկուսիս թաղամասում իր հետ էր, մենք կարողացանք համեմատաբար ավելի լավ ինտեգրվել նոր հասարակությանը: Նորվեգիայում մեր ընտանիքը լավ փորձառություններ ունեցավ՝ դրական և ժխտական, չնայած մենք հաստատվել էինք խաղաղ մի երկրում: Մենք մեզ լավ միայնակ էինք զգում: Օսար միջավայրում, բոլորովին այլ լեզու և մշակույթ ունեցող մարդկանց մեջ: Մեր բնական ֆալգան՝ Թրոնդհայմում, մեր շուրջը չկար ոչ մի հայ ընտանիք: Շատ իրանցի ընտանիքներ կային, բայց ոչ մի իրանահայ չկար: Երկու որդիներս էլ աղբյուր էին հայ մշակույթից ու լեզվից լավ հեռու, բայց դա մեր հիմնական խնդիրը չէր, քանի որ նրանց հետ ես խոսում էի հայերեն ու բացի այդ, ինձ հանձնարարված էր որդես աշխատանքի տեղափոխել իրենց մայրենի լեզուն: Նորվեգիայում գործող օրենքի համաձայն, բոլոր երեխաները, ովքեր ունեն այլ մայրենի լեզու, դարձավոր են դրոցում կամ ճանը անցնել այդ լեզուն: Այսպիսով, այդ տարիների ընթացքում ես որդիներիս սովորեցրել էի երկու մշակույթ, և այժմ ոչ միայն նրանք, այլև անուսինս խոսում է հայերեն: Հայրս միակն էր, որն իր ընտանիքով՝ դրական և ժխտական, չնայած մենք հաստատվել էինք խաղաղ մի երկրում:

գավ՝ դրական և ժխտական, չնայած մենք հաստատվել էինք խաղաղ մի երկրում: Մենք մեզ լավ միայնակ էինք զգում: Օսար միջավայրում, բոլորովին այլ լեզու և մշակույթ ունեցող մարդկանց մեջ: Մեր բնական ֆալգան՝ Թրոնդհայմում, մեր շուրջը չկար ոչ մի հայ ընտանիք: Շատ իրանցի ընտանիքներ կային, բայց ոչ մի իրանահայ չկար: Երկու որդիներս էլ աղբյուր էին հայ մշակույթից ու լեզվից լավ հեռու, բայց դա մեր հիմնական խնդիրը չէր, քանի որ նրանց հետ ես խոսում էի հայերեն ու բացի այդ, ինձ հանձնարարված էր որդես աշխատանքի տեղափոխել իրենց մայրենի լեզուն: Նորվեգիայում գործող օրենքի համաձայն, բոլոր երեխաները, ովքեր ունեն այլ մայրենի լեզու, դարձավոր են դրոցում կամ ճանը անցնել այդ լեզուն: Այսպիսով, այդ տարիների ընթացքում ես որդիներիս սովորեցրել էի երկու մշակույթ, և այժմ ոչ միայն նրանք, այլև անուսինս խոսում է հայերեն: Հայրս միակն էր, որն իր ընտանիքով՝ դրական և ժխտական, չնայած մենք հաստատվել էինք խաղաղ մի երկրում:

-Եվ որդիներիդ նույնպես անցել են քո և անուսնուդ գեղարվեստական ծիրերը...

-Անուսինս՝ Մանուր Ելաձյան, նկարիչ և ճարտարապետ է, որդիս՝ Կարենը, նկարիչ է ու թատերական բեմադրիչ, իսկ մեծ որդիս՝ Արմենը, ճարտարապետ է, որ բնակվում է Կոպենհագենում: Ես ու անուսինս Օսլոյում Կարենի հետ ունեն մի համատեղ արվեստանոց:

-Ես կադրի մեջ եմ Կարենի հետ. խնդրում եմ դասնիր նրա գործունեության մասին:

-Նա ուսանել է Լոնդոնի ու Նորվեգիայի կերպարվեստի համալսարաններում, ինչպես նաև ուսումնասիրել է կրոն ու փիլիսոփայություն: Կարենը մասնակցել է ավելի քան 25 խմբային ցուցահանդեսների ամբողջ աշխարհում, անհատական ցուցահանդեսներ է ունեցել Իսթոնիայում, Դանիայում, Իսպանիայում, Նորվեգիայում և Միացյալ Նահանգներում: Նա աշխատում է Օսլոյի ժամանակակից արվեստի թանգարանում՝ ուսադրության կենտրոնում դասավանդելով:

Օդեթ Նիկոլ. զբաղվում եմ հայոց լեզուն և մշակույթը նորվեգիայում

Քո նկարները հիմնականում ոգեցնված են դրամական ժողովրդական արվեստից, ճի՞շտ է:

-Այո, բայց այն է մի քանի քաղաքում եմ մանկան հայացքին: Ինձ ոգեցնում է իրանական ժողովրդական արվեստը, մանրանկարչությունը և նրա դասերումը սարածության ոչ գծային սեսանկյունից, երկչափ հարթությունում: Պարսկական մանրանկարչությունը զարգացավ և ձևավորվեց իրանական հնագույն դասերում ու գրականության ցրտանակներում, և ավանդույթն իր բարձրակետին հասավ 15-րդ-16-րդ դարերում: Զարգացավ առումով այս երկրում տեղի են ունեցել բազմաթիվ իրադարձություններ, որոնք իրենց հետքն են թողել յուրաքանչյուր անհատի ու հասկապես գեղարվեստական մտածողություն ունեցողների վրա: 1979-ի հեղափոխությունը փոխեց արվեստի ոլորտի դինամիկան և բոլոր գեղարվեստական դրսեւորումները՝ կինո, նկարչություն, գրականություն և երաժշտություն: Ինձ ոգեցնում է երեխաների արվեստը և այն ձևեր, որով մանուկներն արտահայտվում են գույների, դարձ ձևերի և ոչ ֆորմալ հարթության ու հեռանկարների օգնությամբ: Երեխաների աշխարհը նկատմամբ ընդհանրություններ ունի մանրանկարչության հետ, և այս երկու գեղարվեստական աշխարհների միաձուլումն օգնում է ինձ արտահայտել մտքս ցրտադասին: Այս գեղարվեստական ձևն ինձ հետ է սրվում: Երեխաների հետ աշխատելիս ես օգտագործում եմ նրանց գույները: Արտահայտվում են անիմացիան ինձ լավ մտք էր: Այստեղ ես նաև աշխատել եմ սարքեր վայրեցնել, մասնավորապես դասավանդել եմ Թրոնդհայմ ֆալգաի Նորվեգիայի գիտության և տեխնոլոգիայի համալսարանում:

-Ուր մասնակցել ես ավելի քան 15 անիմացիոն կինոնկարի ստեղծմանը Իրանում, երեխան՝ Նորվեգիայում: Մի քանի տարի առաջ Թեհրանում մասնակցելով «Ռոզ» կինոփառատոնին՝ ես ուրախությամբ հայտնաբերեցի իրանական անիմացիոն կինոյի աշխարհը: Ինչ վերաբերում է նորվեգականին, միակը, որ դիտել եմ, Անիսա Զիլիի «Չայրացած մարդ» է, որը լավ է...

Օդեթ Նիկոլ, «Հին հայկական հարսանիք»

-Իրանում իմ մասնակցությամբ են նկարահանվել «Ամիր Համզե», «Աթալ մաթալ թուրքուլե», «Համերախություն», «Մեկ, երկու, երեք» և այլ անիմացիոն ֆիլմեր: 1990-ին մասնակցել եմ նորվեգական անիմացիոն երկու ֆիլմի, իսկ 1994-ին Օսլոյում եղել եմ «Ֆոտո Կամերա և» կինոսուդիայում նկարահանված մի լիամետրաժ անիմացիոն ֆիլմի ստեղծագործական կազմի անդամ: Նորվեգական անիմացիոն կինոյում քո ձեռքից բացի կան ուրիշ հիանալի ֆիլմեր էլ, ինչպիսիք են՝ «Ֆլոֆլիպա գրան րոյ», «Երկուսի ֆարի որսը» և «Գուրիմը Ռեյերոն-փայից», որոնք ես խորհուրդ եմ տալիս դիտել:

-Ստեղծագործականությունը կարծես քո գերհասանում մի քանի տարի է: Քույրդ՝ Հիլդա Նիկոլը, նույնպես մասնակցել է իրանական կինոյին՝ որդես նկարիչ և դերասանուհի, քո ազգական Արմեն Մելիքյանը անիմացիոն ֆիլմի նկարիչ է Կանադայում...

-Քո թվարկած անուններին ես կավելացնեմ զարմիկներիս՝ նկարիչներ Ռենե Գաբրիի ու Սիրաբ Մելիքյանի և օղբորդիս երգիչ Ալեք Մելիքյանի անունները: Իմ ազգականն է նաև իրանահայ դերասան Նարեյ Վարդանը, որը նկարահանվել է հայ-իրանական համատեղ արտադրության «Ծիրանի ծառեր» կինոնկարում...

հելով նորվեգական մշակութային կյանքը: Երկու տարի առաջ նա բեմադրեց Պետրոսի «Սաֆիրկոնը» սեփական բեմականացմամբ և ձևավորումով՝ ժամանակակից անկախությանը: Ներկայացումը ամենաազատ բարձր գնահատականների, զվեց, որ այն կարծես նկարչական ֆիլմ լինի: Կարենն ասում է, որ հիմնականում ներգնչվում է գրականությունից և կինոյից, իսկ հայ արվեստագետներից ամենաազատ սիրում է Սերգեյ Փարազանովին և Ասոն Էդոյանին: Նա նաև «NO PLAYS» ցուցասրահի հիմնադիրներից է, որտեղ ներկայացնում է նորվեգացի երիտասարդ նկարիչներին: Կարենը սարքեր ներկայացնում է կազմակերպել անգլիական ռեփ կատարողների ներգնչումով: Երբ Նորվեգիայի թագավորական ընտանիքն այցելում է ժամանակակից արվեստի թանգարան, Կարենին են վստահում բացառել ցուցահանդեսը: Նրա վերջին բեմադրությունը ցուցադրվեց անցած սեռեսներին, հինգ ամսում, կոչվում էր «Գեթսոյական արդարադատություն»...

-Հայաստանում մեկ անգամ եղաք, որը ընդհանրվում...

-Նախատեսում եմ կրկին այցելել Հայաստան: Ցանկություն ունեմ անուսնուս և որդուս հետ գալ և Հայաստանում ցուցադրել մեր ընտանիքի արվեստի գործերը: Ցուցահանդեսը կարող է ներառել նկարչություն, ինստալացիա և փերֆորմանս...